

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav pro archeologii

Magisterská práce

Anastázie Ryšková

Archeologie města Mostu (čp. 45–47)

Vybrané kapitoly II

Archeology of the town of Most (Nos. 45–47)

Selected chapters II

Praha 2021

vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Velímský, CSc.
konzultant: prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.

Ráda bych poděkovala doc. Tomáši Velímskému a především prof. Janu Klápště za vedení magisterské práce, rady, doporučení, konzultace a stále pozitivní náladu. Za zprostředkování dokumentace, materiálu z výzkumu a vždy vstřícný přístup děkuji pracovníkům Oblastního muzea a galerie v Mostě a Ústavu archeologické péče severozápadních Čech. Mým nejbližším děkuji za trpělivost a podporu během studia. Za spolupráci a oporu při psaní práce patří velké díky Petře Kabeláčové.

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 14. ledna 2021

.....
Anastázie Ryšková

Abstrakt

Cílem magisterské práce bylo zpracování výzkumu parcel čp. 45, 46 a 47 ve starém Mostě, a to ve spolupráci s kol. Petrou Kabeláčovou. Příprava proběhla ve dvou etapách. V první řadě bylo třeba shromáždit primární data jako společný základ obou prací ve formě zprávy o terénním výzkumu v 70. letech 20. století. Východiskem se stal souhrn veškeré terénní dokumentace a inventář artefaktů, uložený v Oblastním muzeu a galerii Most. Podoba inventáře byla vytvořena postupně během inventarizace materiálu s přihlédnutím k časovým možnostem zadané práce. Na tomto podkladě bylo možné stanovit základní chronologickou sekvenci platnou pro výzkum čp. 45, 46 a 47. Východiskem byly nálezové soubory vybrané v návaznosti na inventář artefaktů. Oporou se stala chronologická sekvence vytvořená pro čp. 226. Druhá etapa byla již individuální. Zaměřila se na vybrané tematické okruhy mostecké archeologie 13. až 16. století, na kulturu bydlení a každodenní život středověkého města, řešené v souvislosti s výzkumem čp. 45–47. Přihlédnuto bylo i k dalším kontextovým rovinám, v rámci města Mostu, archeologie měst v českých zemích a zahraničí.

Klíčová slova

městská archeologie; středověké parcely; obydlí; vedlejší stavby; každodenní život

Abstract

The aim of the master's thesis was the elaboration of the research of houses Nos. 45, 46 and 47, located in the historic area of the town of Most (in cooperation with Petra Kabeláčová). The preparation took place in two stages. In the first phase, primary data of the excavation in the 1970s had to be collected as a common basis for both works. The starting point was a comprehensive field documentation and inventory of artifacts, stored in the Oblastní muzeum a galerie v Mostě. The form of the inventory was gradually created during the inventory of material with a view to the time possibility of the assigned work. On this base, it was possible to determine the basic chronological sequence valid for research of houses Nos. 45, 46 and 47. The support was the chronological sequence created for the house No. 226. The second stage was individual. It focused on a selected thematic areas of Most archeology of the 13th to 16th centuries, on the culture of living and everyday life of the medieval city solved in connection with the research of houses Nos. 45–47. The second part of the work also showed other contextual levels, within the town of Most and the archeology of towns in the Czech lands and abroad.

Keywords

urban archaeology; medieval plots; housing; outbuildings; everyday life

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Starý Most.....	9
2.1 Královský Most v průběhu času.....	9
3. Archeologie města Most	12
3.1 Problematika výzkumu.....	12
3.2 Parcelace a zástavba.....	13
3.3 Mostecká keramika – technologické skupiny	15
4. Parcely čp. 45, 46 a 47 – vybraná témata	18
4.1 Výzkum parcel u I. náměstí	18
4.1.1 Kritéria výběru objektů vhodných k dalšímu zpracování a metodika	19
4.2 Soupis objektů (rejstřík).....	21
4.2.1 Objekty ve středu parcel (obj. 5–25 a 102–105)	22
4.2.2 Objekty v zadní části parcel (obj. 35–97).....	28
4.3 Keramika – náplň objektů vybraných pro keramickou sekvenci	40
4.3.1 Vybrané kapitoly keramické produkce.....	45
4.3.2 Importy	47
4.4 Hmotná kultura z parcel u I. náměstí	49
4.4.1 Sklo.....	49
4.4.2 Dřevo a kůže.....	50
4.4.3 Úzký kostěný hřeben a výrobky z kosti	51
5. Kachle	53
5.1 Soubor kachlů z parcel čp. 45, 46 a 47	55
5.1.1 Nádobkové kachle	55
5.1.2 Reliéfní kachle.....	56
5.2 Mostecké kachle a analogické nálezy	57
5.3 Kachle z parcel u I. náměstí – shrnutí.....	58
6. Přesleny.....	60
6.1 Katalog mosteckých přeslenů	61
6.2 Mostecké přesleny.....	65

7. Hospodaření s vodou a nakládání s odpadem na městských parcelách ve středověku....	67
7.1 Studna versus jímka	70
7.2 Specifika nálezového prostředí	71
7.3 Vyhodnocené výzkumy ze starého Mostu	73
7.4 Parcely čp. 45, 46 a 47	75
7.4.1 Studny.....	75
7.4.2 Odpadní objekty bez úpravy stěn	77
7.4.3 Jímky s výdřevou.....	77
7.4.4 Zděné jímky	80
7.4.5 Vodovodní potrubí.....	80
7.5 Hospodaření s vodou a nakládání s odpadem na parcelách u I. náměstí	81
8. Závěr	84
9. Seznam použité literatury a pramenů.....	88
10. Přílohy.....	97

Seznam použitých zkratk

př. č.	přírůstkové číslo
poř. č.	pořadové číslo (pro celé dochované tvary, nádoby č. 1527 až 1972)
CN	v celku dochované keramické nádoby
T	torza keramických nádob
Dgl	keramická skupina D s glazurou

1. Úvod

Předložená práce dostala úkolem zpracovat tři parcely, jimž náležela významná poloha v rámci zaniklého královského města Most. Výzkum, probíhající v krátkém časovém úseku mezi roky 1977 a 1978, zachytil množství středověkých objektů, včetně těch náležejících samým počátkům městské lokace.

První část obsahuje letmé představení starého Mostu a sumarizaci závěrů z již publikovaných kapitol mostecké archeologie. Následuje soupis objektů odkrytých při výzkumu parcel u I. náměstí vytvořený na základě dochované dokumentace. Další kapitola se zabývá zpracováním keramického materiálu a výběrem souborů dle stanovených kritérií za účelem vytvoření keramické sekvence platné pro čp. 45, 46 a 47. Prostor byl věnován také hmotné kultuře, v předložené práci jsou řešeny především mostecké kachle a přesleny. Poslední část řeší zvolený tematický okruh, a to hospodaření s vodou a nakládání s odpadem na středověkých městských parcelách. Magisterská práce se zaměřila zvláště na období počátků města, tedy 13. a 14. století.

2. Starý Most

V západní části Českého středohoří, kde se až po Krušné hory rozprostírá Mostecká pánev, v kotlině zhruba 230 m n. m., bylo ve 30. letech 13. století založeno královské město Most. Nad městem se vypínal vrch Hněvín, chránící jej z jihozápadu. Do novověku se západně rozkládalo Komořanské jezero, od něj se podél řeky Bíliny táhly mokřiny. Starý Most ležel na samé hranici inundačního území a byl vhodným místem pro přechod přes řeku (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 14). Nejbližším levobřežním přítokem byl Bílý potok, v kotlině na pravém břehu několik menších toků (*Klápště 1994*, 21, Obr. 7).

Význam Mostu, do konce 20. let 13. století jako tržního střediska, následně královského města s různými prestižními výsadami, dokládá řada písemných pramenů (např. *Klápště – Velímský – Slaviček 1976*; *Klápště 1994*; *Tomas 1999*). Jeho růst úzce souvisel s ekonomickým potenciálem regionu (*Klápště – Velímský 1996*, 55). Tak jako další severočeská města využíval své polohy v úrodné oblasti Poohří a Podkrušnohoří a stal se potravinovým zdrojem pro Krušné hory bohaté na drahé kovy (*Velímský – Černá 1990*, 485; *Klápště ed. 2002b*, 342). V literatuře byla pozornost věnována především počátkům královského Mostu 13. století. Následující staletí přinesla ničivé požáry i nepříznivé historické události, byl však trvale jedním z důležitých středisek severozápadních Čech.

Most vynikal jedinečnou výškovou kompozicí, kterou nenarušila žádná převýšená stavba. Od konce 19. století proběhla v jádru města jen skromná stavební aktivita (*Štefan 2019*, 34). Staré pohlednice a fotografie zachycují malebné historické město. Postupný rozvoj těžby hnědého uhlí a výstavba průmyslových zón v okolí, probíhající již od 19. století, byl jen začátkem konce. Dnes jsou prakticky posledními pevnými body, odkazujícími na historickou krajinu, tzv. mostecké vrchy (*Kuča 2000*, 183). Jak konstatuje J. Klápště, v obludném měřítku „vyuhlené“ krajiny představoval Most jen okrajovou část. Spolu s ním zaniklo asi 116 vesnic či městeček (*Velímský 1986*, 8; *Štefan 2019*, 35). Smutným faktem je, že likvidace na Mostecku pokračovala i po revoluci (*Štefan 2019*, 41). Následovala dlouhá léta snahy o rekultivaci krajiny.

2.1 Královský Most v průběhu času

Pons Gnevin byl v 11. a 12. století nevelkým střediskovým místem (*Tomas 1999*, 280). Raně středověký Most se vázal na osídlení při spojnici dvou významných severočeských center, na místě vhodném pro přechod řeky Bíliny (*Klápště 1985*; *Velímský 1989*, 79). Počátkem 13. století vystupuje jako tržní středisko s několika krčmami. Bohatí díky vinařství, chmelařství, soukenictví a řemeslné výrobě. Roli Mostu jako obchodního

a výrobního centra ilustrují písemné prameny. K roku 1207 se hlásí listina, papežské potvrzení fundace cisterciáckého kláštera v Oseku, dokládající vinice na svazích vrchu Hněvína a odvádění vinných desátků (*Klápště 1994, 22*). Most počátku 13. století byl spjat se šlechtickým rodem Hrabišiců. Majetky bratrů Všeбора a Kojaty zaznamenaly písemné prameny z let 1227 a 1238, které jsou spojované s archeologicky zachyceným předlokačním osídlením v blízkém okolí budoucího města, postupně přetvořeným v mostecká předměstí (*Velímský 1992, 332–333; Klápště 1994, 22; Tomas 1999, 282; Šimůnek red. 2014, 2*).

Od konce 30. let 13. století lze sledovat postupné utváření královského Mostu (*Klápště 1994, 23*). Podle rozhodnutí Václava I. ze druhé poloviny 30. let 13. století měl nahradit Bílinu jako nové mocenské centrum severozápadních Čech (*Tomas 1999, 20*). Vzniklo královské město a královský hrad „Landeswarte“ na vrchu Hněvín. Pro vlastní městské jádro byla vybrána rovinná plocha na pravobřežní terase, z východu chráněná řekou Bílinou (*Velímský 1989, 80*).

Starší fáze výstavby půdorysně převzala zakřivenou trasu mezi Žatcem a Bílinou. K ní bylo přisazeno trojúhelníkové I. náměstí a jižně obdélné II. náměstí s farním kostelem (*Velímský 1989, 80*). Areál o rozloze 11,4 ha ohradila fortifikace se dvěma hlavními branami. Tu tvořil příkop a rovněž val, který ale odstranily pozdější terénní úpravy. Oproti starším názorům se dnes předpokládá dokončení příkopu v celém potřebném průběhu (*Klápště – Muk – Bubeník 2010, 455*). Prvotní budování města trvalo asi dvě generace (*Štefan 2019, 22*).

Rozšíření jihovýchodním směrem po polovině 13. století si pravděpodobně vyžádala potřeba prestižních parcel, spíše než nově přichozí obyvatelstvo (*Klápště 2012, 370; Klápště 2020, 91*). „Kolonisté“ přicházeli zejména z německého jihozápadu, což se projevilo také v keramické produkci (*Velímský 1991b, 326; Klápště 2012, 371*). Velikost městského jádra upevnila kamenná hradba, s rozlohou 16 ha se stalo největším v severozápadních Čechách (*Velímský 1989, 81; Obr. 1*). V opevnění byly umístěny čtyři brány. Severní Špitální brána směřující k přechodu řeky Bíliny zůstala zachována, před III. náměstím nahradila Žateckou brána Pražská jako vstup do českého vnitrozemí (*Šimůnek red. 2014, 3*). K řece vedla brána Vodní a ke Komořanskému jezeru v severozápadní části hradeb brána Jezerní. O dvou etapách městské geneze svědčí poloha minoritského kláštera, ty byly budovány na okrajích měst, v Mostě se však ocitly v jeho středu (*Štefan 2019, 18*). Minoriti se usadili ještě před zánikem prvotní fortifikace v její blízkosti, zřejmě shodně s klášterní tradicí kolem roku 1240. Postupně se klášterní areál rozšířil na zasypanou plochu příkopu a získal svoji definitivní středověkou podobu (*Klápště – Muk – Bubeník 2010, 461*).

Pylové analýzy představují krajinu v okolí Mostu jako otevřenou s vysokým podílem obilnářství již od konce 13. století (*Klápště 1989*, 465). Kontrastem k mostecké zemědělské krajině je úzké pásmo při patě Krušných hor s potoky stékajícími do Podkrušnohorské pánve. Hory byly zdrojem dřeva, pracovaly v nich sklářské hutě (*Černá 2015*, 43; *Štefan 2019*, 46) a těžily se již zmíněné drahé kovy. Po lokaci měst postupně docházelo ke stabilizaci řemesla a směny, úspěch souvisel s utvářením městských regionů (*Klápště 1996*, 28). Města si vytvářela závislé oblasti, v nichž ovlivňovala ekonomický, sociální a právní život (*Tomas 1999*, 26). Likvidace konkurence v regionu probíhala omezením městského růstu (*Tomas 1999*, 26; pro Most *Klápště 1997a*, 331, Obr. 4). Právo mílové, udělené Mostu nařízením Přemysla Otakara II. z roku 1278, vedlo k vzestupu města. Určilo výhradní postavení mosteckých měšťanů, kteří ovládali vztah mezi městem a venkovem (*Klápště 1997a*, 327). Zajistilo monopol v obchodu s obilím, regionální směně i řemeslech (*Klápště 2012*, 386). Zásobování hornického Freibergu českou stranou dokládá celní tarif z roku 1336. Lze předpokládat, že velká část vozů mířila do saského podkrušnohorského města právě z Mostu (*Klápště 2012*, 386–387).

Přelom 15. a 16. století byl obdobím hospodářské prosperity. Most vystupuje jako důležité centrum obchodu, pro rozvoj řemesel svědčí množství cechů (*Šporová 2000*, 57). Město ale postihlo několik ničivých požárů (Kuča 2000, 190). Velkou katastrofou byl požár, který 11. března 1515 spálil kromě dvou domů u děkanského kostela celé město (*Šporová 2000*, 58). Ve druhé polovině 16. století, po krizi a úpadku krušnohorského dolování, vedl příliv řemeslníků z hor do Mostu k náboženským sporům (*Šporová 2000*, 59). Těžkou ranou byla třicetiletá válka nebo morová epidemie roku 1680. 17. století znamenalo nadlouho konec slávy a bohatství Mostu (*Šporová 2000*, 61).

3. Archeologie města Most

Do 70. let 20. století shromáždila archeologie většinou jen fragmentární poznatky z blízkého okolí města díky sběrům a drobným záchranným akcím. Po zřízení expozitury AÚ ČSAV v Mostě byl zahájen výzkum systematického rázu také v oboru středověké archeologie (*Klápště – Velímský 1980*, 54). Výzkum v samotném jádru proběhl až při jeho likvidaci v důsledku povrchové těžby hnědého uhlí.

Po diskusích o likvidaci starého Mostu v roce 1962 byl proveden povrchový průzkum staveb pod vedením V. Mencla, který posloužil jako podklad pro budoucí analytický výzkum. Následovalo systematické zpracování archivních pramenů k mostecké historické zástavbě (*Klápště – Muk – Velímský 1983*, 587; *Štefan 2019*, 31).

Roku 1964 padlo rozhodnutí o likvidaci Mostu, které spustilo rovnou demoliční práce (*Štefan 2019*, 50). Důlní skrývka, zahájená v jihozápadní části městského jádra, postupovala směrem k severu, tedy k I. náměstí (*Klápště 1983*, 443; *Velímský 1986*, 23). První archeologické akce vyvolal až plán přesunu děkanského kostela. Na přelomu let 1970 a 1971 proběhly omezené plošné odkryvy v interiéru vedené A. Hejnou (*Klápště – Muk – Velímský 1983*, 588). Mezi léty 1972 a 1973 mohl být za pomoci M. Richtera formulován výzkumný program a jeho cíle (*Velímský 1986*, 21). Výzkum jádra starého Mostu probíhal do roku 1981, to definitivně zaniklo v následujícím roce. Archeologie následně přesunula svůj zájem na předměstí ke kostelu sv. Václava a ke špitálu sv. Ducha, což umožnilo vytvoření představy o podobě předlokačního osídlení (*Klápště 1994*, 19–20). Mezi léty 1980 a 1993 byla věnována pozornost mosteckému městskému regionu (*Klápště 1994*; *Klápště – Velímský 1996*, 55; *Klápště 1997a*).

3.1 Problematika výzkumu

Plánování výzkumu diktoval plán těžebních aktivit, postup archeologických prací určovaly demolice a skrývky (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 15). Ty probíhaly nerovnoměrně a původní plány byly nezdávka průběžně měněny. Archeologie hledala plochy vhodné k výzkumu mezi mizejícími domy i ve stěnách dolu (*Klápště – Velímský 1996*, 51).

Přesný termín finální likvidace městského jádra nebyl dlouho znám (*Klápště – Velímský 1981*, 150). To nutilo vedoucí archeologického výzkumu, J. Klápště a T. Velímského, přizpůsobení se situaci. Tehdy u nás chyběly zkušenosti s metodikou výzkumu většího rozsahu městských jader, jeho specifika navíc bylo třeba řešit nezdávka až za běhu věcí (*Klápště – Velímský 1981*, 151). V prvních sezonách byl kladen důraz na vytvoření husté sítě archeologických sond pro utvoření stratigrafické představy v rámci

domovních bloků (*Klápště – Velímský 1981*, 151). V Mostě se soustředili na volné plochy, tedy dvory, nepodsklepené části domů, ulice a náměstí (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 15). Autoři upozorňovali na fakt, že výzkum v zastavěném prostoru přináší pouze mozaiku poznatků. Archeologický výzkum v Mostě zachytil jen asi 5 % plochy městského jádra (*Klápště – Velímský 1979*, 502).

Výzkum starého Mostu byl chápán jako pokus o archeologickou odpověď na krajně problematickou likvidaci jedinečného historického území (*Klápště – Velímský 1996*, 55). Primárním cílem měla být rekonstrukce sídelního vývoje v celém městském areálu a příspěvek k poznání charakteru zástavby Mostu, zejména v jeho počátečních fázích v průběhu 13. století (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 22; *Klápště – Velímský 1977*, 77).

3.2 Parcelace a zástavba

Městské bloky byly v počátcích lokace rozměřeny na dlouhé rovnoběžné parcely (*Kuča 2000*, 190). Postupně docházelo k dělení nebo opakovanému vyměrování parcel, které si vyžádalo stále intenzivnější městské osídlení a zahušťování zástavby (*Velímský 1989*, 89). Rekonstrukce středověké parcelace je problematická (např. *Velímský 1995a*, 75; *Procházka 2007*, 21). Vymezení a změny parcelace doložily výzkumy například v Chrudimi a Hradci Králové (*Bláha – Frolík – Sigl 2007*), v Lübecku (*Harder 2012*, 124) nebo Greifswaldu (*Rębkowski 2011*, 163). Ukazatelem samostatnosti jednotlivých parcel může být existence samostatných vodních zdrojů (*Klápště ed. 2002a*, 189). U hranic parcel byly budovány jímky a odpadní objekty (*Široký 2000*, 393; *Klápště ed. 2002a*, 196; *Bláha – Frolík – Sigl 2007*, 90).

Předpokládaným nejstarším horizontem zástavby měly být částečně zahloubené stavební části, umístěné uvnitř plochy parcel (*Klápště – Velímský 1981*, 151; *Klápště – Muk 1988*, 235). Za těmi se začaly postupně objevovat jímky, odpadní objekty a zdroje pitné vody. Změna funkčního členění parcel byla kladena před rok 1300. Obytná zástavba se nově soustředila do přední části. Za domem se nacházela zóna hospodářská a výrobní a zóna hygienicko-sanitární, tedy studny, cisterny nebo jímky a další objekty (*Velímský 1995a*, 78). Vývoj parcely středověkého města mohl být demonstrován na příkladu královského Děčína (*Klápště 2012*, 379). Poloha objektů v rámci parcely se však lišila podle charakteru města, postavení majitelů nebo hydrogeologických poměrů.

Stěny zahloubených stavebních částí zajišťovala dřevěná konstrukce nebo plenta z lomového kamene pojeného jílem (*Klápště – Velímský 1978*, 123; *Šimůnek red. 2014*, 3). Podle T. Velímského pro ně byla charakteristická vstupní část se schody či rampou

a jednoduchá forma vytápění ohništěm. Tyto „zemnice se vstupní šjí“ se objevují v Čechách ve 13. století a jejich šíření do střední Evropy bylo považováno za jeden z projevů kolonizace (Velímský 1989, 89; Holub et al. 2003, 80). Identifikace provizorních staveb v raném městském prostředí patřila k tématům středověké archeologie zvláště v 70. a počátkem 80. let minulého století (Klápště 2001b, 815; Vařeka 2002; Klápště 2012, 379). Diskusi o „zemnicích“ jako obytných stavbách z počátků městského osídlení vyvolal výzkum Hradišťa u Davle (Klápště 2002b, 350). Objevily se odlišné interpretace jejich funkce. V současné době jsou považovány spíše za sklepy nebo suterény dřevohliněných staveb (tzv. Erdkeller, Holub et al. 2003, 76, 80). Často byly rovněž zmiňovány v souvislosti s hospodářskými, případně výrobními objekty. Možná je také pozdější změna funkce, anebo začlenění do víceprostorových dispozic domů coby suterény (Klápště – Velímský 1978, 125). V Mostě vykazují „zemnice“ s výdřevou velmi volný vztah k následné zástavbě, oproti tomu „zemnice“ s obezdívkou se na pozdější zástavbu vážou výrazně častěji. Podle autorů to však svědčí spíše o různých vrstvách vývoje než o kontinuitě od výdřevy k obezdění (Klápště – Muk 1988, 231).

Podle stavebně historického průzkumu vznikaly nejstarší mostecké kamenné domy v souvislosti s definitivním rozšířením městského jádra po polovině 13. století (Klápště – Velímský – Slaviček 1976, 16). Zděné domy jednoduchých dispozic byly však ještě ve 13. století výjimkou (Velímský 1989, 80). Počátky vícedílného domu spadají do pokročilého 13. století, což bylo podle T. Velímského doloženo také v Mostě (Velímský 1995a, 75). Spíše než pravidelně členěná řadová zástavba, uplatnilo se několik dispozičních typů, jak doložil stavebně historický průzkum asi čtyřicítky mosteckých domů (Klápště – Velímský 1977, 83). Ve 14. a 15. století se zástavba zahustila a vytvořily se typicky gotické úzké řady domů směřované do náměstí a ulic (Ottová – Klípa 2015, 406). Základní středověký městský půdorys měl při ulici vstupní, výrobní a prodejní prostory a případně vedlejší trakt. V zadní části se nacházela podsklepená komora na boku s průchodem do dvora (Muk 1978, 167). V tomto období bývá již součástí staveb světnice s kachlovými kamny, s čímž souvisí změna kultury bydlení (Klápště – Muk 1988, 236). Kamna si v měšťanských domech vyžádala stavbu černé kuchyně, a tedy úpravu dispozice i vnitřního zařízení. Došlo tak ke stabilizaci podoby středověkých měšťanských domů (Klápště 2002b, 356).

Zmíněný požár v roce 1515 v Mostě zničil horní dřevěná patra staveb. Zachovaly se kamenné přízemní části, půdorys města tedy zůstal zachován (Ottová – Klípa 2015, 405). Podle autorů se při opravách starší přízemní budovy zvýšily o kamenná patra, vznikaly také

zcela nové kamenné domy s rozsáhlými přízemními mázhauzy. Konečná stavební podoba mosteckých domů byla výsledkem dlouhotrvajícího a komplikovaného vývoje (*Klápště – Muk – Velímský 1983*, 591). Vývoj od obytného provizoria v počátcích lokace přes následné přestavby zachytil výzkum na ploše čp. 226 (*Klápště – Velímský 1981*, 153). Představu o podobě středověkého a raně novověkého města zprostředkovala Willenbergova veduta, ikonografický pramen z roku 1602 (*Šimůnek red. 2014*, mapový list č. 52).

3.3 Mostecká keramika – technologické skupiny

Mostecká keramika byla vyhodnocena na základě materiálu z čp. 226 a přilehlých ploch (*Klápště 1983; Klápště – Muk 1988; Klápště 1997; Klápště 1998; Klápště ed. 2002a*). J. Klápště pracoval jak s celými keramickými tvary, tak se střepovým materiálem. Prvotním sledovaným třídícím aspektem bylo hledisko technologické, primární byly celé a rekonstruovatelné nádoby (*Klápště ed. 2002a*, 10). Materiál mohl být rozřazen podle technologického hlediska do kategorií označených písmeny A až D. Vyčleněné technologické skupiny (třídy) A, B a D odpovídají vývoji keramické produkce, skupina C je importem. Vybráno bylo 19 souborů, shromážděných v relativně krátkém čase, odrážejících vývojové rozpětí archeologických situací, zjištěných na ploše za domem čp. 226 (*Klápště ed. 2002a*, 10). Tato sekvence umožnila rozdělení produkce keramických nádob s přiřazenými kódy do šesti chronologických fází (Tab. 1; přehled všech tvarů a jim přiřazených kódů *Klápště ed. 2002a*).

fáze	časové určení	
I	závěr: počátek 2. pol. 13. století	
II	2. pol. 13. století	
III	14. století	IIIa starší IIIb mladší
IV	1. pol. 15. století	
V	závěr 15. / počátek 16. století	
VI	16. století	

Tab. 1. Datace fází keramické sekvence (*Klápště ed. 2002a*, 21).

Most spadá do skupiny lokalit severozápadních Čech s produkcí, pro kterou je ve starší fázi kolem poloviny 13. století typické doznívání keramiky tzv. hradištní tradice bez výraznějších technologických inovací (*Velímský 1991a*, 20). Vyznačuje se regionalizací, často jsou okruhy spojovány s centrálními lokalitami. Mostecká keramika má vztah k bílinské produkci (*Klápště 1998*, 155). Vyčleněná keramická **skupina A** je ještě podobná raně středověké. Povrch bývá šedý, hnědošedý nebo okrový, lepené a obtáčené nádoby mají

někdy na dnech jednoduché značky (*Klápště 1997b*, 164). Uniformní hrnce s vejčítým tělem a kalichovitě prohnutým okrajem, s výzdobou ve formě pásu šroubovicových rýh, doplňují zvonovité misky/pokličky a „lahve“ často se čtyřlístovým ústím. Ty vystupují jako součást starší výrobní tradice po českých zemích a nerespektují předěly jednotlivých regionálních tradic (*Klápště 1998*, 155). Výskyt zmíněných tvarů končí ve druhé polovině 13. století.

Jednoznačným importem v kontextu počáteční městské produkce je keramická **skupina C** (*Klápště 1997b*, 166). Výrobky z jemné keramické hmoty mají bělavý povrch, někdy vývalky na těle, zelenou olovnatou polevu nebo červené malování (*Klápště 1983*, 453; *Klápště 1997b*, 166). Jemně plavená keramická hmota postrádá makroskopicky postižitelné ostřívo. Stopy po odříznutí a vysoká kvalita modelace svědčí o vytáčení na hrnčírském kruhu (*Klápště 1983*, 449). Tato skupina, rozptýlená po střední a západní Evropě, se vyskytuje v různých sociálních prostředích (*Klápště 1983*, 458). V literatuře jsou nejčastěji považovány za nádobky na vonné tekutiny, masti či za dětské hračky (*Klápště 1983*, 458). V Mostě lze jejich výskyt v souborech sledovat do poloviny 14. století (*Klápště ed. 2002a*, 22).

Nástup mladší středověké keramiky v Čechách zahrnul změny technologické, morfologické i výzdobné (*Klápště 1998*, 156). Formuje se nově uspořádaná mapa regionálních tradic na základě starší produkce a zahraničních kontaktů. **Skupina B** značí městskou produkci nastupující v polovině 13. století. Charakteristické je kvalitnější provedení lepením a obtáčením nádob i lepší výpal do odstínů tmavě šedé, šedo zelené a světle šedé nebo hnědavé (*Klápště 1997b*, 166). V materiálu přibyly hrnce s uchem, pokličky nebo mísy (*Klápště 1997b*, 167). Bohatší sortiment zboží přinesl také několik tvarů pro zacházení s tekutinami, jako jsou konvice, džbány a poháry (*Klápště 2012*, 371). Konvice s třmenovým uchem a trubkovitou výlevkou, známé již od 12. století v jihozápadním Německu, představují přechodný horizont mezi starší a novou výrobní tradicí (*Klápště 1983*, 454). Ústup konvic byl v Čechách vyvolán funkční konkurencí se džbány ve 13. století (*Klápště 1997b*, 167). Kromě funkční konkurence omezovala šíři tvarové diverzity keramické produkce také obliba skla (*Klápště 1998*, 156). To pravděpodobně ovlivnilo další z tvarů. Keramických pohárů celkově bylo v Mostě zaznamenáno málo, nesou navíc shodné technologické, morfologické znaky i výzdobu (*Klápště 2020*, 99). Po roce 1300 mizí poháry a zůstávají jen malé džbány. Na dnech se nezdívka vyskytují značky. Nejčastějším motivem v Mostě je kříž v kruhu nebo prostý kříž (*Klápště 1983*, 453; *Velímský 1977*, Obr. 3). Shodně je tomu tak i v širší severočeské

oblasti nebo také v Sasku či jinde v západní Evropě na keramice 13. a 14. století (*Zápotocký 1978, 224; Klápště 1983, 453*).

Impulsy a počátky vrcholně středověké produkce severočeského okruhu světlé červeně malované keramiky byly od poloviny 13. století spojovány s německými kolonisty (*Velímský 1991a, 20*). Zpočátku se vyskytuje červené malování pouze na stolním zboží, zejména na džbánech a pohárech, ve 14. a 15. století zdobí povrch také kuchyňské keramiky (*Velímský 1991a, 20*). O užívání v běžném provozu značí tzv. očazení od ohně na jedné straně nádob (*Klápště 1997b, 169*).

Od druhé poloviny 14. století lze pozorovat nastupující standardizaci ve výrobě, hrnce a džbány jsou zdobeny vývalkovou šroubovicí, otiskem radélka nebo jednoduchou rýhou (*Klápště 1997b, 169*). Vyšší okruží postupem času člení žebro. Přibyl také ovalený okraj, následně pozdní nízká okruží nebo okraj přehnutý. Podstatnou změnou ve výrobě je přechod k vytáčení na rychle rotujícím hrnčířském kruhu (*Klápště 1997b, 169*). Dna s podsýpkou a odřezávaná z kruhu s tzv. lasturou značí zpravidla rozdílnou technologii výroby. Oba typy se vyskytují podle J. Klápště i na jinak identických nádobách. Individuální vkus uspokojovalo sklo, kovové nádoby a importy kameniny (*Klápště 1997b, 171*). J. Klápště rozděluje středověkou až časně novověkou kameninu z Mostu do čtyř typů (*Klápště ed. 2002a, 22–23*). Tyto skupiny by měly patřit k saské kamenině, jejíž počátky jsou kladeny na konec první třetiny 14. století (*Klápště ed. 2002a, 23*). Příznačnou zvlněnou patku mají také její keramické napodobeniny (*Klápště ed. 2002a, 23*).

V 16. století nastupuje keramická **skupina D**. Nádoby mají slabší střep cihlově červené až okrové barvy často s hnědou, žlutou nebo zelenou glazurou na vnitřní stěně (*Klápště 1997b, 171*). Novým tvarem je talíř s jednobarevnou či složitější glazurou. Běžnou se stává trojnohá pánev s vnitřní polevou a držadlem, která se v mostecké produkci vyskytuje již ve 14./15. století (*Klápště 1997b, 171*). Od 16. století klesá podíl nádob dochovaných v celku, ty pravděpodobně sloužily až do mechanického znehodnocení (*Klápště 1997b, 171*).

4. Parcely čp. 45, 46 a 47 – vybraná témata

Záměrem předložené práce bylo zpracování jednoho z rozsáhlých odkryvů plochy napříč domovními bloky v jádru starého Mostu. Výzkum proběhl v 70. letech 20. století, což se na materiálu a dokumentaci podepsalo. Inventarizace materiálu a vytvoření nálezové zprávy posloužilo jako základ pro vytyčení hlavních okruhů a dílčích otázek, ke kterým může být výzkum parcel čp. 45, 46 a 47 přínosný.

Středověké městské parcely tvořily základní majetkové a hospodářské jednotky, jejichž hodnota závisela mimo jiné na poloze v rámci areálu (*Klápště ed. 2002a*, 192). Mostecké parcely u I. náměstí se tak řadí k těm nejprestižnějším. Dokladem jsou také záznamy v berním rejstříku s majetkovými poměry datovaném k roku 1525, a to i pro boční zástavbu v Úzké ulici (*Klápště 2020*, 90–92). Prostor se navíc nacházel v části vytyčené již při prvotní městské lokaci. Očekáván byl jejich přínos k poznání počátků urbanizace. Druhou podstatnou kapitolou bylo hospodaření s vodou a nakládání s odpadem na středověkých parcelách.

4.1 Výzkum parcel u I. náměstí

Zkoumaná plocha se nacházela v jihozápadní části I. náměstí, ke kterému směřovala čelní část parcel, týlní do Příčné ulice (Horovy ulice, dříve Quergasse). Podél nárožní čp. 47 směrem k jihu vedla Úzká ulice. Plocha byla vybrána kvůli poloze ve starší části městského areálu (Obr. 1). Příhodným se jevil nezastavěný prostor v čele parcel. V roce 1963 se zdejší domy zřítily, terén byl při planýrce snížen a nadále sloužil jako parkoviště (Obr. 9). Jak se však později ukázalo, nenarušené situace se objevovaly zpravidla v zadní polovině parcel (*Velímský [1978a]*, 3). Výzkum probíhal v krátkém časovém intervalu od 1. července 1977 do ledna 1978.

Před samotným výzkumem proběhla skrývka asfaltového povrchu a vyrovnávací vrstvy. Plocha o rozloze asi 1450 m² byla rozdělena na sektory o velikosti 5 x 5 m (*Velímský [1978a]*, 4). Celá byla prozkoumána parcela čp. 46, zčásti čp. 45 a západní polovina čp. 47 (celkově 53 sektorů a dalších 12 částečně). Parcely o délce zhruba 65 m měly různou šířku, rekonstruovanou na základě dochované zástavby. Čp. 46 a 47 byly široké cca 8,5 m, parcela čp. 45 měla být širší (*Velímský [1978a]*, 13). Poměr šířky k délce by tedy byl zhruba 1:7 (srovnání *Hoffmann 1992*, 123). Výška terénu se pohybovala na kótě 231 m n. m. s mírnými výchylkami v průběhu parcel, odkryté zdi dosahovaly nadmořské výšky okolo 231,5 m n. m. Zjistitelné hloubky objektů jsou uvedeny v Tab. 2 a 15.

Parcely u I. náměstí byly pravděpodobně delší než v ostatních částech města (*Klápště – Velímský 1981*, 151; *Šimůnek red. 2014*, 3). Pro srovnání lze uvést parcely u II. náměstí široké zhruba 15 m s délkou dle stabilního katastru necelých 50 m (*Klápště 2012*, 382). Podle stavebně historického průzkumu domu čp. 226 rozměry odpovídaly situaci tzv. prvního města (*Klápště – Velímský 1977*, 82). V Mostě bylo doloženo zahušťování zástavby v jednotlivých domovních blocích, které vedlo k podstatným změnám původní parcelace (*Velímský 1995a*, 75). Písemné prameny zaznamenaly zástavbu jihovýchodního nároží v šíři čp. 46 a 47 ke sklonku 16. století (*Zahradník – Muk 1984*, čp. 40, 1). O něco mladší byla pravděpodobně dostavba dvou podsklepených domů severně od nároží (čp. 457 a 458).

4.1.1 Kritéria výběru objektů vhodných k dalšímu zpracování a metodika

Charakter a podmínky výzkumu i časový odstup od zpracování materiálu neumožnil při inventarizaci využití kompletních informací. Počet celkově odkrytých situací nelze přesně určit, zjištěné při revizi jsou označeny číslem 1 až 107. Objekty s číslem 87 až 107 již nešlo spolehlivě přiřadit ke konkrétní situaci znázorněné na plánu (Obr. 5). Některé v číselné řadě chybí, musely být zcela zrušeny. Keramika a artefakty pochází celkem z 93 situací, k těm lze připočítat další bez materiálu, poskytující alespoň dílčí informace o konstrukci apod.

Na ploše výzkumu u I. náměstí bylo odkryto několik rozměrnějších objektů, označených jako „zemnice“ (*Velímský [1978a]*, 11; Tab. 2). V hloubi parcel čp. 45 a 46 byly zjištěny dva půdorysy s kamennou podezdívkou (obj. 2 se vstupem k I. náměstí a obj. 3) a jeden pravděpodobně s dřevěnou konstrukcí stěn (obj. 59 se vstupem do hloubi parcely), (*Velímský [1978a]*, 7). V přední části parcel čp. 45 a 46 mohly být zdokumentovány jen fragmenty objektů (obj. 80 a 1) obezděných masivní plentou z lomového kamene pojeného jílem (*Velímský [1978a]*, 10). J. Muk u nich nevyhloučil možnost dvoupodlažního řešení. V týlu čp. 45, 46 i 47 odkryl výzkum objekty (obj. 76, 69 a 67) se vstupy směřujícími dovnitř parcely a subtilními obvodovými plentami z lomového kamene (*Velímský [1978a]*, 11). Ve dnech posledně zmiňovaných objektů zjistil T. Velímský „kanálky“. Problematice se ve své práci věnuje P. Kabeláčová (*Kabeláčová 2021*). V zástavbě dvou protilehlých stran domovních bloků čp. 45, 46 a 47 neviděli autoři doklad majetkového rozdělení plochy, ale svědectví funkčního rozdělení staveb v rámci jedné parcely (*Klápště – Velímský 1981*, 153). Argumentem bylo rozmístění objektů vázaných k obytné zástavbě zpravidla v týlu plochy (*Velímský 1995b*, 75).

obj.	parcela	zjištěné rozměry	zachycená hloubka	konstrukce	výplň	datace výplně
2	čp. 45	5,5 x 4,3 m	1 m	kamenná obezdívka, vysutý vstup ve středu S stěny	KE, tyglík, struska (20+ kg), mazanice	I–IIa
3	čp. 45/46	6,5 x 2 m	1 m	zeď na jíl (zjištěná v. 30–40 cm), v SZ rohu sloupová jáma (Ø 15 cm, hl. 60 cm) a v JZ nároží (Ø 30 cm, hl. 80 cm)	KE	IIa?
59	čp. 46	5,2 x 4,5 m	1,6 m	dřevěná(?), vysutý vstup (obj. 77) v JV nároží	KE, dřevo, struska, kůže	IIa
1	čp. 46	fragment (rek. 7 x 6 m)	0,9–1,2 m	masivní zeď pojená jílem pečlivě provedená (zjištěná v. 30 cm), vstup nezachycen	KE, mazanice, struska, uhlíky	III
80	čp. 45	?	?	masivní zeď pojená jílem pečlivě provedená (nejspíš podobně jako obj. 1), vstup nezachycen	KE, kostěné držadlo	III
67	čp. 47	3,2 x 4,5 (rek. 5 x 5 m)	1,4 m	subtilní obezdívka pojená jílem, vysutý vstup v SV nároží objektu	KE, střešní krytina	III
69	čp. 46	2,5 x 5 m (rek. 5 x 5 m)	1,5 m	subtilní obezdívka pojená jílem, vstup nezachycen	KE, kostěný hřeben	IIIa
76	čp. 45	4,7 x 4,3 (rek. 5 x 5 m)	?	subtilní obezdívka, vysutý vstup v SV nároží objektu, v SZ rohu kůlové jamky	-	-

Tab. 2. Přehled odkrytých stavebních reliktů.

Také u dalších objektů nebyla vždy interpretace jasná a jednoznačná. Kromě zmíněných bylo odkryto téměř 50 jámek nebo odpadních objektů, více než 10 studní, sloupové/kůlové jamky, vkopy či žlab a rozměrné „hnojiště“. Řada kůlových jamek na rozhraní parcel čp. 46 a 47 byla považována za košatinový plot vyznačující parcelační hranici (*Velímský [1978a]*, 12–13; sektor T/19–20, Obr. 3). Na tomto základě byla vznesena domněnka, že již v počátcích mohlo dojít k vytyčení parcelační hranice dochované až do doby výzkumu (*Klápště – Velímský 1981*, 153). Zde je nutná jistá míra opatrnosti, podobné situace zpravidla není možné datovat (*J. Klápště*, ústní sdělení; srovnání *Klápště ed. 2002a*, 196; Kap. 3.2).

Keramický materiál byl zpracován na základě výzkumu plochy u domu čp. 226. Při třídění keramického materiálu se prvotním sledovaným aspektem stalo hledisko technologické (*Klápště ed. 2002a*, 10). Vytvořené schéma tří kategorií rozlišuje raně středověkou výrobní tradici (keramická skupina A), vrcholně a pozdně středověké zboží (B), časně novověké zboží (D) a jemně plavenou keramiku (C), (Kap. 3.3). Stejný postup byl zvolen také při hodnocení střepového materiálu z parcel čp. 45, 46 a 47. Umožnil základní roztřídění a vytvoření představy o podílu keramických skupin v jednotlivých objektech. Celé keramické nádoby byly zpracovány podle kódového systému (kompletní popis tvarů a jim přiřazených kódů (*Klápště ed. 2002a*, 10–14), a jsou tak porovnatelné s výzkumem

čp. 226. Pro chronologickou sekvenci keramiky z parcel u I. náměstí mohlo být vybráno 18 stěžejních objektů (Tab. 3–5, Kap. 4.3). Primárním kritériem bylo dostatečné zastoupení keramického materiálu, zejména celých tvarů, společně s možností rozlišit vrstvy, jejich charakter a homogenitu, tedy aby nebyly s příměsí mladších intruzí a výplň víceméně náležela jedné fázi. Pozornost se zaměřila především na keramiku 13. a 14. století, mladší produkce byla zařazena spíše okrajově.

4.2 Soupis objektů (rejstřík)

Parcelační linie byla vytyčena podle mapy stabilního katastru z roku 1842 a zachycených obvodových zdí čp. 45–47 pro snazší práci při popisu (Obr. 2). Nelze ji považovat za přesnou parcelační hranici, ta se v průběhu staletí měnila, přibyla také boční zástavba. Z důvodů množství materiálu byl popis objektů rozdělen s přihlédnutím k hlavním tématům obou prací. Tato popisuje většinu souvisejících s odpadem (Obr. 3), druhou část obsahuje práce P. Kabeláčové (*Kabeláčová 2021*). Výběr objektů je dále rozčleněn do dvou skupin podle polohy ve středu (Kap. 4.2.1) nebo v zadní (Kap. 4.2.2) části parcel. Za číslem objektu je uveden sektor s původním označením P–T/11–23. V některých případech nebyly informace dostatečné nebo úplně chyběly (Kap. 4.1.1). Rozměry a hloubku objektů nebylo možné určit s přesností na centimetry, jsou tedy uvedeny s menšími odchylkami v metrech. Kurzívou jsou zvýrazněny kódy celých keramických tvarů (podle *Klápště ed. 2002a*; Kap. 4.3; *H*–hrnce, *M*–mísy, *D*–džbány, *Poh*–poháry, *Kon*–konvice, *Min*–miniaturní nádoby, *Pn*–pánve, *T*–talíře; *pH*, *pM*, *pL*–hrnce, mísy, lahve starší produkce). Uvedené druhy dřeva určil *Kyncl [1978b]*.

Rejstřík objektů (objekty keramické sekvence jsou zvýrazněny tučným písmem):

Obj. 5	22	Obj. 37	30	Obj. 62.....	37
Obj. 6	22	Obj. 40	30	Obj. 63.....	37
Obj. 7	22	Obj. 41	30	Obj. 64.....	37
Obj. 8	23	Obj. 43	30	Obj. 78.....	38
Obj. 9	23	Obj. 48	31	Obj. 79.....	38
Obj. 10	23	Obj. 49	31	Obj. 92.....	28
Obj. 11	24	Obj. 50	31	Obj. 93.....	38
Obj. 12	24	Obj. 51	32	Obj. 94.....	39
Obj. 13	25	Obj. 52	33	Obj. 95.....	39
Obj. 14	25	Obj. 53	33	Obj. 96.....	39
Obj. 15	26	Obj. 54	33	Obj. 97.....	39
Obj. 17	26	Obj. 55	34	Obj. 102.....	28
Obj. 18	27	Obj. 56	34	Obj. 103.....	28
Obj. 19	27	Obj. 57	34	Obj. 104	28
Obj. 25	27	Obj. 58	35	Obj. 105.....	28
Obj. 35	28	Obj. 60	35		
Obj. 36	29	Obj. 61	36		

4.2.1 Objekty ve středu parcel (obj. 5–25 a 102–105)

Obj. 5 (S/17) Obdélný objekt s rozměry 1,6 x 0,9 m a hloubkou 0,5 m měl zděné stěny o šířce 0,3 m. Podlaha z prken se nacházela v úrovni 230,342 m n. m. (Obr. 11, foto 13.527). Materiál pochází pouze ze sypké hlinité vrstvy. V objektu bylo zjištěno 5 celých hrnců a džbán, převažovaly nádoby s odřezanými dny, všechny nesly stopy po očazení na povrchu. Výzdobu tvořila především vývalková šroubovice, 2 nádoby byly červeně malované. Celé nádoby spadají do IV. fáze. Ve střepích byla zastoupena pouze keramická sk. v počtu B 36 / D 2 zlomky, tj. 95 % / 5 %, jako torza 2 menší nádoby s odříznutým dnem náleží sk. B/D. Ve střepích zlomky hrnku s radýlkem a podsýpkou *H18*, červeně malovaný okraj mísy *M2* (Obr. 61:2, př. č. -516). Výplň obsahovala také zlomek kachle se čtyřhranným ústím a stopami po zelené glazuře (Obr. 68:1, př. č. -516) a pecky.

Obj. 6 (S/17) Studna nepravidelného tvaru o světlosti max. 1,2 m a šířce pláště max. 0,5 m, hloubka objektu byla 2,5 m (dno v nadmořské výšce 228,517 m). Výplň tvořil sypký zásyp, ve střepích keramická sk. B a D (3 / 8), tj. 27 a 73 %. Zlomky zastoupena kamenina s nálepy ve formě „ostružin“ (Obr. 61:1, př. č. -506; Kap. 4.3.2) a zlomky okraje kachle se čtvercovým ústím. V materiálu z objektu byl velký podíl glazovaných zlomků, také fragment nožky pánve se žlutou glazurou.

Obj. 7 (S/17) Obdélná vydřevená jímka se nacházela v těsné blízkosti studny č. 6 (Obr. 12, foto 13.531). Sloupová konstrukce o rozměrech 1,1 x 0,6 m s kůly v rozích a v délkách stěn, ty tvořeny podélně kladenými prkny či kulatinami. Hloubka objektu nemohla být při revizi zjištěna.

Z fekální a tmavé hlinité výplně pocházejí celé 3 džbány, 8 hrnců (2 se značkou na dně) a mísa, všechny tvary měly podsýpaná dna. Nádoby zpravidla s výzdobou vývalkovou šroubovicí, džbány s červeným malováním v podobě linek nebo vlnice. Mohly být přiřazeny k produkci fáze IIIa. Některé hrnce i džbány nesou na povrchu stopy po očazení. Ve střepích z tmavé fekální výplně byla zastoupena keramická sk. B 50 zlomky a Dgl 1 střepem, tj. 98 % a 2 % (D nožka pánve se zelenou glazurou). Ve střepích poklička s knoflíkem se stopou po odříznutí. Jako torzo dochován rekonstruovaný hrnec s podsýpkou na dně *H11*. Z tmavé hlinité sk. A 2 / B 115 (úchytka pokličky, vyšší vně prožlabené okruží *H11(?)* a nízké *H10(?)*) a 6 torz sk. B (hrnce nebo džbány a červeně malovaný džbán s podsýpanými dny). Dohromady z celého objektu ve střepích A 2 / B 170 / Dgl 1, tj. 1,2 % / 98, 2 % / D 0,6 %. Ve střepích z tmavé hlinité vrstvy také pohárový kachel se značkou

na dně. V tmavé fekální výplni bylo zjištěno dřevo a pecky. Z fekální výplně pochází sklo (př. č. -515).

Obj. 8 (T/18) Oválný objekt bez úpravy stěn s rozměry 1,3 x 1 m a hloubkou 1,5 m. Pravděpodobně chybí část materiálu. Z šedočerné výplně s mazanicí pochází pouze 5 střepů sk. B (vyšší vně prožlabené okruží *H11*) a také dřevo nebo mazanice.

Obj. 9 (S-T/18; T/18) Vydřevená jímka se sloupovou konstrukcí o rozměrech 2,3 x 1 m a hloubkou 1,8 m. Delší západní stěna byla tvořena vodorovně kladenými prkny v rozích s kůly, v celé délce navíc umístěny (půl)kulatiny různých průměrů (8 až 15 cm), (Obr. 13, foto 13.482). Kratší severní stěnu tvořila vodorovně kladená prkna s rohovými sloupky, celou stěnu zpevnila svisle vložená tyč (Obr. 13, foto 13.481). Východní a kratší jižní stěna nemohla být zdokumentována, konstrukce byla nejspíš podobná v kombinaci s dřevěnými deskami, jižní podložena kameny (Obr. 13, foto 13.473). Zřícená výdřeva byla určena jako jedlové dřevo, na kuláče byl využit smrk, jilm a javor. Podle dendrochronologické datace vzorků z jedlového dřeva by mohlo být vybudování konstrukce datováno k nebo nedlouho po roce 1298 (*Kyncl, J. – Kyncl, T. 1995*, 156). V objektu byly zjištěny vrstvy 1: svrchní zásyp hnědá hlinitá, 2: světle šedá mazlavá, 3: hnědozelená fekální.

V jímce se nacházelo 13 hrnců, 4 džbány a 1 neurčený tvar. Nádoby sk. B po 2 kusech ze svrchní sypké vrstvy, po 6 kusech z vrstvy 2 a ze spodní vrstvy po 7 nádobách. Další hrnec starší tradice *pH* pocházel z vrstvy 2 (Obr. 57, poř. č. 1569). 2 nádoby z fekální výplně mají ještě hmotu staré výrobní tradice, okraje ale již svědčí pro nástup nového zboží (Obr. 57, poř. č. 1578). Většina hrnců včetně 1 džbánu nese stopy po očazení povrchu. Kromě džbánu *D3* (Obr. 57, poř. č. 1565, 1576) s odřezem na dně z fekální výplně jsou všechny tvary podsýpané. Výzdobu tvoří vývalková šroubovice, v jednom případě vlnicové vývalky, džbány mají červeně malovaný povrch, 2 nádoby zdobí rýhy. Celé nádoby byly zařazeny do fáze IIb. Ve střepích z celého objektu je zastoupena keramická sk. B pouze 51 střepů a 3 torzy podsýpaných hrnců sk. B. Z toho z vrstvy 1 celkem 42 zlomků sk. B s vyšším vně prožlabeným okružím *H11* (Obr. 57:1, př. č. -459) a zlomky pokličky. V zásypu jímky hnědé hlinité zjištěn zlomek kovového předmětu, ve vrstvě č. 2 skořápky vajec. Z výplně určeno dřevo jedlové, smrkové a javorové.

Obj. 10 (S-T/18; S-T/19-18) Jímka s rozměry 2 x 1 m a hloubkou 2 m sousedila jižní stěnou s obj. 9. Narušila objekt č. 11, který se nacházel zčásti pod ní. Konstrukce byla rámová,

hranáče rozpírající stěny jímky ze svisle kladených prken (Obr. 13, foto 13.473 a detail výdřevy Obr. 14, foto 13.470). Hranáče výdřevy pocházely ze dřeva smrkového a prkna z jedle a smrku. K objektu nemohl být při inventarizaci přiřazen žádný materiál, snad k němu náležela část výplně z jímky č. 14, jde však pouze o dohad.

Obj. 11 (S–T/19–18) Menší objekt s rozměry 1 x 0,8 m byl zjištěn pod obj. 10, který ho zhruba z poloviny narušil. Obj. 11 přesáhl jímku č. 10 jižním směrem. Hloubku se nepodařilo při revizi rekonstruovat. Podařilo se zachytit pouze fragmenty kulatin v rozích. 2 celé nádoby keramické sk. B pocházejí z fekální výplně, spadají do fáze IIIa. Hrnce mají podsýpaná dna, zdobí je vývalky nebo červené malování, obě nesou stopy po užití v kuchyňském provozu. Ve střepích zastoupena keramická sk. B 15 střepů z fekální výplně (mj. poklička). Ve fekální výplni zjištěny pecky. K objektu by snad mohl náležet také hrnec *pH2*.

Obj. 12 (T/18) Vydřevený objekt s rozměry 1,7 x 1,1 m o hloubce 1,8 m s nerovnými stěnami tvořenými sloupovou konstrukcí. Na delší východní stěně zachyceny pouze svislé kuláče o průměru 12 až 18 cm (Obr. 36), západní s rohovými sloupky z půlkulatin o průměru 20 a 16 cm a dalšími svislými prvky v délce stěny, v horní části také vodorovně kladená prkna (Obr. 36). Kratší severní stěna tvořena pouze v horní části dvěma příčně kladenými prkny zapřenými půlkulatinou a hranatou tyčí v rozích objektu (Obr. 36; severní a západní stěna Obr. 15, foto 13.490). Jižní stěna ze svisle a vodorovně umístěných půlkulatin, tyčí a prken (Obr. 36). Vrstvy popsány jako 1: svrchní hnědá hlinitá probarvená (sypká s kameny), 2: sypká hlinitá, 3: (hnědá) fekální.

Celých nádob bylo v objektu zjištěno celkem 46. Do vrstvy 3 náležel hrnec *pH2*, 24 hrnců sk. B (18x podsýpka, 4x odřez), 5 džbánů sk. B (3x podsýpka, 2x odřez). Objevují se ještě podsýpané tvary (*H21* Obr. 61, poř. č. 1614; *D3* Obr. 62, poř. č. 1604), ale již také odřezávané (*H21* Obr. 61, poř. č. 1605, 1615; *H17* Obr. 61, poř. č. 1739; *H172* Obr. 61, poř. č. 1621). Většina má na těle vývalkovou šroubovici. Objevují se vlnicové vývalky, rýhy nebo radýlko, také v kombinaci s červeným malováním (*H21* Obr. 62:1, př. č. -457; *M2* Obr. 61, poř. č. 1740). Pouze některé mají stopy po očazení na povrchu. Vrstvy 1 a 2 obsahovaly nádoby pouze s odříznutými dny. Ve vrstvě 1 byl zjištěn džbán z kameniny (Obr. 61, poř. č. 1613; Kap. 4.3.2). Celé nádoby mohly být zařazeny do IV. fáze, pro kterou je příznačný džbán *D31* (Obr. 62, poř. č. 1620). Střepový materiál ze všech vrstev byl v zastoupení B 1366 / C 1 / Dgl 11, tj. 99 % / 0,1 % / 0,9 %. K tomu torza 9 nádob, džbány

a hrnce s podsýpanými nebo odřezávanými dny. Ve střepech pouze z fekální výplně pouze keramická sk. B 297, také celé dno s hnědou glazurou, ovalený okraj nebo vyšší vně prožlabené okruží *H11*. Z fekální výplně pocházela 2 torza hrnců *H21(?)*, část hrnku *H18(?)* a džbánu *D2* a fragmenty 2 pokliček. Část okraje s kovově leštěným povrchem a na uchu s „nýty“ je importem (Obr. 65, př. č. -469, Kap. 4.3.2).

Podstatný je soubor pohárových kachlů. Celých kusů bylo celkem 11 (všechny se značkou na dně v podobě křížku v kroužku), ve střepech 4 torza a pak několik zlomků (Obr. 67 a 68, poř. č. 1580, 1582, 1583; Obr. 68:2, př. č. -458; Kap. 5.1.1), vše z fekální výplně. Ve fekální výplni se nacházely dřevěné fragmenty, uhlíky, pecky a zvířecí kosti. Sklo z fekální výplně má př. č. -457 a -469, vrstvy 1 př. č. -463 a -458.

Obj. 13 (T/18) Jímka o rozměrech 1,2 x 1 m (hloubka objektu nemohla být při inventarizaci zjištěna) s rohovými sloupky a stěnami z jedlového a smrkového dřeva. Podle dendrochronologického datování vzorků z výdřevy byla doba vybudování objektu blízká roku 1303 (*Kyncl, J. – Kyncl, T. 1995, 156*).

Celé tvary z fekální výplně představoval hrnec starší tradice *pH1*, 20 hrnců sk. B, 2 džbány a mísa *MI* (Obr. 57, poř. č. 1635). Všechny nádoby nesou na dně stopy po podsýpce, větší část má očazený povrch. Nejčastější výzdobou je vývalková šroubovice, také vlnicové vývalky nebo rýhy, džbány jsou červeně malované. Nádoby spadají do II. fáze. Ve střepech na povrchu jímky sk. B 43 a D 45, tedy 49 % a 51 %. Mladším materiálem byly zlomky glazovaných džbánů. Ve fekální výplni zastoupena keramická sk. B 201 / D 3 zlomky, tj. 98,5 % / 1,5 %. Ve střepech okraj mísy s vysokým okružím a výlevkou *MI*, džbán *DI*, vně prožlabené vyšší okruží hrnce *H11*, okraje hrnců *H13* a *H10*. Z fekální výplně pocházela torza 8 nádob s podsýpanými dny a část džbánu(?) s kovově lesklým povrchem (Obr. 65, př. č. - 476; Kap. 4.3.2). Z povrchu jímky fragmenty komorového reliéfního kachle a neurčitelné zlomky (Obr. 69:2, př. č. -474; Kap. 5.1.2) a sklo (př. č. -472/4). Ve fekální výplni zjištěno dřevo a spodek skleněného poháru (př. č. -476).

Obj. 14 (T/18) Menší jímka s rozměry 0,9 x 0,6 m v linii jímek č. 12 a 13. Revize neumožnila zjistit hloubku objektu. Objekt s lehce vychýlenou orientací oproti ostatním jímkám se nacházel pod kamennou zdí. Výdřevu tvořila svisle kladená prkna bez rohových sloupků a bez zpevnění v délce stěny(?). Vydřevená podlaha byla z jedlového, smrkového a dubového. Pravděpodobně zde došlo k chybě již při výzkumu. Do relativně malého objektu spadá velké množství celých nádob a torz, přitom se v blízkosti nachází

dva vydřevené objekty, ke kterým nemohl být při inventarizaci žádný materiál přiřazen (obj. 10, nebo jen minimum v obj. 15).

Z fekální výplně má podle dokumentace pocházet 78 kusů celých nádob. Z toho 62 hrnců (mj. se vseky na okraji hrnce *H13* Obr. 59, poř. č. 1732; také vyšší okruží *H11* Obr. 61, poř. č. 1669), 7 mís, konvice se dvěma výlevkami a složitým červeným malováním (Obr. 59, poř. č. 1655) a 8 džbánů. Některé tvary mají okruží členěné plastickým žebrem (hrnce *H12* Obr. 59:1, př. č. -481), tělo má zpravidla výzdobu v podobě vývalkové šroubovice a/nebo červeného malování, nezřídka jsou patrné stopy po očazení. Všechny s podsýpkou na dně. Soubor je možné zařadit do fáze IIIb. Ve střepích keramická sk. B 605 / Dgl 1 (tj. 99,9 % a 0,1 %) z fekální výplně. Ve střepích sk. B několikrát vyšší vně prožlabené okruží hrnce *H11* a vyšší okruží se žebrem *H12*, snad džbány *D2* a *D3*, promačkávané okruží *H15*, ovalené okraje, vlnicové vývalky *H13*(?), poklička s knoflíkem. Torza nádob z fekální výplně v počtu 48 kusů. Nejpočetněji jsou zastoupeny hrnce (min. 28), džbány (min. 6), 2 mísy a 2 poháry. Z velké části jen spodky hrnců(?), někdy stopy po očazení, zpravidla dna s podsýpkou (také ve střepích hlavně podsýpaná dna). Některé hrnce s vyšším vně prožlabeným okružím *H11*, minimálně se vyskytly zlomky hrnce *H10*, okraj ve formě pozdního okruží hrnce *H17*(?). Objevují se také kolky na plecích torza, hrnc s dírou ve dně vzniklou již při výrobě, část těla a okraje velké mísy s výlevkou *M1*, džbány *D2* a *D3*(?) nebo červeně malovaný pohár a poklička. Sklo (př. č. -481) bylo zjištěno ve fekální výplni. Dále dřevo, kůže, zvířecí kosti a uhlíky. Na fragmentu kůže z fekální výplně je patrné šití.

Obj. 15 (T/18) Vydřevená jímka s rozměry 1,1 x 1 m a hloubkou 1,8 až 2 m (?) měla výdřevu tvořenou rámovou konstrukcí. Hranáče v rozích, stěny rozpíraly do nich zasazené tyče v horní části a hranáče v dolní, stěny tvořeny svisle kladenými prkny (Obr. 16, foto 13.496). Bylo využito smrkové, jedlové a bukové dřevo. Ve střepích se vyskytuje pouze keramická sk. B se 16 zlomky ze spodní části fekální výplně. V této vrstvě také dřevěné a kožené fragmenty a textilní útržek. K objektu snad mohla náležet část výplně z jímky č. 14, jde však pouze o dohad.

Obj. 17 (S/18) Menší objekt obdélného půdorysu byl v superpozici s obj. 18, který pravděpodobně narušil a částečně překryl. Relativně mělce uložený objekt s rozměry 0,8 x 0,6 m, dno na kótě 230,657 m n. m. Zachycená hloubka tedy mohla být asi 30 až 40 cm. Výdřeva stěn i podlahy z prken snad s konstrukcí na čepy (Obr. 17, fotogrammetrie

snímek č. 483). Severní stěnu tvořil vodorovně položený kuláč přesahující délku objektu. Z fekální výplně pochází 3 celé nádoby, hrnce sk. B s vývalkovou šroubovicí na těle a podsýpanými dny a pohárový kachel, spadají do fáze IIIa. Nádoby nesou stopy po užití v kuchyňském provozu. 51 střepů ze stejné vrstvy náleželo sk. B (okraje v podobě nízkého okruží). Ve výplni zjištěn kahánek a zlomek nádobkového kachle bez okraje. Z fekální vrstvy pochází fragmenty kůže.

Obj. 18 (S/18) Vydřevenou jámku čtvercového půdorysu o délce stěny 0,8 m (dno se nacházelo v hloubce odhadem 1 m od úrovně terénu na kótě 229,588 m n. m.) porušil objekt č. 17 (Obr. 17, foto 13.500; Obr. 17, fotogrammetrie snímek č. 483). Sloupová konstrukce byla tvořena kůly umístěnými v rozích a podélně kladenými prkny. Celé nádoby, 4 hrnce a 2 džbány, byly zjištěny ve fekální výplni, spadají do fáze IIIa. Hrnce mají na povrchu vývalkovou šroubovicí a stopy po očazení, džbán je červeně malovaný. Všechny tvary podsýpané. Ve střepích keramická sk. A 3 / B 40 / C 1 z jílovité probarvené a fekální vrstvy (tj. 7 % / 91 % / 2 %). Jako okraje z hrnců vyšší vně prožlabené okruží *H11* a nízké okruží *H10*. Ve fekální výplni byl zjištěn zlomek plecí z nádoby sk. C z jemně plavené keramické hmoty s vnější starou zelenou glazurou, a dále fragmenty dřevěné nádoby či nádob, kůže a gombík. Neurčená vrstva obsahovala zvířecí kosti a sklo (př. č. -503).

Obj. 19 (S/18) Jáma narušená zdí jdoucí severojižním směrem. Za jámou jsou viditelné obj. 17 a 18. K objektu nemohl být při inventarizaci přiřazen žádný materiál.

Obj. 25 (R/18) Kruhová jáma o průměru 1,6 m a hloubce 1,1 m (dno v n. v. 229,498 m) bez úpravy stěn se nacházela v blízkosti obj. 17 a 18. Střepový materiál ve výplni (tmavá výplň a neurčená výplň) tvořily keramické sk. A 22 zlomky a B 62, tj. 26 % a 74 %. Ve střepích zlomek okraje pokličky a část těla s okrajem mísy(?). Z výplně objektu pocházel trojboký tyglík, tzv. tavicí kelímek (v. 64 mm, ø dna 35 mm), z keramického jílu s příměsí tuhy, který sloužil při získávání stříbra pyrometalurgickými postupy (určil J. Zavřel, vzorek č. 7 *Zavřel 2019*, 31, 78). Ve výplni objektu zjištěna také dlaždice, dřevěné fragmenty a kůže.

Jižním směrem k zadní části parcely bylo zjištěno množství kůlových jamek (rovněž obj. 92; sektor T/19–20, Obr. 3). Kůlové jamky viditelně oddělovaly objekty č. 29 a č. 30

(popis objektů *Kabeláčová 2021*). Jamky byly interpretovány jako část plotu na hraně parcel. V délce parcel pak pokračoval směrem k jímce č. 51 a 52.

Obj. 92 (T/19) Dle popisu jedna z kůlových jamek zjištěných jižně od jímek 8 až 15 v délce parcel. V materiálu pouze 3 střepy sk. A.

Obj. 102 (R/17) Objekt nebyl lokalizován na plánu, snad zděný narušující kruhovou jámu č. 103(?), v tom případě by měl rozměry 1,6 x 0,9 m a šířku zdiva zhruba 0,4 m (hloubku nebylo možné rekonstruovat). Do hlinito–jílovité vrstvy měl náležet celý pohár s červeným malováním a vývalky a hrnec. Tyto nádoby by mohly být řazeny do fáze IIIa. Ve střepích z téže vrstvy zastoupena keramická sk. B 15 / D 1, tj. 94 a 6 %. Střep sk. D je zlomkem se zelenou glazurou. 2 torza hrnců měla podsýpaná dna. V hlinito–jílovité výplni se nacházel celý pohárový kachel (Obr. 68, poř. č. 1546) a sklo (př. č. -504).

Obj. 103 (R/17) Objekt označený jako kruhová jáma. Ve střepích pouze keramická sk. A 5 / B 7, tj. 42 a 58 % z vrstvy „přemístěná hnědá spodní“.

Obj. 104 (R/18) Objekt nebyl lokalizován na plánu. Podle popisu studna(?). Materiál pocházel z vrstvy na dně (tmavá bahnitá). 2 džbány, dvouuchý pohár a 8 hrnců lze zařadit do fáze IIIb (*H20* Obr. 59, poř. č. 1552; *H21* Obr. 59, poř. č. 1559). Všechny tvary měly dna s podsýpkou, většina se stopami po očazení na povrchu. Střepy sk. B v počtu 73 fragmentů, velké zlomky mísy s okružím *MI*, vyšší okružní hrnce *H11*, ovalený okraj, plece s radélkem *H21*(?), zlomky s podsýpanými dny. Jako torza dochovány 2 nádoby sk. B, menší hrnec s uchem *H13* a hrnec s vývalky, obě s podsýpkou na dně. Ve výplni objektu zjištěny pecky, železná skoba a dřevěné fragmenty, snad původně skládané misky a soustružený talíř nebo miska(?).

Obj. 105 (R/17) Čtvercový objekt narušený zděnou studnou č. 6 byl snad původně vydřevenou jámkou. Při inventarizaci k němu nemohl být přiřazen žádný materiál.

4.2.2 Objekty v zadní části parcel (obj. 35–97)

Obj. 35 (R/20) Zděný objekt s mladší výplní překrytý dřevěnými vraty či příklopem (tj. obj. 89) z jedlového dřeva (Obr. 18, foto 13.260), zhruba čtvercového půdorysu o stěně s délkou 1,7 m (šířka zdiva 0,4 m). Hloubku se při revizi nepodařilo zjistit. Objekt překryl

a pravděpodobně narušil studnu č. 34 (popis objektu *Kabeláčová 2021*). Dřeva podkládající vrata byla určena jako jedlová, smrková a buková. Z dřevěného příklopu nad jímkou byla odebrána data pro dendrochronologické určení stáří materiálu, 5 vzorků spadalo k roku 1510, 2 vzorky k roku 1516 a 1 vzorek k roku 1472 (Tab. 13).

Keramické zlomky sk. B 14 / Dgl 22 (B 39 % / D 61 %) pocházely ze zásypu nad dřevěným krytem objektu (ve vrstvách kamenina a zlomky s hnědou glazurou). Objekt samotný tvořil sypký písčité zásyp se střepy sk. A 1 / B 6 / Dgl 1, tj. 12,5 % / 75 % / 12,5 %. V zásypu také tašky jako drť.

Obj. 36 (R/20) Jímka o rozměrech 1,4 x 1,2 m a hloubce 1,8 m byla vsazena do válcovité jámy obj. č. 37 (Obr. 19, foto 13.329). Jímku tvořila sloupová konstrukce, za rohovými sloupky byla vodorovně zasunuta prkna různých šířek (Obr. 37; Obr. 19, foto 13.298). Jižní stěnu, sdílenou s obj. 41, zpevnily další 2 sloupky (Obr. 20, foto 13.270). Dochovaná dokumentace neumožnila možnost bližšího posouzení nálezové situace. Na konstrukci východní a západní stěny byly patrné známky druhotného použití dřeva, ty pravděpodobně také na stěně jižní a severní. Rohové sloupky výdřevy pocházely z jedle, na stěny bylo využito jedlového, smrkového a bukového dřeva. Jímku pravděpodobně překrýval dřevěný poklop (Obr. 20, foto 13.270).

Celé nádoby v počtu 27 kusů, především hrnce, ale také poháry (5x s vývalky a červeným malováním, výška 160 až 280 mm, Obr. 54, poř. č. 1850, 1854, 1855, 1860, 1861) či zásobnice nebo džbán (Obr. 54, poř. č. 1858), pocházely z fekální výplně objektu (všechny s podsýpkou na dně, 6 hrnců a 1 pohár se značkou na podstavě). 5 nádob bylo možno zařadit do sk. starší výrobní tradice (hrnce *pH* Obr. 52, poř. č. 1839, 1842, 1847, 1840 a láhev *pL* Obr. 52, poř. č. 1845). K nové tradici se řadí hrnce *H10* (Obr. 52, poř. č. 1841, 1848, 1859; Obr. 53, poř. č. 1849, 1851, 1862, 1902; se značkou na dně Obr. 52, poř. č. 1852, 1853, 1856), *H13* (Obr. 54, poř. č. 1857) nebo *H20* (Obr. 53, poř. č. 1838, 1843, 1844, 1846). Větší část nádob nese stopy po očazení. Ve střepích zastoupeny sk. A 58 / B 139 / C 1 (sk. A 29,5 %, B 70 % a C 0,5 %) pocházející z fekální výplně a v nepatrném počtu také z povrchu fekální výplně (minimálně 4 zlomky okraje s plecemi s rytou šroubovicí *pH*, krátká trubkovitá výlevka od konvice se třmen. uchem(?), drobný střep sk. C). Další střepy ze začišťování na povrchu objektu A 13 / B 46 (tj. 22 % a 78 %, dno se značkou křížek v kroužku, knoflík pokličky).

Z fekální výplně pochází několik nádob ze dřeva například soustružená nebo segmentová miska (př. č. -233c). V objektu ve fekální výplni byly zjištěny skleněné tvary (př. č. -233b, -239b, -252a) a zvířecí kosti.

Obj. 37 (R/20) Válcovitá jáma, do které byl vsazen obj. 36 (Obr. 19, foto 13.329). Při inventarizaci nebylo možné zjistit původní rozměr. Z bahnitě výplně pocházely střepy sk. A 15 / B 9, tj. 62,5 % a 37,5 % (úchytky pokličky). V bahnitě výplni objektu byl zjištěn fragment hřebíku či skoby, na dně útržky kůže.

Obj. 40 (Q/19) Byl snad menším objektem, ale situace není jasná. Dle popisu měl být na dně objektu žlábek vyložený prkny, z něj určeno dřevo jedlové, smrkové, borovicové a bukové. Ve tmavé jílovité vrstvě drobné keramické střepy sk. A 5 / B 7 zlomků (tj. 42 % a 58 %) a zlomek střešní krytiny(?).

Obj. 41 (R/20) Jímka s rozměry 1,2 x 1,1 m sdílela severní stěnu s obj. 36 (Obr. 19, foto 13.329; Obr. 20, foto 13.270), v blízkosti se nacházel obj. 59 (popis objektu *Kabeláčová 2021*). Hloubku nebylo možné při revizi rekonstruovat (výrazně mělčí než obj. 36, zhruba 1 m). Pravděpodobně nebyla vydřevená, pouze severní stěna, společná s obj. 36 byla tvořena z kůlů a podélných prken ze dřeva jedle, smrku a buku.

Do objektu náleželo 13 celých nádob (pohár, džbán, hrnec, Obr. 20, foto 13.270) a hrneček sk. C (Obr. 58, poř. č. 1831). Těla nádob pokryta vývalkovou šroubovicí nebo vlnicovými vývalky (*H10* Obr. 58, poř. č. 1889; *H13* Obr. 58, poř. č. 1872), džbán (*D2* Obr. 58, poř. č. 1828) a pohár červeným malováním. Většina nese stopy po očazení. Celé nádoby pocházejí z fekální vrstvy a byly zařazeny do fáze IIIa. Ve střepech z fekální výplně zastoupena keramická sk. A 33 / B 105, tj. A 24 % / B 76 % (okraj *pH*, *H10(?)* a *H13*, ve střepech také poklička s jednoduchým knoflíkem). Ve fekální výplni torza 3 nádob s podsýpkou. Svrchní vrstva obsahovala střepy sk. A 15 / B 15 a 1 pravěký střep.

Z fekální výplně vzorky dřeva určené jako smrkové a dubové fragmenty. Ve fekální výplni také fragment kovového předmětu. Ze dna objektu pocházely dřevěné misky. Ve svrchní části výplně byl zjištěn kus strusky. Skleněný pohár a další nádoba pocházely z fekální výplně (př. č. -231b).

Obj. 43 (Q/20) Částečně vydřevená čtvercová jímka se stěnou o délce 1,2 m měla hloubku 2 m. Západní, východní a severní stěnu zajišťovaly rohové hranáče rozepřené podélně

kladenými tyčemi, za ně byla zastrkána prkna (Obr. 38). Jižní stěnu dle dokumentace tvořila jílovitá hlína, pravděpodobně ale byla původně také s výdřevou. Výdřeva jímký pocházela z jedlového a smrkového dřeva. Ve střepech zastoupena sk. A 2 / B 16 / Dgl 1 zlomek (10 %, 85 % a 5 %), ve spodní vrstvě. Ve svrchní vrstvě, tvořené sypkým zásypem s lupkem sk. A 6 / B 22 / Dgl 2. Vrstvy evidentně promíchány, v obou zlomky se zelenou glazurou (dále úchytka a zlomky pokličky, vyšší vně prožlabené okruží *H11*).

Obj. 48 (T/20) Studna(?) o světlosti 1,7 m, stěny kruhového objektu zajišťoval kamenný plášť široký 0,5 m (Obr. 31, foto 13.522). Hloubku nebylo možné při revizi zjistit. Střepový materiál zastoupen sk. A 3 / B 71, tj. 4 % a 96 % z bahnitě výplně se dřevem a ze dna objektu. Ze dna pochází zlomky 2 pokliček s knoflíkem, zlomek červeně malovaného fragmentu ucha. Z bahnitě se dřevem fragment vně prožlabeného vyššího okruží hrnce *H11*. V objektu také nízké okruží hrnců *H10(?)* a *H13(?)*. V bahnitě výplni se dřevem zjištěn bronzový předmět a mazanice nebo uhlíky. Ze dna pochází kůže, dřevěné fragmenty a 2 úlomky říční škeble(?).

Obj. 49 (T/21) Jáma kruhového půdorysu o průměru 1 m a hloubce 1,2 m. Na dně objektu bez úpravy stěn byla zjištěna dřeva (Obr. 21, foto 13.231). Dno se nacházelo na kótě 229,2 m n. m., okolní terén 230,4 m n. m. a zdivo vedle jímký v n. v. 231,2 m. Z tmavé hlinité vrstvy dochován celý hrnec *H21* s podsýpaným dnem. Ve střepech z téže vrstvy zastoupena keramická sk. A 2 / B 50 / D 1 (tj. 4 % / 94 % / 2 %) a torzo spodku nádoby sk. B s podsýpkou. V objektu zlomky 2 pokliček s jednoduchou knoflíkovou úchytkou a vyšší vně prožlabené okruží hrnce *H11*. Ve výplni také část železného předmětu a dlaždice. Fragment dřevěného předmětu a kulovitá deska z bukového dřeva, ve výplni dále určeno jedlové a smrkové dřevo.

Obj. 50 (T/20) Kruhový vyzděný objekt, pravděpodobně studna, o světlosti 0,7 m a šířce kamenného věnce 0,4 m (hloubka nemohla být rekonstruována). Do obj. 50 zasahuje kůl jihovýchodního nároží obj. 51 (Obr. 32, foto 13.287), vyzdění studny se sesunulo do jímký 51 (Obr. 39). Kamennou plentu objektu kryla šedo zelená mazlavá vrstva s uhlíky, z té střepy A 2 / B 10 (tj. 17 % a 83 %, a vyšší vně prožlabené okruží *H11*, knoflík pokličky). 1 celý hrnec s podsýpaným dnem, spadající do fáze IIIa, zjištěn ve fekální výplni. Z té sk. A 4 / B 7 (tj. 36 % a 64 %, snad okraj hrnce *pH1*) a dřevěné fragmenty.

Obj. 51 (T/20) Jímka s rozměry 1,5 x 1,1 m byla hluboká 1,7 m. Kůl v jihovýchodním nároží jímky byl zapuštěn do kruhového vyzděného objektu, studny č. 50, jejíž vyzdění se sesypalo do obj. 51 (Obr. 39; Obr. 32, foto 13.287). Na západní straně zjistil výzkum podpěry zapuštěné do obj. 52 (schematická kresba Obr. 39). Jímka měla různorodou konstrukci stěn. Severní, jižní a západní stěnu jímky tvořila sloupová konstrukce s kulatinami v rozích a podélně kladenými prkny či kulatinami. Východní stěna kombinuje konstrukci rohových kulatin s vodorovnými prkny. Horní část stěny zajistil košatinový výplet. Na západní a východní straně jsou doklady druhotného využití dřeva (Obr. 39). Na rohové sloupky bylo využito smrkové dřevo. Stěny byly tvořeny smrkovým a bukovým dřevem, proutí košatiny na východní straně z olše a příčky z jedlového dřeva. Všechny nálezy pochází z fekální výplně.

Z celkově 21 celých nádob spadalo do sk. B 15 hrnců a 2 džbány (*H10* Obr. 56, poř. č. 1898; *D2* Obr. 56, poř. č. 1891). Zbylé 4 hrnce náleží starší výrobní tradici *pHI* (Obr. 56, poř. č. 1894, 1901, 1911). Nádoby mají na dně stopy po podsýpce, 1 hrnec po odříznutí (Obr. 56, poř. č. 1913 se „starým odřezem“ podle *Klápště [2019]*). Uplatňuje se výzdoba povrchu vývalky nebo rýhami. Téměř všechny tvary nesou stopy po očazení na povrchu. Celý soubor mohl být zařazen do fáze IIb. Ve střepích zastoupena keramická sk. A 12 / B 299, tj. 4 % a 96 % (nízká okruží; 3 pokličky s jednoduchou úchytkou Obr. 60:4, př. č. -226c, část pouze jako drť). Torza 7 hrnců, všechny s podsýpanými dny, nejméně 2 torzy zastoupen hrnec *H13* a *H10*. Dále džbán s podsýpkou na dně.

Několik dřevěných fragmentů zastupoval segmentový džbánek (Obr. 35, foto 13.272), dřevěné segmentové misky (Obr. 35, foto 13.276b a 13.283, př. č. -226h) a soustružené talíře (Obr. 35, foto 13.282). V severní části objektu zjištěna drobná keramická plastika, torzo bez hlavy s dochovanou výškou 55 mm a kamínkem(?) v dutince, v rukách drží kruhový předmět. Je vyrobena z jemně plaveného materiálu se starou zelenou glazurou na povrchu (*Kabeláčová 2021*). Dále přeslen (Obr. 70:6, př. č. -226a; Kap. 6), kahánek, skořápka vejce, zvířecí kosti a sklo (př. č. -226b, -226c). Při proplavování fekální výplně rozpoznány fragmenty kůže a uhlíky.

Výplň nad objekty č. 52 a 53 tvořila společná vrstva. Z té pochází 2 celé nádoby (trubkovitá výlevka a dvě ucha na nádobě Obr. 51, poř. č. 1882). Ve střepovém materiálu z vrstvy 1 (žlutozelené) byla keramická sk. zastoupena A 27 / B 106 zlomky, tj. 20 % a 80 %. Ve střepích knoflík pokličky a nízká okruží.

Obj. 52 (S/20) Jímka, porušená obj. 51 na jeho severovýchodní straně, měla zjištěné rozměry 1 x 0,6 m a hloubku 0,8 m. Vydřevu pravděpodobně tvořila sloupová konstrukce s kulatinami v rozích a stěnami z vodorovných prken. Zbytky vydřevy na severní a jižní straně byly z jedle, smrku a buku. Nad objektem se nacházela vrstva 1 (společná s obj. 53): žlutozelená písčitá sypká. Výplni objektu náležela vrstva 2: hnědá/hnědočerná mazlavá fekální se dřevem, vrstva 3: tmavá/hnědá fekální kompaktní a vrstva 4: šedě probarvená jílem (Obr. 43).

Ve spodní části výplně celkem 3 hrnce staré výrobní tradice *pHI* s výzdobou v podobě svazku rýh na podhrdlí nebo na výduti (Obr. 54, poř. č. 1884). Celé nádoby mohou být zařazeny do fáze I–IIa. Ve střepech z fekální výplně zastoupeny keramické sk. A 43 / B 9, tj. 83 % a 17 %. Staré výrobní tradici odpovídá také fragment plecí s rytou šroubovicí a jednoduchým vyhnutým okrajem *pHI*, zlomek zduřelého okraje. Ve vrstvě 3 byly útržky kůže, ve vrstvě 4 fragment plechu(?) a mazanice. Uhlíky, zvířecí kosti a sklo (př. č. -242) pochází z neurčené vrstvy.

Obj. 53 (S/20; S–T/20) Jímka bez vydřevy s rozměry 1,5 x 0,9 m a hloubkou 1,6 m byla odkryta blízko obj. 52, při revizi nebylo možné určit, zda jím byla narušena. Materiál z vrstev 3 až 8 se již nepodařilo dohledat.

Obj. 54 (S/20) Jímka s rozměry 1 x 1 m a hloubkou 1,2 m měla stěny tvořené vodorovnými prkny zasazenými do drážek rohových sloupků (Obr. 40; detail Obr. 22, foto 13.257). Vydřeva severní, jižní a východní strany je kombinací jedle a smrku, západní stěna ze smrkového dřeva.

Celkem 9 celých nádob pocházelo z fekální výplně (2 džbány, 7 hrnců), (nádoby v objektu Obr. 22, foto 13.244). Téměř všechny nesou stopy po očazení na povrchu, zpravidla tvoří výzdobu vývalky nebo svazek rýh, 1 džbán s červenými puntíky na podhrdlí (Obr. 57, poř. č. 1879). Hrnce s hmotou starší tradice měly okraj příznačný již pro nově nastupující produkci. Celé nádoby lze zařadit do fáze IIb. Ve střepech z fekální výplně zastoupena keramická sk. A 3 / B 43, tj. 7 % a 93 %. Z fekální výplně pochází 2 pokličky s knoflíkem a jako torza 3 mísy (1 se značkou na dně, *MI*), plece džbánu s červeným malováním a 5 spodků nádob s podsýpanými dny. Svrchní část zásypu pouze B 23 s vyšším okružím *HII*(?).

Z fekální výplně a dna objektu pocházely dřevěné nádoby a misky z jedlového, smrkového a bukového dřeva. Ve fekální výplni zjištěny fragmenty kůže, kovová pánev

a sklo (př. č. -200a). Nádobka se spečeninou na vnější straně byla pravděpodobně používána jako technická keramika (tzv. tavicí kelímek).

Jímky č. 55 a 56 sdílely západní stěnu (Obr. 23, foto 13.174). Nad objekty mohly být zdokumentovány vrstvy 1 až 8 (Obr. 44). Z vrstev 4 až 8 pocházel střepový materiál keramické sk. A 24 / B 65, tj. 27 % a 73 %, z vrstvy 4 střep se značkou na dně, pohár(?), ve vrstvě 6 fragmenty kůže a bronzového předmětu.

Obj. 55 (T/21) Rozměry mělkého objektu lichoběžníkovitého tvaru byly 1,3 x 0,8 m, zjištěná hloubka 0,4 m. Západní stěnu sdílel s obj. 56 (Obr. 41). Do rohových sloupků byly zasazeny půlkulatiny, severní stěna podložena kameny. Výdřevu tvořilo smrkové a dubové dřevo. Některé části nesly stopy po druhotném využití (severní strana Obr. 41).

Nálezy pocházejí z fekální výplně. 2 vcelku dochované hrnce keramické sk. B s podsýpkou na dně spadají do fáze IIIa. Ve střepch sk. B v počtu 6 kusů a torzo poháru. Ve fekální výplni zjištěno zoomorfní štěrchátko, snad ptáček vysoký 57 mm z jemně plaveného materiálu s olovnatou glazurou. Podle malého otvoru ve spodní části mohl být používán jako píšťalka (*Velímský [2019]; Kabeláčová 2021*). Dále zvířecí kosti, dřevěné misky a neurčené dřevěné fragmenty. Vzorky dřeva z výplně jímky byly určeny jako jedle, smrk a buk.

Obj. 56 (T/21) Jímka o rozměrech 1 x 0,8 m a hloubce 1 m sdílela západní stěnu s obj. 55. Na severní straně byla za rohové sloupky zasazena podélně kladená prkna (podobně také východní), v dolní části severní stěny svislá prkna zpevněná kusem dřeva se stopami druhotného použití (Obr. 41). Jižní stěna jímky tvořena obdobným způsobem (Obr. 41). Výdřeva jímky vybudována z jedlového, smrkového a bukového dřeva.

Celkem 6 v celku dochovaných hrnců *H10* (Obr. 60, poř. č. 1914) z fekální výplně má na povrchu vývalkovou šroubovici a stopy po užití v kuchyňském provozu. Ve střepovém materiálu z fekální výplně je zastoupena keramická sk. A 1 / B 34, tj. 3 % a 97 % (fragment hrnce *H10(?)* a džbánu *D2* s červeným malováním). Fekální výplň také obsahovala kůži, zvířecí kosti a sklo (př. č. -143b).

Obj. 57 (T/21–22; T/22) Zděná jímka měla rozměry 1,6 x 1,2 m, zdivo šířky 0,4 m a hloubku 1,5 m. Vrstvy (Obr. 45) nad jímkou označeny číslem 1 a 2 jako svrchní výplň nad dochovaným obezděním. Od vrstvy 3 výplň samotného objektu, tedy 3: šedá mazlavá,

4: tmavá fekální s četným drobným dřevem, 5: tmavá kompaktní fekální, 6: tmavá fekální řidší s nálezy keramiky (Obr. 45).

Ve fekální výplni zjištěno celkem 17 celých nádob, především hrnce a také 7 pohárů s vývalky a červeným malováním (výška 160 až 200 mm, Obr. 60, poř. č. 1928, 1932, 1933, 1937, 1938, 1943, 1944). Nádoby mají podsýpaná dna, jediný odřezaný tvar je fragment keramické sk. C. Pouze 5 tvarů neslo stopy po očazení na povrchu. Soubor spadá do fáze II. Ve fekální výplni náleží střepy keramické sk. A 14 / B 212 / C 1 / Dgl 1, tj. A 6 % / B 93 % / C 0,5 % / D 0,5 %. Sk. A zastupuje zlomek čtyřlístového ústí pL a 4 okraje hrnce *pH2*. Sk. C malá nádobka z jemně plaveného materiálu s červeným malováním (Obr. 60:1, př. č. -126). Vrstva ale obsahovala také mladší materiál jako okruží se žebrem, zařaditelné až do fáze IIIb nebo plece s radýlkovou výzdobou. Ve fekální vrstvě dále poklička s jednoduchým knoflíkem a mísa *MI*. Sk. Dgl představuje nožka pánve. Z fekální výplně torza nádob, hrnc *pH* se značkou křížkem, ve sk. B nejpočetněji hrnce (*HI0*, *HI3*, s kolky *H21(?)*), pozdní okruží *HI7(?)*, zbytek pouze spodky) a 3 torza pohárů se stopami po očazení (2 z nich podobné), červeně malovaný džbán s podsýpkou, výlevkou a okružím se žebrem *D31(?)*. Keramické nádoby ve spodní části objektu (Obr. 24, foto 13.114). Další střepy z vrstvy nad jámkou A 3 a B 127, v nich okraj staré výrobní tradice, ale taky vyšší okruží se žebrem. Ve spodní části fekální výplně zjištěna mazanice, uhlíky, zvířecí kosti, podkova, sklo (př. č. -126, -129a) a dřevěná miska. Dřevo z výplně určeno jako jedlové a bukové.

Obj. 58 (S/21) Kruhová jáma bez úpravy stěn měla průměr 1,2 m a hloubku přes 1 m. Vrstvy 1 až 2 popsány jako zeleně probarvená s uhlíky, červeně probarvená, vrstvy 3 až 4 měla tvořit výplň šedozeleň a šedá mazlavá, vrstvu 6 žlutý jíl, vrstva 7 byla písčitá s kameny (Obr. 46). Ve střepovém materiálu z celého objektu keramická sk. A 57 / B 11 zlomků, tj. 84 a 16 %. Starý materiál převažoval v horních vrstvách. Sk. A náleží plece s rytou šroubovicí a vpichy, a další zlomky plecí s rytou šroubovicí *pH1* a *pH2(?)*.

Obj. 60 (R/20) Drobný obdélný objekt bez úpravy stěn (rozměry ani hloubku nebylo možné z dokumentace zjistit). Z výplně nad objektem, ze žluté probarvené jílovité vrstvy, pocházely střepy keramické sk. A 1 / B 8, mazanice, výlevka džbánu *D2* a nízké okruží. Ve střepích z rozdrolené mazanicové a sypké propálené vrstvy byla keramická sk. A 7 střepů, B 27, tj. 21 % a 79 % a zlomky technické keramiky nebo plece hrnce *pH*. Ve spodní části z hnědé mazlavé výplně sk. A 11 / B 27, tj. 29 % / 71 %, fragment okraje a zlomky zásobnice.

Obj. 61 (R/20) Obdélný objekt s rozměry 1,5 x 1,2 m a hloubkou okolo 2 m byl vydřevený z lichoběžníkových fošen (Obr. 42) se stěnami tvořenými sloupovou konstrukcí, rohovými sloupky a vodorovnými prkny (Obr. 25, foto 13.314). Na dřevě jsou patrné stopy po druhotném užití (Obr. 42). Dendrochronologické vzorky z rohových sloupků poskytly letopočet 1251 a z výdřevy na severní straně jímky roku 1223 (*Kyncl [1978a]*; Tab. 13).

V jímce ve fekální výplni bylo zjištěno 6 celých nádob. Do staré výrobní tradice spadá lahovitá nádoba *pL* s křížem v kroužku na podstavě (Obr. 55, poř. č. 1863) a hrnec *pH1* s rýhami na podhrdlí (Obr. 55, poř. č. 1865). Další 4 hrnce byly zařazeny do keramické sk. B, jejich povrch zdobí vývalková šroubovice (*H10* Obr. 55, poř. č. 1867 nebo *H20* Obr. 55, poř. č. 1864, 1866, 1868). Celé nádoby náleží II. fázi. V sypkém probarveném zásypu byly zlomky keramické sk. v počtu A 3 / B 91 (úchytky pokličky, okraj a plece zásobnice, vyšší okruží) a pod rozebranou severojižní zdí sk. A 2 / B 2 zlomky. Vlastní výplň jímky tvořila hnědá mazlavá hlinitá a fekální vrstva s keramickou sk. A 65 / B 147 / C 3 zlomky, tj. 30 % / 68,5 % / 1,5 %. Ve střepích malá nádobka sk. C jemně plavená s vnější světle žlutozelenou glazurou, horní část s okrajem a ouškem (Obr. 51:6, př. č. -278). Z další jemně plavené nádobky bez glazury dochován jen zlomek (Obr. 51:7, př. č. -305). Dále ve střepovém materiálu plece s rytou šroubovicí a jednoduchým okrajem *pH1* a další zlomky. Ve sk. B zastoupeny okraje z hrnců *H10* a *H13* a spodek poháru(?), úchytky a zlomky pokliček. Jako torzo dochován spodek poháru a džbánu(?).

Z fekální výplně pocházela dřevěná miska. Z výplně jímky byla určena dřeva jedle, smrk, buk a dub. V sypkém probarveném zásypu byly zjištěny velké kusy mazanice s otiskem (7,872 kg). Ze dna objektu kožená podrážka a několik útržků. Dalším materiálem z jímky č. 61 byly 2 skleněné nádoby (př. č. -279) z fekální výplně. Z vrstvy pod rozebranou severojižní zdí fragment stěny a okraje rozměrného tavicího kelímku, uvnitř i vně spečenina, na střepu sklovitá struska (určil J. Zavřel, vzorek č. 8 *Zavřel 2019*, 35). Druhý fragment z jiné nádoby byl zjištěn na povrchu fekální výplně, nádobu s tuhým dnem na vnější straně pokrývala sklovitá struska (určil J. Zavřel, vzorek č. 9 *Zavřel 2019*, 43). Souviset by s nimi mohly vzorky č. 10 a 11 (ten možná navíc ze stejné nádoby jako vzorek č. 9), které pocházejí z probarvené sypké vrstvy ze „západní části sektoru západně od severojižní zdi“, kde se nacházel obj. 38 (č. 10 *Zavřel 2019*, 47; č. 11 *Zavřel 2019*, 53; popis objektu *Kabeláčová 2021*).

Obj. 62 (R/21) Jímka bez výdřevy o rozměrech 1,3 x 1,1 m a hloubce okolo 1 m odkryl výzkum v těsné blízkosti zahloubeného obj. 59 ((popis objektu *Kabeláčová 2021*). Objekt byl narušen při založení západní obvodové zdi čp. 457. Výplň tvořila šedozeleně šedá probarvená vrstva a ve spodní části tmavá fekální se dřevem.

Ve střepovém materiálu z celého objektu je zastoupena keramická sk. A 4 / B 34, tj. 10,5 % a 89,5 %. Ve fekální vrstvě vyšší vně prožlabené okruží hrnce *H11* a 2 pokličky s úchytkou. Pouze jako torza dochovány 2 hrnce s podsýpaným dnem a menší džbán s červeným malováním a podsýpkou z fekální vrstvy se dřevem, džbán má vylomený okraj *D1/2(?)*. Z fekální výplně pocházejí zlomky okapové roury, uhlíky a zvířecí kosti. Ve tmavé fekální výplni byly zjištěny dřevěné fragmenty z jedlového a smrkového dřeva (podle soupisu dřeva s otvorem).

Velká zděná jímka s dřevěnou podlahou, tedy obj. č. 63 a menší obj. 79 z jihu, který byl pravděpodobně zděným objektem narušen. Přes sektor až k hraně zkoumané plochy podle dokumentace vedl vkop pro „pozdně středověký vodovod“ (Kap. 7.4.5; Obr. 34, foto 13.346).

Obj. 63 (Q/21) Zděná jímka o rozměrech 2 x 1 m a hloubce 1 m (šíře zdiva 0,4 m) s dřevěnou podlahou z jedlových a smrkových dřev a podkladem z jedlového dřeva (Obr. 26, foto 13.349, po rozebrání Obr. 26, foto 13.408). V objektu pouze keramická sk. B 30 / Dgl 3 střepy, tj. 91 % a 9 % ze sypké šedé výplně (přehnutý okraj s radélkem, odřezaná dna nejméně 3 zlomky). V sypké šedé výplni byl zjištěn malý zlomek kahánku, zlomek pokličky, tyglíkovitý kachel a 2 fragmenty kachlů s reliéfním motivem (Obr. 69:3 a 4, př. č. -379, Kap. 5.1.2).

Nejasné bylo umístění obj. 64, 78, 93 a 94 (pravděpodobná lokalizace Obr: 4). Kůl ze severovýchodního nároží obj. 64 narušil starší kruhovou jámu obj. 78. Objekty 93 a 94 porušily obj. 64.

Obj. 64 (Q/22–21; Q/21) Jímka pravděpodobně větších rozměrů, na plánu celkem nečitelná situace, snad neodkryta celá. Z objektu byl patrný jen kůl ze severovýchodního nároží, porušující starší kruhovou jámu obj. 78. Objekt narušen obj. 93 a 94.

Ve střepích obsahoval objekt sk. A 23 / B 119 / C 1, tj. 16 % / 83,3 % / 0,7 %. Vrstvy evidentně promíchány. Ve střepích z hlinité probarvené i šedomodře zbarvené vrstvy

zlomky vyššího vně prožlabeného okruží *H11*, 2 knoflíky pokliček, červeně malovaný džbán(?), ale také ještě okraje hrnce *pH*. V hnědé mazlavé vrstvě fragmenty okraje hrnce *pH* a *H13*. V šedomodré výplni jako torzo dochována část mísy s podsýpkou na dně *M1* a pouze spodek nádoby s podsýpaným dnem. Keramickou sk. A zastupuje část těla nádoby s rytou šroubovicí a jednoduchým okrajem *pH* z šedomodré vrstvy. V hlinité probarvené vrstvě byl zjištěn zlomek okapové roury. Šedomodrá výplň obsahovala přeslen (Obj. 70:2, př. č. -394; Kap. 6). Ve výplni jímky se nacházely velké štípané klády jedlového dřeva, které poskytly díky dendrochronologické dataci letopočet 1572 (*Kyncl [1978a]*; Tab. 13).

Obj. 78 (Q/21) Objekt s označením „starší kruhová jáma“ o nejasných rozměrech byl narušen obj. 64. Svrchní výplň objektu tvořily vrstvy 1 až 4, tj. 1: červeně probarvená s kameny, 2: žlutě probarvená mazlavá, 3: zeleně probarvená, 4: šedohnědá kompaktní. Ve spodní části výplně zachyceny vrstvy 5 a 6: hnědá kompaktní a hnědočerná kompaktní (Obr. 78). Celá dochovaná nádoba ze spodní vrstvy č. 6, hrnec sk. B se značkou v podobě křížku a vývalky na těle, spadá do fáze IIIa. Ve střepech ze svrchní části výplně keramická sk. A 8 / B 134 zlomků, tj. A 5 % a B 95 % (okraj hrnce *pH*, zlomek džbánu *D2*). Střepový materiál ze spodní části výplně zastupovala sk. A 13 / B 163 zlomky, tj. A 7 % a B 93 %. V těchto vrstvách vyšší vně prožlabené okruží *H11*, ale taky okraj *pH* a trubkovitá krátká výlevka. Ve spodní části výplně objektu byl zjištěn kahánek, přeslen (Obr. 70:1, př. č. -368; Kap. 6), mazanice a dřevo, ve vrstvě č. 5 železo.

Obj. 79 (Q/22–21; Q/21) Menší objekt čtvercového půdorysu s odkrytou délkou stěny 0,5 m nejasné hloubky ležel v těsné blízkosti obj. 63, snad jím byl narušen (Obr. 26, foto 13.408). V horní vrstvě sypké červeně probarvené zastoupena sk. B 3 střepy, Dgl 9 a 1 bez glazury. Ve střepech zlomky pánve s nožkou a žlutou glazurou. Ze spodní tmavé fekální vrstvy sk. A 3 / B 3. Sklo (př. č. -380) zjištěno v sypké červeně probarvené výplni.

Obj. 93 (Q/21) Objekty 93 a 94 s nezjištěnými rozměry a hloubkou narušily objekt 64. Střepový materiál pocházel jen ze svrchní probarvené vrstvy objektu, a to sk. A 3 / B 3 zlomky. Ta obsahovala rovněž fragment střešní krytiny a zlomek tuhové technické nádoby se spečeninou na vnější straně (určil J. Zavřel, vzorek č. 15 *Zavřel 2019*, 76, vzorek neanalyzován, je obdobou vzorku č. 10 z obj. 61(?) a pochází snad ze stejné nádoby jako vzorek č. 16 z obj. 97).

Obj. 94 (Q/21) Střepy pouze ze sypké hlinité probarvené vrstvy sk. B 8 zlomků.

Obj. 95 (Q/21) Objekt se při inventarizaci nepodařilo lokalizovat na plánu. Svrchní a sypká hlinitá probarvená vrstva s keramickou sk. B 45 zlomků (šedozelená s uhlíky A 2 / B 8; tmavá fekální A 19 / B 4). Z tmavé fekální vrstvy pocházelo ucho se zářezy.

Obj. 96 (Q/21) Dle popisu na materiálu byl objekt mělkou nízkou jámou staršího horizontu 13. století. Nemohla být přesně lokalizována na plánu. Ze spodní vrstvy se stopami uhlíků a střep sk. A 1.

Obj. 97 (Q/21) Objekt nemohl být přesně lokalizován na plánu. Z fekální výplně A 2 / B 3, tj. 40 % / 60 %. Zlomek okraje s tuhou, na vnější straně struska částečně sklovitého charakteru (určil J. Zavřel, vzorek č. 16 *Zavřel 2019*, 60). Vzorek by mohl podle J. Zavřela pocházet ze stejné nádoby jako zlomek technické tuhové keramiky z obj. 93.

4.3 Keramika – náplň objektů vybraných pro keramickou sekvenci

Fáze **I–IIa** je zastoupena především či výhradně keramickou skupinou A. Minimálně se vyskytuje skupina C, skupina B je intruzí. Studna č. 34 poskytla dvě v celku dochované lahvovité nádoby se čtyřlistovým okrajem *pL* (obj. 34: Obr. 51, poř. č. 1886 a 1887), které byly přítomny rovněž ve střepech (obj. 2: Obr. 50:10, př. č. -425; obj. 73; obj. 59: Obr. 50:13, př. č. -168). Častým tvarem jsou hrnce s rozevřeným mírně prohnutým okrajem *pHI*, nebo s nízkým vytaženým či prohnutým okrajem *pH2* (obj. 2: Obr. 49:1–17, př. č. -419, -423, -424; obj. 59: Obr. 50:1–6, 9, př. č. -131, -139, -178; obj. 52: Obr. 56, poř. č. 1884; torzo z obj. 34: Obr. 51:1, př. č. -325). Tvarový sortiment doplňují zvonovité misky/pokličky *pMI* (s kruhovým otvorem z obj. 2: Obr. 50:7, př. č. -420; mísa s vlnicí z obj. 4: Obr. 51:2, př. č. -14; obj. 59: Obr. 50:8, př. č. -131; obj. 32: Obr. 51, poř. č. 1888). Výzdobným prvkem bývá rytá šroubovice nebo vlnice (také na zásobnicích obj. 88: Obr. 51:5, př. č. -58), ojediněle rovněž vseky, vrypy (obj. 59: Obr. 50:12, př. č. -139; ucho z obj. 2: Obr. 50:15, př. č. -420; obj. 28: Obr. 51:3, př. č. -447; sektor Q/22: Obr. 51:4, př. č. -96) nebo kolek (obj. 2: Obr. 50:14, př. č. -420). Případně je využita kombinace výzdobných prvků.

Ve fázi **IIb** je již podíl keramické skupiny A výrazně nižší. Fázi reprezentují dva objekty s celými nádobami starší a mladší keramické produkce v poměru 2:6 a 6:20 (obj. 61 a 36). Ke starším tvarům se řadí lahvovitá nádoba *pL* (obj. 36: Obr. 52, poř. č. 1845; s nízkým vytaženým okrajem z obj. 61: Obr. 55, poř. č. 1863) a hrnce *pHI* (obj. 36: Obr. 52, poř. č. 1839, 1842, 1847, 1840; obj. 61: Obr. 55, poř. č. 1865). Ve II. fázi končí raně středověká výrobní tradice a nastupuje mladší středověké zboží (*Klápště ed. 2002a*, 15). Příkladem návaznosti ke staré, ale již s vlivem nové je hrnec *pH2*, někdy již s vývalkovou šroubovicí, která je častým prvkem výzdoby mladší produkce. Hrnce bývají bezuché s nízkým z vnitřní strany neprožlabeným okružím *H10* (obj. 36: Obr. 52, poř. č. 1841, 1848, 1859 a Obr. 53, poř. č. 1849, 1851, 1862, 1902; obj. 61: Obr. 55, poř. č. 1867; obj. 36: Obr. 52, poř. č. 1852, 1853, 1856) či s uchem a prožlabeným nízkým okružím *H13* (s vlnicovými vývalky z obj. 36: Obr. 54, poř. č. 1857). Zastoupeny jsou také hrnce s ovaleným okružím *H20* (obj. 36: Obr. 53, poř. č. 1838, 1843, 1844, 1846; obj. 61: Obr. 55, poř. č. 1864, 1866, 1868), značící již fázi III (obj. 36: převaha *H10*, obj. 61: převaha *H20*). Poháry *Poh* (Obr. 54, poř. č. 1850, 1854, 1855, 1860, 1861) byly v obj. 36 zastoupeny po pěti kusech, šroubovicové vývalky doplňuje u čtyř pohárů červená linka (nebo dvě) na podhrdlí i okraji, jeden se značkou na podstavě. Povrch některých je očazen. Džbány zastupuje výrobek s jednoduchým rozevřeným okrajem *DI* nesoucí na povrchu červené

linky a vlnici (z obj. 36: Obr. 54, poř. č. 1858; s puntíky na plecích z obj. 54: Obr. 57, poř. č. 1879) a *D2* s vně profilovaným okrajem s vývalky a složitějším červeným malováním (s promačkávaným okrajem z obj. 51: Obr. 56, poř. č. 1891). Vyskytují se mísy s okružím *MI* (obj. 13: Obr. 57, poř. č. 1635). V kontextech II. fáze se objevuje miniaturní nádobka *C Min* (Kap. 4.3.2) a pokličky (obj. 61 nebo 51; Kap. 4.3.1). Na přítomnost konvic s třmenovým uchem a trubkovitou výlevkou *Kon* ukazují na čp. 45–47 jen ucha se vseky (viz fáze IIa) nebo fragmenty výlevek (obj. 73; obj. 52 a 53: Obr. 51, poř. č. 1882 má dvě ucha a výlevku; obj. 38: Obr. 58:1, př. č. -294; obj. 71).

Ve III. fázi je raně středověká tradice zastoupena minimálním podílem zlomků (Tab. 3; *Klápště ed. 2002a*, 15). Keramický materiál ze dvou objektů spadá podle celých tvarů do fáze IIb (obj. 51 s podílem starších ku mladším tvarům 5:17; nádoby *pH1* Obr. 56 s poř. č. 1894, 1901 a 1911; obj. 9: Obr. 57, poř. č. 1569), ve střepech již není zastoupena keramická skupina A. Přejít k nové keramické produkci lze pozorovat na nádobách s hmotou starší tradice, ale s okrajem nové (obj. 9: Obr. 57, poř. č. 1578). Pro fázi **IIIa** jsou příznačná vyšší výrazně profilovaná okruží hrnců *H11* zpravidla se šroubovicovými vývalky na těle (obj. 9: Obr. 57:1, př. č. -459; červeně malovaná z obj. 14: Obr. 61, poř. č. 1669). Čtyři objekty fáze IIIa obsahují ještě zlomky keramické skupiny A, celé tvary starší výrobní tradice se již nevyskytují. Kromě *H10* (z obj. 51: Obr. 56, poř. č. 1898; a se starým odřezem obj. 51: Obr. 56, poř. č. 1913; s vlnicovými vývalky z obj. 41: Obr. 58, poř. č. 1889, s červeným malováním z obj. 56: Obr. 60, poř. č. 1914), *H13* (obj. 38: Obr. 58, poř. č. 1872; z obj. 41: Obr. 58, poř. č. 1823; obj. 74: Obr. 59, poř. č. 1949; se vseky na okraji z obj. 14: Obr. 59, poř. č. 1732) a *H20* (z obj. 38: Obr. 58, poř. č. 1870; z obj. 74: Obr. 59, poř. č. 1958; z obj. 104: Obr. 59, poř. č. 1552) se také vyskytuje ovalený okraj s uchem u hrnců *H21* (z obj. 104: Obr. 59, poř. č. 1559). Pro fázi **IIIb** a počátek IV. fáze jsou charakteristické bezuché hrnce s okružím profilovaným žebrem *H12*. Produkci typickou pro fázi IIIb bylo možné na parcelách čp. 45–47 zachytit pouze v objektu č. 104 a v problematickém obj. 14 (*H12* z obj. 23: Obr. 62, poř. č. 1772; ve střepech obj. 14: Obr. 59:1, př. č. -481). Kromě přetrvávajícího džbánu *D2* (obj. 41: Obr. 58, poř. č. 1828) je novým tvarem džbán s okružím *D3* (obj. 9: Obr. 57, poř. č. 1565 a 1576). Ve III. fázi se vytrácejí jemně plavené nádoby *Min*. Do III. fáze se vyskytují pokličky (obj. 7, 38 a 41; Kap. 4.3.1). Končí výskyt pohárů (obj. 57: Obr. 60, poř. č. 1928, 1932, 1933, 1937, 1938, 1943 a 1944).

Ve IV. fázi se stále objevují podsýpané tvary, ale již také odřezávaná dna, jejichž podíl postupně narůstá (*Klápště ed. 2002a*, 15). Ve spodní části objektu č. 12 byl podíl podsýpky ku odřezu 24:6, výplň je tedy možné zařadit do starší části IV. fáze. Svrchní vrstva

již obsahovala pouze odřezávaná dna. Pokračují hrnce *H13*, výrazně jsou zastoupeny hrnce *H21* (obj. 12: Obr. 61, poř. č. 1605, 1614 a 1615; s řadou radélkového otisku z obj. 12: Obr. 62:1, př. č. -457), vyskytují se také nízká okruží u hrnců *H17* (obj. 12: Obr. 61, poř. č. 1739; obj. 23: Obr. 62, poř. č. 1783 a 1794) a *H172* (s ovaleným okrajem z obj. 12: Obr. 61, poř. č. 1621). Do mladšího úseku IV. fáze je také možné zařadit výplň problematičtějšího obj. 5 (podsýpka ku odřezu 1:4). K mísám přibyl v závěru III. fáze nový typ s vyloženým zpravidla červeně malovaným okrajem *M2* (obj. 5: Obr. 61:2, př. č. -516; bez červeného malování z obj. 12: Obr. 61, poř. č. 1740), k džbánům *D3* (z obj. 12: Obr. 62, poř. č. 1604 se třemi výlevkami) ve IV. fázi tvar s vysokým okružím *D31* (obj. 12: Obr. 62, poř. č. 1620).

V. fáze uzavírá výrobní tradici mladšího středověku. Příznačné jsou pro tuto fázi hrnce s oblým přehnutým nebo jednoduše rozevřeným okrajem, uchem a svazkem šroubovicových rýh na podhrdlí *H30* (obj. 23: Obr. 63, poř. č. 1773). Končí výskyt hrnců *H21*, *H173* a džbánů *D3*. V obj. 23 silně převažuje keramická skupina D, všechny tvary nesou na dně stopy po odříznutí od hrnčířského kruhu.

VI. fáze je počátkem vlastní novověké keramické produkce. Tu charakterizuje změna hrnčířské technologie, odřezávaná dna a velký podíl vnitřních polev (*Klápště ed. 2002a*, 18). V obj. 68 a 90 zastupuje produkci výhradně keramická skupina D s převahou glazovaných zlomků. Typickým tvarem jsou hrnce s vnitřní polevou *H80* (obj. 23: Obr. 62, poř. č. 1814) a *H90* (obj. 90: Obr. 63, poř. č. 1757). Častěji se vyskytují pánve s trojnožkou (obj. 68: Obr. 63, poř. č. 1972; obj. 90; obj. 6) a o něco později také polévané talíře (obj. 68: Obr. 63, poř. č. 1971; obj. 90, Obr. 63:1, př. č. -297).

objekt	keramické skupiny A–D počet střepů – v procentech	CN (T) fáze – počet		vrstva	fáze dle KE		
73	„hnojiště“ A 161	100 %		IIa	1	vr. 5–8	I–IIa
2	staveb. relikt A 479 / B 16 / C 1	96,6 % / 3,2 % / 0,2 %		-	(1)	vr. 7	I–IIa
34	studna A 27 / C 1	96,5 % / 3,5 %		IIa	2 (1)	bahnitá	I–IIa
52	jíмка A 43 / B 9	83 % / 17 %		IIa	5	fekální	I–IIa
61	jíмка A 65 / B 147 / C 3	30 % / 68,5 % / 1,5 %		II	6 (2)	fekální + mazlavá	IIb
36	jíмка A 58 / B 139 / C 1	29,5 % / 70 % / 0,5 %		II	27	fekální	IIb
51	jíмка A 12 / B 311	4 % / 96 %		IIb	21 (7)	fekální	(IIb) IIIa
13	jíмка B 201 / D 3	98,5 % / 1,5 %		II	24 (8)	fekální	(IIb) IIIa
41	jíмка A 33 / B 105	24 % / 76 %		IIIa	14 (3)	fekální	IIIa
74	jíмка A 3 / B 17	15 % / 85 %		IIIa	5 (1)	sypká probarvená	IIIa
		12 % / 88 %		IIIa	7	kompaktní fekální	
38	jíмка A 111 / B 961 / C 1	10,3 % / 89,6 % / 0,1 %		IIIa	2	sypký zásyp	IIIa
		3 % / 96,7 % / 0,3 %		IIIa	2	fekální + mazlavá	
69	staveb. relikt A 8 / B 89	9 % / 91 %		-	(1)	vr. 10	IIIa
7	jíмка A 2 / B 170 / Dgl 1	1,2 % / 98,2 % / 0,6 %		IIIa	12 (1)	tmavá fekální	
104	studna? B 73	100 %		IIIb	11 (2)	tmavá bahnitá	IIIb
12	jíмка B 1069 / C 1 / Dgl 11	99 % / 0,1 % / 0,9 %		IV	14 (5)	vr. 1, 2	IV
		100 %		IV	32 (2)	vr. 3	
23	studna/jíмка B 202 / D 358 / Dgl 287	24 % / 42 % / 34 %		V	58 (1)	celý	V
90	jíмка D 183 / Dgl 328	36 % / 64 %		VI	4 (2)	sypká	VI
68	jíмка D 120 / Dgl 130	48 % / 52 %		VI	2	fekální	VI

Tab. 3. Objekty vybrané pro keramickou sekvenci parcel čp. 45, 46 a 47 a jejich náplň. Barevně rozlišeno zastoupení keramické skupiny A: nad 80 %, nad 30 %, pod 30 %, pod 10 %.

objekt	fáze	počet CN	pM1	pL	Poh	D	D1	D2	D3	D31	M1	M2	T	Pn2
73	I–IIa	1												
2	I–IIa	(1)	(1?)											
34	I–IIa	2 (1)		2										
52	I–IIa	5												
61	IIb	6 (2)		1	(1?)			(1?)						
36	IIb	27		1	5									
51	(IIb) IIIa	21 (7)						2 (1?)						
13	(IIb) IIIa	24 (8)			(1?)		(1)	1			1 (1)			
41	IIIa	14 (3)			1			1 (1)						
74	IIIa	12 (1)						1	1					
38	IIIa	4			1									
69	IIIa	(1)			(1)									
7	IIIa	12 (1)					1	1	1		1			
104	IIIb	11 (2)			1				1					
12	IV	46 (7)						1 + 1 (2)	2 + 2	2 (1)		2		
23	V	58 (1)				1								
90	VI	4 (2)											(1)	
68	VI	2											1	1

Tab. 4. Mísy, lahve, džbány, talíře a pánve – zastoupení celých keramických tvarů (a torz) v objektech keramické sekvence parcel čp. 45, 46 a 47 (tučným písmem odlišena odřezaná dna).

objekt	fáze	počet CN	pH	pH1	pH2	H10	H13	H141	H11	H20	H21	H12	H16	H17	H18	H172	H173	H30	H40	H43	H22	H80/90	neurč.
73	I-IIa	1																					
2	I-IIa	(1)																					
34	I-IIa	2 (1)	(1)																				
52	I-IIa	5		3																			2
61	IIb	6 (2)		1		1				3													
36	IIb	27	2	3		10	1			4													1
51	(IIb) IIIa	21 (7)	(1)	4		12 (2)	3 (3)																
13	(IIb) IIIa	24 (8)		1		14 (2)	6 (3?)																1
41	IIIa	14 (3)				5 (1)	5	(1?)															2
74	IIIa	12 (1)				2 (1)	4	1		1+1	1												
38	IIIa	4				1	1			1													
69	IIIa	(1)																					
7	IIIa	12 (1)				4	4		(1)														
104	IIIb	11 (2)				1	4 (1)			1	2												1
12	IV	46 (7)			1	4	4			1?	11+7 (2+1?)			1	(1)	1	1						2+3
23	V	58 (1)					2	1			6	1	1	22(1)	2	5		1	2	5	2	5/1	1
90	VI	4 (2)														1			1			2	
68	VI	2																1				1	

Tab. 5. Hrnce – zastoupení celých keramických tvarů (a torz) v objektech keramické sekvence parcel čp. 45, 46 a 47 (tučným písmem odlišena odřezaná dna).

4.3.1 Vybrané kapitoly keramické produkce

V keramické produkci bylo možné zachytit výrazné horizonty, které vymezuje výskyt starší keramické produkce. Pro počátky je typická převaha této skupiny označené jako keramická skupina A. Postupně je doplňována zbožím vrcholně středověké tradice, skupinou B, až zůstává pouze intruzí. Při určování hranice zastoupení staršího a mladšího keramického zboží byla při výzkumu parcel u II. náměstí pro srovnání využita zániková výplň městského příkopu, ohraničující areál před druhou polovinou 13. století (Kap. 2.1). Ta obsahovala 76 % zlomků raně středověké keramiky (Klápště *ed.* 2002a, 20). Na parcelách čp. 45–47 vykazují objekty keramické sekvence řazené do fáze I–IIa téměř výhradní zastoupení starší produkce (Tab. 3, Tab. 6). Po celou II. fázi je na parcelách při I. náměstí zastoupena v rozsahu 100 až 30 %. Na parcelách u II. náměstí byl podíl starší produkce stanoven na 48 až 7 % (Klápště *ed.* 2002a, 15). V celých nádobách náleží 18 tvarů staré tradici (a 3 torza), obdobně jako na čp. 226. Dva další objekty (obj. 51 a 13) obsahovaly soubor celých nádob II. fáze, ale minimum či žádný keramický materiál skupiny A. Ve III. fázi podíl keramické skupiny A výrazně klesá (24 až 1 %). V celých nádobách se nevyskytuje vůbec. Mladší fáze jsou již bez zastoupení keramické skupiny A. Nově nastupující skupina D značí závěr vrcholně středověkého zboží. Nádoby s vnitřní polevou pak spadají k počátkům novověké produkce.

fáze	A	B	D	A	B	D	pozn.
I–II	853	815	3	51 %	48,8 %	0,2 %	pouze fáze I–IIa: A 718 / B 17, tj. A 98 % / B 2 %
III	168	1694	1	9 %	90,9 %	0,1 %	
IV	-	1322	-	-	100 %	-	
V	-	1362	18	-			
VI	-	-	761	-	-	100 %	

Tab. 6. Celkový počet střepů keramické sk. A, B a D v objektech keramické sekvence.

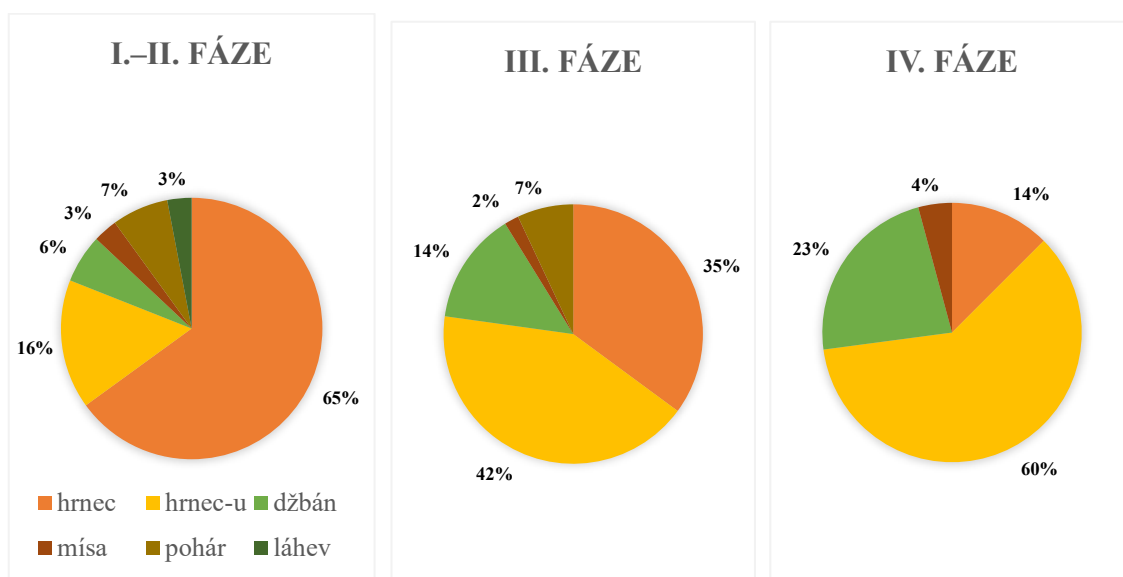
Podíl celých nádob ku střepovému materiálu je v objektech z keramické sekvence poměrně vyrovnaný (počet celých tvarů se pohybuje kolem 10 %, výjimkou je obj. 74 s 23 %). Větší výchylky jako na parcele čp. 226 zaznamenány nebyly (Čapek 2013, 91 podle Klápště *ed.* 2002a, 191).

Předpokládá se, že nádoby z téhož dílenského prostředí by mohly být dokladem časové blízkosti výplní různých objektů (Klápště *ed.* 2002a, 18). Na čp. 45–47 lze jev sledovat pouze u obj. 51 a 54. Výplň obou jímek mohla být podle celých nádob a střepů shodně zařazena do fáze IIb (IIIa).

Tvary, výzdoba a vůdčí typy okrajů jsou popsány v rámci fází keramických kódů v Kap. 3.3 a 4.3. Hrubý nástin základních využívaných tvarů z objektů keramické sekvence představuje Tab. 8. Zastoupení keramických tvarů ve fázích odráží víceméně podobné tendence jako na čp. 226 (*Klápště ed. 2002a*, 18–19, Přehled 6). Na parcelách u I. náměstí je ve II. i III. fázi výrazněji zastoupen pohár (obj. 36 s celkem pěti kusy, přičemž není zahrnuto sedm pohárů a fragmenty z obj. 57). V souborech se vyskytuje v menším počtu mísa (*M3* nebyla rozpoznána) a některé hrnce (zmíněné *H11* a *H12*, dále zejména *pH2*, *H173*, *H23*, *H30*, *H40*, *H80* nebo *H90*). Pro IV. fázi je ještě významný podíl bezuchých hrnců.

fáze	hrnec		hrnec –u		džbán		mísa		pohár		láhev	
I–II	59	6	10	6	3	3	1	2	5	2	3	0
III	17	3	22	2	7	1	1	0	3	1	0	0
IV	6	0	25	4	8	3	2	0	0	0	0	0

Tab. 7. Počty vybraných tvarů z objektů keramické sekvence II., III. a IV. fáze (1. sloupec celé nádoby, 2. sloupec torza; hrnec-u: hrnec s uchem).

Tab. 8. Zastoupení vybraných tvarů z objektů keramické sekvence ve II., III. a IV. fázi (hrnec-u: hrnec s uchem).

Do grafů nebyly zahrnuty konvice, které se objevují pouze minimálně v kontextech II. a III. fáze. Také pánve, typické pro mladší období (obj. 68), se objevily jen jako fragmenty již v objektech III. fáze (obj. 7 a 57). Rovněž pokličky nebyly zahrnuty do celkového součtu tvarů. Dochovaly se pouze ve zlomcích či torzech ve více než 30 kontextech. Zpravidla měly problematrické nálezové okolnosti, pocházely ze zásypů objektů nebo byly získány při začišťování plochy. Nejpočetněji je v Mostě zastoupena poklička s jednoduchou úchytkou se stopami po odříznutí, méně pak s tvarovaným

knoflíkem (*Klápště ed. 2002a*, 11). Jednoduché úchytky mají nejčastěji také pokličky z čp. 45–47 (z obj. 61; s odřezem z obj. 51: Obr. 60:4, př. č. -226c; dále z obj. 7, 54, 38, 41, 12 nebo 90). Poklička s knoflíkem ze stran promáčklým nemá jasný nálezový kontext (sektor T/23: Obr. 60:3, př. č. -37). Vyskytly se také pokličky s nízkou úchytkou (sektor R/23: Obr. 60:2, př. č. -388). Na parcelách u I. náměstí tak náleží do kontextů II. až VI. fáze keramické produkce (podobně na čp. 226 *Klápště ed. 2002a*, 11).

Značky na dnech se v keramickém souboru z čp. 45–47 vyskytují zpravidla na hrncích (*H10*, *H13*, *H20*), jsou však také na dvou lahvovitých nádobách (poř. č. 1886 z obj. 34; poř. č. 1863 z obj. 61) nebo poháru (poř. č. 1860 z obj. 36). Značená dna má rovněž jednotný soubor jedenácti nádobkových kachlů z obj. 12 (Obr. 68, poř. č. 1580, 1582, 1583; Kap. 5.1.1). Téměř dvě desítky značených den se dochovaly pouze na fragmentech. Jako nejčastější motiv vystupuje na parcelách u I. náměstí kříž v kruhu a prostý kříž (Obr. 64:1–9; podobně *Klápště 1983*, 453). Dále se vyskytl motiv sluníčka (obj. 30: Obr. 64:12, př. č. -341), kola s loukotěmi (obj. 73: Obr. 64:14, př. č. -78), hvězdy (obj. 55 a 56: Obr. 64:13, př. č. -150) nebo geometrického tvaru (obj. 2: Obr. 64:11, př. č. -425). Datace kontextů spadá do fází IIa až IIIa, soubor kachlů do IV. fáze keramické sekvence.

4.3.2 Importy

Mimo zmíněné skupiny keramických tvarů stojí importy. Jako intruze se objevují malé keramické nádoby skupiny C (Kap. 3.3). Podle keramiky ve výplni objektů spadá do fáze *I–IIa* v celku dochovaná nádoba s vývalky a narůžovělým povrchem (obj. 73: Obr. 51, poř. č. 1959). Fragment dna s výpalem do šeda na vnitřní straně nádoby, na povrchu světlý pochází z obj. 30. Zpravidla se vyskytují malé zlomky, po jednom jsou z obj. 34, 2 (Obr. 50:11, př. č. -420), 4 a 77. Všechny zmíněné jsou režné bez glazury či malování. Do fáze *IIb* se řadí vně glazované zlomky (s páskovým ouškem a žlutozelenou glazurou z obj. 61: Obr. 51:6, př. č. -278 a Obr. 51:7, př. č. -305). Fekální výplň obj. 36 obsahovala jen malý zlomek těla. Objekty s výplní fáze *III* zastupuje hrneček s uchem (obj. 41: Obr. 58, poř. č. 1831), povrch zdobí dvě rýhy na výduti. Zlomek jemně plavené se zelenou olovnatou glazurou na vnější straně těla s vývalky je z obj. 18, se žlutozelenou glazurou byl zjištěn v obj. 70. Komplikovanější nálezové okolnosti má torzo nádoby s červeným malováním z obj. 57 (Obr. 60:1, př. č. -126; analogická z čp. 226 *Klápště ed. 2002a*, Tab. 166:8). Zlomky pochází také ze zásypů mladších obj. 12 a 6. Několik dalších

zlomků, rezných či se zelenou glazurou, obsahovaly úrovně nad výplní objektů nebo byly získány při začišťování povrchu, a to zpravidla v zadní části parcel.

V několika zlomcích či torzech se v keramickém materiálu z čp. 45–47 objevily konvice s krátkou trubkovitou výlevkou a třmenovým uchem. Za oblast jejich původu je považováno jihozápadní Německo (*Klápště 1998*, 147). Jako „klasické“ jsou uváděny kulovité tvary, třmenová ucha oválného průřezu často mají vrypy, záseky apod. (*Sedláčková – Staněk – Hložek 2019*, 1070; obj. 2: Obr. 50:15, př. č. -420; obj. 28: Obr. 51:3, př. č. -447; sektor Q/22: Obr. 51:4, př. č. -96). Krátké trubkovité výlevky jsou v materiálu z čp. 45–47 zastoupeny jen fragmenty výlevek (obj. 73; obj. 38: Obr. 58:1, př. č. -294; obj. 71). Hrnc(?), s krátkou trubkovitou výlevkou z obj. 52 a 53 (Obr. 51, poř. č. 1882) má dvě ucha od okraje k maximální výduti. Pokročilejší typ představují konvice se dvěma zoomorfními výlevkami (*Sedláčková – Staněk – Hložek 2019*, 1072). Nádoba (Obr. 59, poř. č. 1655), původně se třmenovým uchem přes ústí (okraj ve formě nízkého okruží), se dvěma dlouhými trubkovitými výlevkami pocházela z fekální výplně obj. 14. Kulovité tělo světlé barvy pokrývá červeně malovaný motiv větviček, výlevky původně zakončovaly zvířecí hlavičky (*Klápště 1998*, 147, Abb. 4a:1; analogie *Klápště 1998*, 147; *Sedláčková – Staněk – Hložek 2019*, 1078, Obr. 9). Snad je lze považovat za předchůdkyně či levnější varianty kovových závěsných konvic (*Sedláčková – Staněk – Hložek 2019*, 1078, Obr. 8).

Importem je také kamenina. Rekonstruovaný fragment kameninového džbánu(?) z obj. 12 (Obr. 61, poř. č. 1613) má zrnitý povrch tvořený písčítým ostrivem, pás rýh na plecích a okraj ve formě okruží (*Klápště ed. 2002a*, 23, a). Další nádoba z obj. 6 se zachovala pouze jako torzo plecí s nálepy v podobě „ostružin“ (Obr. 61:1, př. č. -506), ty se vyskytují na nádobách druhé skupiny (*Klápště ed. 2002a*, 23, b). Nálezy kameniny z čp. 45–47 pocházejí ze zásypů objektů, mimo výše uvedené také v obj. 35. Zmíněné kontexty spadají do IV., či na přelom IV. a V. fáze.

Dalším importem, v tomto případě však nejasného původu, jsou nádoby s tmavým až černým leštěným povrchem, zjištěné na parcelách u II. náměstí v objektech fáze IIIb až IVa (*Klápště ed. 2002a*, 21). Z čp. 45–47 lze zmínit dvě torza. Spodní část nádoby je z fekální výplně obj. 13 (na dně podsýpka, fáze (IIb) IIIa; Obr. 65, př. č. -476). Po plece dochovaná horní část džbánu s „nůty“ v místech přichycení ucha k výduti byla zjištěna v obj. 12 (fáze IV; Obr. 65, př. č. -469). Tyto nádoby měly být pravděpodobně napodobeninami kovových výrobků.

Nálezový soubor doplňují jednotlivé tvary. Konev(?) s vnější světle hnědou glazurou a dlouhou trubkovitou výlevkou byla zjištěna ve fekální výplni obj. 74 (Obr. 59:2, př. č. -48).

Bohužel zcela bez nálezových okolností je torzo akvamanile (snad lze uvažovat o okolí obj. 57 či 58; Obr. 66, př. č. -110), (*Kabeláčová 2021*).

4.4 Hmotná kultura z parcel u I. náměstí

Vybraným tématům se věnují samostatné kapitoly. Pro představu o hmotné kultuře parcel při I. náměstí lze uvést následující přehled. Nejpočetnějším nálezovým souborem byla keramika (Kap. 4.3), tu doplňují tvary ze skla nebo dřeva (Kap. 4.4.1 a 4.4.2), vzácně jsou doloženy také z kovu (*Kabeláčová 2021*). O výbavě domácnosti přináší informace zjištěné kahánky nebo akvamanile (*Kabeláčová 2021*). S volným časem je spojována keramická plastika, tu představuje dětská hračka – píšťalka a torzo figurky (*Kabeláčová 2021*). Výbavu doplňují kostěné artefakty (Kap. 4.4.3) či kovové předměty, jako „gombík“, fragment čepele nože, bronzová ozdoba, podkova nebo ostruha (*Kabeláčová 2021*). Významný je nález několika celých pohárových kachlů, zlomky rozličných nádobkových a několika reliéfních kachlů (Kap. 5). Domácí výrobu sprádaní přízí dokládají přesleny (Kap. 6) a rovněž usňové odřezky a útržky (Kap. 4.4.2). Předměty spojitelné s výrobou představují tyglíky, kadlub nebo struska (*Kabeláčová 2021*). Častým nálezem bývají ve středověkých městských situacích zvířecí kosti, mostecké v současné době zpracovává L. Kováčiková a O. Trojánková. V soupisu pravděpodobně nejsou uvedeny všechny nálezy, protože fond nemohl být zpřístupněn. Podobně tomu bylo u textilních útržků, které lze jmenovat pouze z obj. 15 a 68.

4.4.1 Sklo

Stolní výbavu v podobě keramických nádob doplňovalo skleněné zboží. Mostecké sklo zpracovala E. Černá (např. *Černá 2002*). Nástup skleněných výrobků lze sledovat před rokem 1300, vrchol v 15. a úbytek na přelomu 15. a 16. století, což autorka považuje za obecný trend v českých zemích odrážející křivku vývoje domácí sklářské výroby (*Černá 2002*, 93). Nejvíce mosteckých skel pocházelo z jímek. Na parcelách čp. 226 ani čp. 26 se sklo v nejstarších objektech neobjevuje, objekty se sklem mají navíc jen malý podíl starší keramiky (*Klápště 2020*, 98). Nejstarší nálezy skel z čp. 226 jsou řazeny do subfáze z přelomu 13. a 14. století. Fragmenty skleněných nádob zjistil v menším počtu také výzkum na okolních parcelách (*Klápště 2020*, 99).

Odlišně se jeví situace u I. náměstí, kde je sklo v kontextu s keramikou s větším podílem starší produkce (*Klápště 2020*, 98). Příkladem může být jímka č. 36, v kontextu pěti nádob starší výrobní tradice byly zjištěny číšky i vysoké číše (*Klápště 2020*, 98; *Černá*

[2020]). Dřívější nástup skla na parcelách u I. náměstí by snad bylo možné spojit s jejich prestižním umístěním (*Klápště 2020*, 98). Sklo z mosteckých parcel čp. 45–47 bude publikováno E. Černou. Základní přehled podává Tab. 9 (podle Černá [2020]).

objekty KE sekvence		př. č. – popis		fáze obj.	vrstva
2	stavební relikt	-426	archaické	-	výplň
52	jímka	-242	číška s nálepy(?)	I–IIa	fekální
61	jímka	-279		IIb	fekální
36	jímka	-233b, -239b, -252a	číška se šnek. nálepy	IIb	fekální
51	jímka	- 226b, -226c		(IIb) IIIa	fekální
13	jímka	- 476 -474/2	archaické a kvalitní importy, lahev miniaturní, "mucholapka"	(IIb) IIIa -	fekální povrch
41	jímka	-231b		IIIa	fekální
7	jímka	-515		IIIa	fekální
12	jímka	-457, -469 -458, -463	zlomky stěn s nálepy	IV -	fekální sytká
23	studna / jímka	-304, -311, -311a, 316, -320, -321 -302	sodné sklo(?), malba emaily, nízké číše, lahve	V -	fekální -
90	jímka	-297, -299, -301		VI	sytká
68	jímka	-145a	malba emaily, lampa(?)	VI	fekální

objekty mimo sekvenci		př. č. – popis		fáze obj.	vrstva
54	jímka	-200a	číše s nosy	(IIb) IIIa	fekální
18	jímka	-503		IIIa	fekální
1	stavební relikt	-26, -27	číše s nosy	IIIa	vr. 6–7
56	jímka	-143b		IIIa	fekální
57	jímka	-126, -129a	zlomky vysoké číše (hladká?), zl. skla spíše až po 1300	III	fekální
29	odpadní jáma	-309	sklo novověk	III	fekální
14	jímka	-481	sodné sklo(?), malba emaily	IIIb	fekální
98	-	-432	archaické sklo	-	sytká
79	-	-380		-	sytká
102	-	-504		IIIa	hlinitá

nálezy mimo objekty		př. č. – popis		vrstva
R/20		-264	archaické	sytká
T/18		-5		výplň deprese
T/20		-216		začištění
-		-100	novověk, tabulové	-

Tab. 9. Sklo z mosteckých parcel čp. 45–47 (podle Černá [2020]).

4.4.2 Dřevo a kůže

Početný soubor představovaly fragmenty dřevěných nálezů. Způsob uložení je však značně poškozen, poskytly tak jen dílčí informace. V materiálu získaném z parcel při I. náměstí jsou nejvíce zastoupeny skládané nádoby. Fragmenty dřevěných misek pocházejí z fekální výplně jímek č. 36, 41, 51, 54, 55, 57, z jímký č. 68 pochází rovněž putna. Stěny dýchových misek tvoří lichoběžníkovité dílky s jedním či více zářezy na vnější straně, na vnitřní straně je žlábek pro vsazení dna (*Kochan 2012*, 771). Stěny skládaných nádob spojovaly púlené větvičky krušiny olšové a vrby (*Kaplan 2002*, 162) nebo houžve (*Chybová 2009*, 259). Toto konstrukční řešení pravděpodobně dokládá nález z obj. 51

(př. č. -226h, Obr. 72:5). Zmíněné objekty zpravidla obsahovaly více kusů nádob. Velké množství pochází z obj. 51 (asi 30 den a několik lichoběžníkovitých dílků). Většina den dosahuje průměru ± 130 mm, pouze jedna měla průměr 105 mm (Obr. 35, foto přímo z objektu 13.276 a 13.283). Segmentový džbánec z obj. 51 se bohužel nedochoval (Obr. 35, foto 13.272). Výjimkou je „značka“ ve tvaru mřížky na dílku z obj. 36 (Obr. 72:1, př. č. -233c). Surovinou pro výrobu skládaných nádob z mostecké čp. 226 bylo především smrkové dřevo (Kaplan 2002, 161). V západní Evropě a v Polsku se objevují již od 12. století, u nás bývají kladeny do 13. až 15. století. Jejich tvar se v průběhu času prakticky neměnil (Kochan 2012, 771).

Druhou nálezovou skupinu představují soustružené tvary. Misky se našly v obj. 36 a 51 (foto 13.282). Soustružený talířek a pohárek byly zjištěny v obj. 68 (Obr. 72: 3, 4, př. č. -145d). Z dalších dřevěných artefaktů je možné jmenovat dřevěnou lžici z výplně obj. 71 o délce 133 mm a maximální šířce 47 mm (Obr. 72:2, př. č. -166c). Dřevěné ploché tvary měly doplňovat stolní výbavu, jak dokládá absence těchto tvarů v keramické produkci vrcholného středověku (Klápště 1998, 156).

Kožené odřezky či útržky z výzkumu parcel čp. 45, 46 a 47 se většinou nedochovaly v dobrém stavu. Jako příklad lze uvést část obuvi(?) a další útržky ze dna jímky č. 61, spodní část střevíce z vrstvy u dna obj. 59 nebo fragment se švem z obj. 14. Soudě dle zpravidla menších útržků bez jasného tvaru tvořily snad také na parcelách u I. náměstí fragmenty z různě použitých usňových výrobků, převážně druhotně využitých (Hlaváček 2002, 115).

4.4.3 Úzký kostěný hřeben a výrobky z kosti

Kostěné držadlo pocházelo ze svrchní sypké výplně obj. 80 (Obr. 71:2, př. č. -406). Dochovaná délka je 93 mm, průřez má průměr zhruba 27 mm. Uvnitř se zachovala část kovového nástroje. Z výzkumu čp. 226 pochází několik jednoduchých rukojetí, do kterých byly vsazovány kovové hroty nebo čepele (Klápště ed. 2002a, 131). Kruhový kostěný předmět o průměru asi 35 mm a tloušťce 8 mm byl zjištěn u dna obj. 1 (Obr. 71:3, př. č. -20). Ve středu artefaktu s hlazeným povrchem je pouze naznačeno asi pět dírek, na obvodu boční hrany je patrná rýha.

Z obj. 69 pocházel tzv. úzký kostěný hřeben (Obr. 71:1, př. č. -214). Typické jsou pro tyto nálezy z jednoduše opracované hovězí kosti dlouhé těsně přisazené zuby. Časté je poškození, zuby bývají odlámány (Klápště ed. 2002a, 131). „Úzký kostěný hřeben“ z parcely u I. náměstí byl zjištěn ve vrstvě nade dnem, jehož výplň klade keramický materiál do fáze IIIa, tedy do první poloviny 14. století. Artefakt z čp. 46 není výrazně poškozen,

postrádá jen jeden střední zub z původních jedenácti, hlavice je mírně olámaná. Délka předmětu je 127 mm, šířka v horní části 38 mm směrem k zubům se zužující až na 25 mm. V horní části má asymetricky umístěný otvor, zuby zakončují tupé hroty.

Počátky předmětů interpretovaných ve starší literatuře zpravidla jako tzv. tkací hřebeny je možné hledat v severních oblastech, ve střední Evropě se soustředí do nálezových kontextů druhé poloviny 12. a 13. století (*Klápště ed. 2002a*, 131). H. Březinová vylučuje využití při tkaní, úzké dlouhé a těsně přiléhající zuby by protahovanou přízi nebo nití výrazně poškodily (*Březinová 2007*, 92). Autoři artefakty považují za účesové hřebeny (*Klápště 1999*, 373–375; *Březinová 2007*, 92).

Další podobné nálezy z mostecké parcely čp. 226 představují tři zlomky (*Klápště 1999*, 365). V hlavici každého z artefaktů z vyříznutých destiček z metapodií hovězího dobytka byl otvor symetricky nebo asymetricky umístěný, počet zubů je odhadován na sedm až jedenáct (*Klápště ed. 2002a*, 131). Jeden z artefaktů řadí keramický materiál do druhé poloviny 13. století (*Klápště 1999*, 366). Z čp. 238 pochází v celku dochovaný hřeben (*Klápště 1999*, 366, Obr. 1), datovaný kontextem do závěru 13. století. Vyhlazený povrch i přes patrné zbytky spongiózy nepůsobí hrubě (*Klápště 1999*, 366). J. Klápště zmiňuje nálezy vytvořené z destiček o délce 120 až 154 mm a šířce 24 až 35 mm, s počtem zubů od 6 po 13 (*Klápště ed. 2002a*, 131). Další nálezy pochází z Hradišťka u Davle, Pražského hradu nebo sídel rané pozemkové šlechty i měst. Výskyt je spojován s druhou a třetí třetinou 13. století (*Klápště 1999*, 367; *Klápště ed. 2002a*, 131).

5. Kachle

Součástí hmotné kultury parcel čp. 45, 46 a 47 byly nádobkové kachle, několik fragmentů s pravoúhlým ústím, ale především soubor v celku dochovaných jedenácti kusů pohárových kachlů. Z plochy pochází také několik torz reliéfních komorových kachlů.

Většina autorů se při členění typů kachlů a jejich vývoje odkazuje na práci Z. Smetánky (*Smetánka 1969*). Tzv. nádobkové kachle jsou morfologicky odvozené z tvaru duté nádoby (*Brych 2004*, 4). Z. Smetánka rozlišuje tento typ podle tvaru ústí a výšky kachle. Jako *hrncové* označuje kachle s alespoň přibližně kruhovým ústím, pokud výška nepřesáhne šířku kachle (*Smetánka 1969*, 233). *Pohárové* mají kruhové ústí a výrazný výškový rozměr, stěny mohou být mírně kónické, dna rovná (*Smetánka 1969*, 234). *Baňkovité* kachle se vyznačují baňatou hlavicí a tupým vrcholem zakončeným různě tvarovaným pupkem (*Smetánka 1969*, 235). Za *tyglíkovité* se považují nádobkové kachle s pravoúhlým, nejčastěji čtvercovým ústím (*Smetánka 1969*, 235). Znamé jsou varianty dlouhé, s malým nebo velkým ústím, až nízké s malým ústím. Nízké s velkým ústím se nazývají *miskovité* (*Smetánka 1969*, 236). Zvnějšku bývá patrná tzv. záchytná šroubovice, mohou mít i obdélníkové ústí, dna jsou také rovná (*Smetánka 1969*, 238). Komorové kachle s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou a vyhřívacím otvorem v zadní části pláště jako odlišný typ dělí Z. Smetánka podle tvaru komory (*Smetánka 1969*, 240). Na kuželovitých variantách se vyskytuje rovněž tzv. záchytná šroubovice, někdy mají kachle záchytné otvory (*Smetánka 1969*, 241). Bohaté škále motivů a jejich rozdělení bylo věnováno množství literatury (např. *Richterová 1982*; *Brych 2004*; *Žegklitz – Šmolíková 2019*; *Menoušková – Měřínský edd. 2008*). Dalším vývojovým typem jsou kachle stěnové a jeho varianty výklenkové, necičkové a zrcadlové (*Smetánka 1969*, 242).

Vývojové schéma, představené Z. Smetánkou na konci 60. let minulého století, využili i mladší práce (např. *Richterová 1982*; *Hazlbauer – Richter 1990*; *Krajíc 1997*; *Klápště ed. 2002a*; *Orna 2005*; *Pavlík – Vitanovský 2004*). Podobně shrnuje vývoj například V. Brych. Vývojově starší jsou podle autora kachle s okrouhlým ústím, tzv. hrncovité a pohárové. Následným vývojem vznikly kachle s pravoúhlým ústím, a to jako starší varianta tyglíkovité a při absenci těla mladší kachle miskovité (*Soukupová – Soukup 2017*, 47). Pravoúhlý tvar ústí umožňoval sesazení blíž k sobě, čímž se vytvořila samonosná stěna s menším podílem hliněného pojiva (*Brych 2004*, 4). Miskovité se mohly uplatnit souběžně s provozně a esteticky vyspělejšími komorovými kachli, které přežily až do novověku (*Smetánka 1969*, 246).

Hrncové a pohárové kachle se uplatnily ještě v dobách, kdy se kamna podobala hliněné peci před nástupem nepřímého vytápění (*Klápště 2020*, 98). E. Roth Heege zmiňuje doklady jednoduchých kamen s jednotlivě zasazenými nádobkovými kachli již z přelomu 12. a 13. století (*Roth Heege 2017*, 15). Zároveň jde ale o typ kachle, který mohl být využit i později do vrcholové klenby (*Smetánka 1969*, 246). Ikonografické prameny znázorňují kamna, jejichž soklová část je zbudována z komorových kachlů s pestrými náměty, horní zaklenutá z lehčích nádobkových pro jejich specifické vlastnosti. Nádobkové teplo rychleji vyzařovaly, komorové lépe akumulovaly (*Jiřík – Kypka 2013*, 32).

Při rekonstrukci podoby kamen je využíváno především zahraničních ikonografických pramenů (řada vyobrazení např. *Hazlbauer 2003b*). V literatuře bývá často uváděna curyšská freska ze 13. století, zachycující těleso kamen s nádobkovými kachli nebo třístupňová hranolová kamna z vyobrazení ve Würzburgu (*Špaček – Skružný 2002*, 539, Obr. 4 a 5; *Špaček – Skružný 2002*, 541). Kostnická freska z první poloviny 14. století posloužila autorům k výpočtu možného množství použitých kachlů (*Špaček – Skružný 2002*, 542). Ikonografické doklady přibývají v 15. a 16. století s rozvojem dostupnosti rytin. Kamna bývají i poměrně jednoduchá, nezřídka s nádobkovými kachli (*Jiřík – Kypka 2013*, 23).

Pro Čechy a Moravu se předpokládá osvojení výroby nádobkových kachlů ve druhé polovině 13. století, před polovinou 14. století nastupují první reliéfní kachle (*Brych 2004*, 5). Nálezy datované do 14. století pochází z Hradce Králové, Jihlavy, Čáslavi, Kutné Hory a Českého Krumlova. Nelze však s jistotou určit, zda šlo o nepřímé vytápění nebo byly zabudovány v plášti pece obsluhované přímo z interiéru místnosti (*Klápště ed. 2002a*, 354). Problémem je také množství nepublikovaných nálezů (*Hazlbauer 2005*, 445; *Jiřík – Kypka 2013*, 29). Do přelomu 14. a 15. století se setkáváme s kachli výhradně ve vyšším sociálním prostředí, na hradech, v jádrech významných měst a venkovských tvrzích drobné šlechty (*Jiřík – Kypka 2013*, 29). Druhá polovina 15. století je spojena se vzestupem měšťanstva a řemeslné výroby vůbec, a tedy i výroby kachlů a přítomností kamen v měšťanských domech (*Smetánka 1969*, 251; *Klápště ed. 2002a*, 356).

Nádobkové kachle přetrvaly až do novověku, například kachel se zelenou glazurou z Rumburska(?) spadá do 16. století (*Soukupová – Soukup 2017*, 47). Podíl nádobkových kachlů v pražské „dílně Adama Špačka“ z 16. století dokládá, že i v průběhu 16. století byla v městském prostředí kamna s kachli tohoto typu běžná (*Žegklitz – Šmolíková 2019*, 141). Z hlediska technologického považuje Z. Smetánka kachle hrncové a pohárovité za vývojově nejstarší. Datuje je podle technologie lepení a obtáčení do 14. století, ale nevylučuje

ani 13. století (*Smetánka 1969*, 249). Olovnatě polévané kachle se v našem prostředí vyskytují již od 14. století (*Smetánka 1968*, 573).

Známý je obecný předpoklad dlouhodobějšího užívání kachlů než stolních a kuchyňských nádob (*Smetánka 1968*, 544; *Klápště ed. 2002a*, 27). Mezi dataci kachlů na základě nálezové situace, natož z druhotného uložení, a dobu funkce kamen nelze klást rovnítko. Dodnes neexistují spolehlivé metody pro určení doby, po jakou mohla být kamna v provozu a za jak dlouho se mohly kachle dostat do nálezové situace (*Ernée – Hazlbauer 1996*, 145; *Hazlbauer 2003a*, 166). L. Skružný uvádí životnost kamen při intenzivním provozu 25 let. Stála tedy asi jednu generaci, pak je bylo nutné rozebrat a znovu postavit (*Skružný 2003*, 28). Kachle byly přebírány a nepoškozené umístěny do nového tělesa, proto mohlo jednotlivé kusy v jednom tělese dělit i desetiletí (*Jiřík – Kypka 2013*, 35). K výměně některých kusů mohla vést změna majitele parcely nebo být reakcí na nějakou společenskou událost (*Pavlík – Vitanovský 2004*, 16).

Cenné jsou tzv. pompejské situace, kamna in situ zjistil výzkum manského domu na Křivoklátě (*Durdík 1995*). Dvě náhle opuštěné hrncířské dílny byly odkryty v Sezimově Ústí (*Hazlbauer – Richter 1990*). Zmíněné příklady mohly být datovány do první třetiny 15. století. Soubor ze Sezimova Ústí poskytl několik morfologicky i metricky odlišných skupin, kamna by tak neměla pravidelný tvar, což by odpovídalo také dobovým vyobrazením (*Hazlbauer – Chotěbor 1990*, 370, 397, Obr. 17).

5.1 Soubor kachlů z parcel čp. 45, 46 a 47

Největší soubor nádobkových kachlů, jedenáct celých kusů, pochází z obj. 12. Po jednom v celku dochovaném jsou pak z obj. 17, 23 a 102. K výčtu nádobkových kachlů z parcel u I. náměstí lze také připočíst zlomky z obj. 5, 6, 7, 12, 13, 23, 63, 68, 90, 98 a zlomky bez jasných nálezových okolností (Tab. 10). Fragменты komorových reliéfních kachlů byly zjištěny v obj. 13, 23, 63 a 68 (Tab. 11).

5.1.1 Nádobkové kachle

Soubor pohárových kachlů o jedenácti kusech a několik zlomků pochází z fekální výplně jímky č. 12 (poř. č. 1579 až 1589; Obr. 68, poř. č. 1580, 1582, 1583; Obr. 67). V celku dochované tvary mají výšku 165 až 185 mm, obvod kruhových ústí 110 až 120 mm, všechny jsou na dně opatřeny značkou v podobě křížku v kroužku. Každý z kachlů nese na vnější straně pozůstatky po šedé hlíně, snad pojivu, některé také stopy po očazení. Ve zlomcích se dochovala pouze vrchní část pohárového kachle, který pravděpodobně

představuje odlišný typ než zmíněný soubor (př. č. -457). Zlomky několika nádobkových kachlů s pravoúhlým ústím pochází ze svrchní sypké vrstvy. Podle odlišné barvy povrchu, šedé i hnědookrové, a rozdílné velikosti lze pouze rozlišit nejméně pět fragmentů. Nejzachovalejším je torzo čtvercového ústí o délce hrany 175 mm a výšce 150 mm, s odříznutým dnem a očázeným povrchem (Obr. 68:2, př. č. -458).

Spodní část pohárového kachle se značkou na podstavě byla zjištěna na dně jímky č. 7 (př. č. -505). Olámané ústí měl také pohárový kachel s podsýpaným dnem z fekální výplně *obj. 17*, který je možné zařadit podle technologie výroby k souboru spadajícímu do období kolem roku 1300 (*Klápště [2019]*). Kachel pohárový s podsýpaným dnem a čtvercovým ústím o délce 105 mm pochází z hlinito-jílovité vrstvy *obj. 102* (Obr. 68, poř. č. 1546). Množství zlomků obsahovala fekální výplň *obj. 23*, torza či zlomky kachlů s pravoúhlým ústím odlišných barev výpalu (př. č. -310, -316). Sypké hlinité vrstvě *obj. 5* náležela část kachle vysokého 140 mm se čtvercovým ústím o délce hrany 140 mm se stopami zelené glazury a podsýpaným dnem (Obr. 68:2, př. č. -516). Zlomky pravoúhlého ústí kachlů pochází také ze sypké výplně zděné jímky č. 63, ze zásypu *obj. 6* nebo z vrstvy nad *obj. 13*.

obj.	př. / poř. č.	vyobrazení	typ kachle	počet	vrstva	fáze KE
7	-505	-	pohárový – kruhové ústí (?)	1 torzo	dno	IIIa
17	-502	-	pohárový – kruhové ústí (?)	1 torzo	fekální	IIIa
102	1546	Obr. 68:1546	pohárový – čtvercové ústí	1 kus	hlinitá	IIIa
12	1579 až 1589	Obr. 68: 1580–1583	pohárové – kruhové ústí	11 kusů	fekální	IV
12	-457	-	pohárový – kruhové ústí	1 torzo	fekální	IV
12	-458	Obr. 68:2	pohárový – čtvercové ústí	1 torzo	svrchní	IV
5	-516	Obr. 68:1	pohárový – čtvercové ústí gl.	1 torzo	hlinitá	IVb
23	-310	-	pravoúhlé ústí	zlomky	fekální	V

Tab. 10. Výběr pohárových kachlů z čp. 45–47 (fáze keramického materiálu z vrstev s kachli).

5.1.2 Reliéfní kachle

Z fekální výplně objektu č. 23 (Obr. 69:1, př. č. -310) se zachovala pouze část čelní stěny o šířce okolo 200 mm a zlomek zadní komory s konstrukčním, tzv. záchytným otvorem. Povrch je režný, na čelní stěně kachle jsou dvě postavy, muž a žena ve splývavém přepásaném oděvu, nad nimi je zřetelné torzo nápisu. Podle téměř(?) identického kachle z hradu Rýzmburka zachycuje žánrový motiv s milostným párem nebo snoubenci (Šrejberová ed. 2017, 139, kat. č. 037). Kachel byl podle gotického oděvu, gotické minuskule a zahraničních tapisérií s obdobným motivem předběžně datován do poloviny 15. století (Šrejberová ed. 2017, 138). Tomu odpovídá i datace motivu „zásnub“ z dalších náleзовých kontextů (Loskotová 2010, 77–78).

V jímce č. 13 (Obr. 69:2, př. č. -474), ve vrstvě na povrchu objektu, byl zjištěn rezný komorový reliéfní kachel, ze kterého se dochovala pouze spodní část čelní vyhřívací stěny. Zobrazuje na knize stojící postavu v renesanční arkádě. K motivu alegorie Štěstí je uveden jako analogie přímo kachel z mostecké čp. 47 (Žegklitz – Šmolíková 2019, 345), podobný datuje V. Brych do 16. století (Brych 2004, 174, č. 424).

Ve zděné jímce č. 63 (Obr. 69:3, př. č. -379) v sypké šedé výplni byl zjištěn zlomek rezného reliéfního kachle. V levém horním rohu vyhřívací stěny je vyobrazena ženská postava s korunou, svírající předmět. Nabízí se motiv princezny s růžencem, přihlížející souboji sv. Jiří s drakem (Brych 2004, např. 86, č. 251). Podobné motivy byly datovány do 15. století (Pavlík – Vitanovský 2004, 340–341), vyskytly se na pozdně gotických kachlích ze severozápadních Čech (Šrejberová ed. 2017, 124, kat. č. 023). Ze stejné vrstvy pochází také zlomek (Obr. 69:4, př. č. -378), na němž je patrná hlava se svatozáří vedle členěné lišty. Motivem je snad „Narození Krista“ či „Adorace Ježíška Pannou Marií“ (Pavlík 2017, 117, kat. č. 155, datace kolem roku 1500), který zobrazuje Ježíška ležícího pod stylizovanou ohradou (Hazlbauer 1996, 453). Kristus–dítě, má ale podle Z. Hazlbauera svatozář na vyobrazeních jen výjimečně (Hazlbauer 1996, 454).

Datace nálezových kontextů zmíněných kachlů uvádí Tab. 11. Fekální výplň zděného obj. 68. obsahovala čtyři drobné fragmenty tenkostěnného kachle se hnědožlutou glazurou na povrchu a nejasným motivem (rostlinný motiv či erb?). Malý zlomek kachle s nápisem obsahovala také fekální výplň obj. 29. Dalšími nálezy jsou tři zlomky rezného komorového kachle bez reliéfní výzdoby ze sypké výplně obj. 90. Zelenou glazurou byly pokryty fragmenty komorového(?) kachle ze sypké vrstvy obj. 98. U dalších malých zlomků je známý pouze sektor, ve kterém byly zjištěny, a to jižní část R/19, zeleně glazovaný fragmenty ze zásypu sklípku v sektoru T/12 a T/23.

obj.	př. č.	vyobrazení	motiv	vrstva	fáze KE	datace analogie
63	-379	Obr. 69:3	souboj sv. Jiří s drakem (princezna)	sypká šedá	IV	15. století
63	-378	Obr. 69:4	„narození Krista“ (?)	sypká šedá	IV	kolem 1500
13	-474	Obr. 69:2	alegorie Štěstí	povrch	IV (?)	16. století
23	-310	Obr. 69:1	„zásnuby“	fekální	V	pol. 15. století

Tab. 11. Komorové reliéfní kachle z čp. 45–47 (fáze keramického materiálu z vrstev s kachli).

5.2 Mostecké kachle a analogické nálezy

Z Mostu byly zpracovány kachle z výzkumu při II. náměstí (*Klápště – Muk 1988; Klápště ed. 2002a*, 26–28). Nádobkové kachle z čp. 226 ukazují značnou velikostní

rozrůzněnost (*Klápště ed. 2002a*, 27, Přehled 13). Podle J. Klápště umožňují nádobkové kachle s hustou podsýpkou předpokládat vytápění čp. 226 kachlovými kamny nejpozději na počátku 15. století, čp. 224 v jeho druhé polovině (*Klápště ed. 2002a*, 28). Další kachle ze starého Mostu jsou zmiňovány v katalogu *Šrejberová ed. 2017*. Nádobkové kachle se čtvercovým ústím byly zjištěny při výzkumu III. náměstí (*Šrejberová ed. 2017*, 109, kat. č. 004). Zdobený nádobkový kachel pochází z parcely čp. 17 (*Šrejberová ed. 2017*, 110, kat. č. 006). Lokalizaci místa nálezů postrádá malý nádobkový kachel (*Šrejberová ed. 2017*, 111, kat. č. 007). Nálezy nádobkových kachlů severozápadních Čech shrnul M. Soukupová a M. B. Soukup (*Soukupová – Soukup 2017*) a J. Klápště (*Klápště 2020*).

Jednotné soubory nádobkových kachlů jsou poměrně vzácnými nálezů. Jako srovnání k nálezů z I. mosteckého náměstí zmiňují M. Soukupová a M. B. Soukup kachle z jihomoravského motte Koválov. Do stavební fáze z druhé poloviny 13. století jsou řazeny zlomky nádobkových kachlů, koncentrující se v objektu na temeni motte (*Unger 1994*, 27). J. Unger uvádí poměr nádobkových kachlů se čtvercovým a kruhovým ústím v poměru 2:3. Dle autorova závěru byly prvně jmenované zasazeny do soklu, kachle s kruhovým ústím posloužily v kupoli otopného zařízení (*Unger 1994*, 28; *Unger 1994*, 31, Obr. 24). Výjimečným souborem z našeho území je také čtrnáct vysokých pohárových kachlů ze zásypu sklepa nejstaršího paláce tvrze v Tiché na Českokrumlovsku. I přes variabilitu tvarů, velikostí a profilace okrajů považuje autor soubor za víceméně homogenní. Na dnech kachlů se opakují tři skupiny hrncířských značek. Ze stejného materiálu jako kachle byla vyráběna také běžná kuchyňská keramika (*Hložek 2018*, 69). Kamna měla vytápět interiér paláce již ve třetí třetině 13. století, nelze však s jistotou říct, zda všechny pohárové kachle pocházejí z jednoho tělesa (*Hložek 2018*, 69).

5.3 Kachle z parcel u I. náměstí – shrnutí

Kromě jímky č. 12, nacházející se při hraně parcely čp. 47, byla většina nádobkových zjištěna v objektech ve středu čp. 46. Několik zlomků pocházelo také ze zděných jímek v týlu zkoumané plochy. Ve střepech převažují kachle nádobkové s pravoúhlým ústím, jejichž přesné typologické zařazení kvůli torzovitosti nelze určit. Mimo zlomky z obj. 12 (pouze pohárové), 7 a 17 pocházejí všechny ze zásypů. Pouze jedním kusem je zastoupena podle autorů pokročilá varianta nádobkového kachle s „čtverhranným ústím“ pocházejícím z obj. 102 (*Soukupová – Soukup 2017*, 107). Fragments komorových reliéfních kachlů se nacházely na povrchu nebo v zásypu jímek č. 13, 63, 90 a 98, a ve fekální výplni obj. 23

a 68. Tyto objekty obsahovaly také nádobkové kachle různých velikostí a barev výpalu. Datování výplně s fragmenty kachlů umožnily objekty keramické sekvence (Tab. 3).

Vzácně velký a jednotný soubor pohárových kachlů byl zjištěn ve spodní vrstvě vydřevené jímky č. 12. V rámci severozápadních Čech jde o unikátní soubor (*Klápště 2020*, 96–97; *Soukupová – Soukup 2017*, 106). Pochází sice z druhotného uložení, stopy šedé hlíny a očazení na povrchu ale svědčí o původní roli v tělese otopného zařízení (*Klápště 2020*, 97). Výrobní technologie klade jejich vznik do období kolem roku 1300, a mohly by tak být dokladem přímého vytápění na parcelách u I. náměstí (*Klápště 2020*, 98). Do místa nálezů se, soudě dle výplně objektu ze IV. fáze, dostaly někdy před polovinou 15. století. Další fragmenty byly zjištěny v objektech III. fáze (Tab. 10).

6. Přesleny

Využití přeslenů je spojeno se spřádáním pomocí ručního vřetene. Po množství artefaktů řazených do raného středověku je od druhé poloviny 13. století patrný v archeologickém materiálu jejich úbytek (Březinová 2007, 79). Vrcholně a pozdně středověké nálezy z prostoru Čech a Moravy zpracovala H. Březinová (Březinová 2007). Pocházejí většinou z usedlostí v zaniklých středověkých vsích, dále jsou častým místem nálezu dvorce či tvrze (Březinová 2007, 60). Datace nálezových kontextů spadají od 13. do první poloviny 16. století (Březinová 2007, 60). V městském prostředí byla jejich absence v archeologicky zkoumaných situacích pozorována již po roce 1300 (Charvát 1990, 72; Klápště ed. 2002a, 30). Předpokládá se tedy, že ve městech, kam se soustředila specializovaná soukenická výroba, vystřídal ruční spřádání spřádací kolo nejdříve (Březinová 2007, 79). V pozdějším období jsou přesleny považovány za doklad domácí výroby (Březinová 2007, 78).

Nejčastěji byly evidovány přesleny keramické, méně pak kamenné. V terminologii tvarové typologie navázala H. Březinová na závěry O. Marka a M. Kostelníkové (Březinová 2007, 77, 146, Obr. IX a X). Ukázala se značná tvarová variabilita. Nejčastější maximální průměr byl 20 až 30 mm, váhu mohla autorka zjistit pouze u části nálezů (Březinová 2007, 60). Při volbě velikosti a váhy přeslenu mohly být zohledňovány nároky zpracovávaného materiálu nebo některé požadované vlastnosti výsledné práce. Obecně se předpokládá využití lehčích přeslenů při spřádání vlněných nití, těžší posloužila pro rostlinná vlákna. Vřetena s lehčími přesleny navíjela přízi ne tak pevně zkroucenou (Klápště ed. 2002a, 29). Lehčí přesleny mohly být využity pro výrobu nití útkových, těžší pak při výrobě osnovních (Březinová 2007, 78). Konkrétní hodnoty pro rozdělení těchto skupin však, jak konstatuje autorka, stanoveny nebyly.

Mezi nejvýznamnější raně a vrcholně středověké lokality, ze kterých byly nálezy přeslenů zpracovány, patří zaniklá vesnice Mstěnice, Pfaffenschlag, Konůvky nebo Svídna. Velké množství, celkem třicet čtyři kusů, pocházelo ze zaniklých Konůvek, a to z tvrze i stavení. Téměř výhradně šlo o přesleny keramické, některé i s různobarevně polévaným povrchem (Měchurová et al. 1997, 66). Uplatnily se také druhotně využitě knoflíky poklic či střepů z nádob. Podle autorky se nijak nevázaly na společenské prostředí, polévané i vyrobené ze střepů se nacházely na tvrzi i ve vsi (Měchurová et al. 1997, 66). Z dalších výše zmíněných pak pocházely přesleny v menším počtu (dva až osm kusů). Nálezy z městského prostředí zastupuje Hradec Králové (Richter – Vokolek 1995, 82), České Budějovice (Parkman 1995, 172) nebo Praha – Staré Město, spadající do druhé poloviny

13. století (Březinová 2007, 55), případně nálezy z Hradišťa u Davle (*Richter 1982; Březinová 2007, 53*). Problematické je časté nepublikování zjištěných artefaktů.

6.1 Katalog mosteckých přeslenů

1. čp. 45, obj. 78 (př. č. 26/77-368), Obr. 70:1

tvar: dvojkónický asymetrický

materiál: keramika (jemně plavená)

rozměry: max. \varnothing 24 mm; otvor \varnothing 6 mm; výška 13 mm

váha: 7 g

Omletý světle okrový povrch nese stopy po vodorovných rýhách. Přeslen pochází ze spodní části výplně objektu č. 78, z vrstev 5–6 s keramickým materiálem fáze IIIa.

2. čp. 45, obj. 64 (př. č. 26/77-394), Obr. 70:2

tvar: hráněný

materiál: kámen

rozměry: max. \varnothing 23 mm; otvor \varnothing asi 6 mm; výška 17 mm

váha: (6 g) celý cca 12 g

Z poloviny dochovaný přeslen s tmavě šedým hlazeným, místy poškozeným povrchem, u bázi patrné jsou patrné vodorovné rýhy, mezi nimi vlnovka. Pochází ze šedomodré výplně objektu č. 64, snad z jedné ze spodních vrstev. Výplň objektu by mohl řadit keramický materiál do fáze IIIa.

3. čp. 45, obj. 73 (př. č. 26/77-45), Obr. 70:3

tvar: dvojkónický asymetrický

materiál: kámen

rozměry: max. \varnothing 30 mm; otvor \varnothing 9 mm; výška 17 mm

váha: 15 g

Přeslen má světle až tmavě šedý povrch, zdobený vodorovnými rýhami. Podle popisu se nacházel v zadní části parcely v sektoru Q/23 ve vrstvě 1 či 2 (z povrchu zelené probarvené), náležící k rozměrnému objektu č. 73 s převahou keramického materiálu sk. A, řadící se do II. fáze.

4. čp. 46, obj. 38 (př. č. 26/77-263), Obr. 70:4

tvar: stupňovitý

materiál: kámen

rozměry: max. ø 26 mm; otvor ø 7 mm; dochovaná výška 17 mm

váha: 10 g

Cihlovo-okrový povrch, hluboké vodorovné rýhy a horní bázi částečně olámanou měl přeslen ze zadní části čp. 46. Byl zjištěn v probarvené sypké vrstvě, dle popisu z povrchu obj. 38. Podle datace keramického materiálu spadá vrstva do fáze IIIa.

5. čp. 46, obj. 69 „zemnice 46C“ (př. č. 26/77-213), Obr. 70:5

tvar: dvojkónický asymetrický

materiál: keramika (jemně plavená)

rozměry: max. ø 29 mm; otvor ø 8 mm; výška 16 mm

váha: 12 g

Světle okrový povrch s vodorovnými rýhami má přeslen zjištěný v objektu č. 69. Byl získán při začišťování obvodové plenty mezi kameny. Keramický materiál z objektu bylo možné zařadit do III. fáze.

6. čp. 47, obj. 51 (př. č. 26/77-226a), Obr. 70:6

tvar: hraněný

materiál: keramika (jemně plavená)

rozměry: max. ø 30 mm; otvor ø 6 mm; výška 23 mm

váha: 18 g

Přeslen se světle okrovým, nezdobeným povrchem pocházel z fekální výplně jímky č. 51. Keramika z této vrstvy náležela fázi IIb.

7. čp. 224, K8 (i. č. 20/76-480), *Tab. 175:14 (Klápště ed. 2002a, 381)*

tvar: dvojkónický asymetrický

materiál: keramika

rozměry: max. ø 30 mm

váha: 16 g

8. čp. 226, K11 (i. č. 20/76-425), *Tab. 175:15 (Klápště ed. 2002a, 381)*

tvar: dvojkónický asymetrický

materiál: keramika

rozměry: max. ø 26 mm

váha: 9 g

9. čp. 226, K 9, obj. 28 (i. č. 20/76-1492), *Tab. 175:16 (Klápště ed. 2002a, 381)*

tvar: soudečkovitý

materiál: keramika

rozměry: max. ø 24 mm

váha: 14 g

10. čp. 225, M13, obj. 2 (i. č. 20/76-1480), *Tab. 175:17 (Klápště ed. 2002a, 381)*

tvar: dvojkónický asymetrický

materiál: keramika

rozměry: max. ø 22 mm

váha: 6 g

11. čp. 226, L3, s. 4 (i. č. 20/76-207), *Tab. 175:18 (Klápště ed. 2002a, 381)*

tvar: dvojkónický ostrohranný

materiál: keramika

rozměry: max. ø 28 mm

váha: 11 g

12. čp. 226, dům, s. 2 (i. č. 20/76-148), *Tab. 175:19 (Klápště ed. 2002a, 381)*

tvar: stupňovitý

materiál: keramika

rozměry: max. ø 26 mm

váha: 9 g

13. východní dvůr kláštera minoritů, sondě 1/74, obj. 1–zemnice (př. č. 103/72-15)

materiál: soustružený z kamene

Zlomek přeslenu byl zjištěn v zemnici (obj. 1), ve vrstvě č. 5, vyrovnávací destrukční navážce, podle literatury pozdně gotické (*Klápště – Velímský 1975, 652–653*). Určen jako pravěký. Při inventarizaci nebyl dohledán.

14. čp. 187 (muzeum, původně jako čp. 299), sektor A1 (př. č. 81/78-46), *Obr. 70:7*

tvar: hraněný

materiál: keramika (jemně plavená)

rozměry: max. ø 24 mm; otvor ø 6 mm; výška 19 mm

váha: 11 g

Světle okrový povrch přeslenu zdobí v horní části dvě vodorovné rýžky. Pocházel z propálené červenavé vrstvy na povrchu výplně velké jámy s keramickým materiálem sk. A v počtu 37 a B 13 zlomků.

15. čp. 217 (př. č. 126/72-246), Obr. 70:8

tvar: dvojkónický asymetrický

materiál: keramika (jemně plavená)

rozměry: max. ø 25 mm; otvor ø 6 mm; výška 15 mm

váha: 10 g

Povrch přeslenu zbarven do okrovo-oranžové barvy, jemné vývalky ohlazeny. Podle dokumentace byl z jižní části sondy z červené propálené vrstvy, v té také keramický materiál sk. A 14 / B 371 / D 1 zlomek, kachle, kamenina, zvířecí kosti, struska a keramický pohár. Pravděpodobně šlo o druhotně uložený materiál.

16. čp. 257, sektor 7 (př. č. 7/73-56)

Z jižního bloku sektoru 7 z tmavé hlinité vrstvy, která obsahovala střepy sk. A 95 a B 185 zlomků, 2 polévané střepy a sk. C. Při inventarizaci se jej nepodařilo dohledat.

17. čp. 257, sonda 1, sektor 7/8 (př. č. 7/73-71)

Přeslen byl zjištěn v šedo zeleném jílu nad podloží spolu se střepy keramické sk. A 2 / B 75. Nedohledán při inventarizaci.

18. stěna dolu 1/81, sektor 2 (př. č. 12/82-19)

Přeslen pocházel z blíže nespecifikované vrstvy s keramickou sk. A 24 / B 517 zlomků, přepálenou mazanicí s konstrukčními otisky a dřevem. Při inventarizaci nemohl být dohledán.

19. II. náměstí, sonda N 1/74, M–N (př. č. 358/74-472), Obr. 70:9

tvar: dvojkónický

materiál: kámen

rozměry: max. ø 32 mm; otvor ø 9 mm; výška 17 mm

váha: 18 g

Přeslen se světle šedým hladkým povrchem byl zjištěn v hrubé navážce renesančního objektu na II. náměstí.

20. Rozmarýnova ulice, sonda I B (př. č. 36/73-1), Obr. 70:10

tvar: dvojkónický ostrohranný

materiál: keramika

rozměry: max. ø 34 mm; otvor ø 9 mm; výška 22 mm

váha: 21 g

Přeslen s tmavě šedým povrchem a vodorovným výstupkem ve střední části se dle dokumentace nacházel v obj. 1 v hloubce 60 cm (svrchní část černé propálené vrstvy).

č.	př. č.	Obr.	lokalizace	váha	fáze
1	26/77-368	Obr. 70:1	čp. 45 – obj. 78	7 g	IIIa
2	26/77-394	Obr. 70:2	čp. 45 – obj. 64	12 g	IIIa
3	26/77-45	Obr. 70:3	čp. 45 – obj. 73	15 g	II
4	26/77-263	Obr. 70:4	čp. 46 – obj. 38	10 g	IIIa
5	26/77-213	Obr. 70:5	čp. 46 – obj. 69	12 g	IIIa
6	26/77-226a	Obr. 70:6	čp. 47 – obj. 51	18 g	IIb (IIIa)
7	20/76-480	Tab. 175:14	čp. 224, K8	16 g	II
8	20/76-425	Tab. 175:15	čp. 226, K11	9 g	III
9	20/76-1492	Tab. 175:16	čp. 226, K 9, obj. 28	14 g	III
10	20/76-1480	Tab. 175:17	čp. 225, M13, obj. 2	6 g	III
11	20/76-207	Tab. 175:18	čp. 226, L3, s. 4	11 g	III
12	20/76-148	Tab. 175:19	čp. 226, s. 2 (dům)	9 g	II
13	1/74	-	dvůr kláštera minoritů, zemnice č. 1	-	pravěk
14	81/78-46	Obr. 70:7	čp. 187, sektor A1	11 g	-
15	126/72-246	Obr. 70:8	čp. 217	10 g	-
16	7/73-56	-	čp. 257, sektor 7	-	-
17	7/73-71	-	čp. 257, sonda 1, sektor 7/8	-	-
18	12/82-19	-	stěna dolu 1/81, sektor 2	-	-
19	358/74-472	Obr. 70:9	II. náměstí, hrubá navážka v renes. obj.	18 g	-
20	36/73-1	Obr. 70:10	Rozmarýnova ulice, sonda I B	21 g	-

Tab. 12. Soupis mosteckých přeslenů, č. 1–6 a 14–20: v této práci; č. 7–12: Klápště ed. 2002a, 381, Tab. 175.

6.2 Mostecké přesleny

Pozornost byla věnována především přeslenům z plochy při čp. 226. Při výzkumu bylo zjištěno celkem šest keramických přeslenů. Váha mezi 6 a 16 g by měla odpovídat lehčím kusům, které patří mezi nejčastější nálezy (Klápště ed. 2002a, 29). Maximální průměr artefaktů se pohyboval v rozmezí 22 až 30 mm. Výskyt klade J. Klápště do vyčleněné II. a III. fáze mostecké keramické sekvence. Končí na počátku 14. století, kdy mělo dojít k technickým a organizačním změnám výroby textilií (Klápště ed. 2002a,

30). Další přesleny získané při výzkumech starého Mostu, s výjimkou jednoho kusu z dvoru minoritského kláštera, publikovány nebyly.

Na parcelách čp. 45, 46 i 47 se přesleny vyskytovaly v nálezových kontextech v zádních částech zkoumaného prostoru. Tři byly z objektů na čp. 45, dva z čp. 46 a jeden kus z čp. 47. Počet však mohl ovlivnit fakt, že dvě z parcel nebyly prozkoumány v celé šířce. Čtyři kusy pocházejí z odpadních objektů, jeden z jímky a jeden z rozměrného objektu označeného jako „zemnice“. Uloženy byly ve spodních částech (obj. 51, 64, 78), ale také na povrchu objektů (obj. 38, 73). Tři přesleny jsou kamenné, tři keramické. Velikostně jsou si nálezy blízké, maximální průměr byl naměřen v rozmezí 23 až 30 mm, váha 7 až 18 g. Popis tvaru mosteckých přeslenů v katalogu byl vytvořen podle *Březinová 2007*, 146. Nálezové kontexty mohly být podle keramického materiálu řazeny do II. a III. fáze (Tab. 12).

Některé mostecké přesleny již nebylo možné při revizi dohledat. Výzkumy velkých ploch u I. a II. náměstí lze tak doplnit o jednotlivě zjištěné kusy z dalších parcel a sond (Katalog č. 14, 15, 19 a 20; Tab. 13), které se nijak zvlášť nevymykají výše zmíněným. Počet nálezů je samozřejmě zkreslen nízkým procentem odkrytých ploch v rámci městského areálu. Přesleny z čp. 45–47 a plochy u čp. 226 jsou si velmi podobné. Materiálem byla zpravidla keramika, rozměrově jsou na obou parcelách téměř totožné, váhově bližší jsou si přesleny na parcelách u I. náměstí. V tvarech se nevyskytují nestandardní formy. Kontexty přeslenů datací spadají na obou zkoumaných plochách do II. a III. fáze vyčleněné keramické sekvence. Získané poznatky odpovídají nálezům z dalších měst na našem území (Kap. 6).

lokalizace výzkumu		počet
čp. 45, 46 a 47	I. náměstí a boční ulice (Horova / Příčná)	6
čp. 224, 225, 226	II. náměstí a boční ulice (U tržiště)	6
dvůr kláštera minoritů	II. náměstí	1
čp. 187	I. náměstí, boční ul. (Švermova)	1
čp. 217	III. náměstí, boční ul. (Rozmarýnova)	1
čp. 257	III. náměstí	2
stěna dolu 1/81	SZ část městského jádra	1
II. náměstí		1
Rozmarýnova ul.	III. náměstí, boční ul.	1
		celkem 20 kusů

Tab. 13. Přehledová tabulka mosteckých přeslenů.

7. Hospodaření s vodou a nakládání s odpadem na městských parcelách ve středověku

Dvěma základními problémy v životě středověkých měst bylo zásobování pitnou vodou a odstraňování velkého množství organického odpadu (*Smetánka 1987*, 103). Studny a jímky byly zpravidla již od počátků součástí městské infrastruktury. Na mosteckých parcelách čp. 45, 46 a 47 zjistil výzkum několik studní a množství odpadních objektů, na jeden z pozemků zasahoval dřevěný vodovod. V práci byl tedy řešen charakter nálezového prostředí a práce s materiálem, specifickým pro tyto typy objektů.

Vodní zdroje si lidé zajišťovali sami kopáním studní a cisteren na vlastních pozemcích (*Krajíc et al. 1998*, 206). Případně je zřizovala obec a sloužily pro větší počet obyvatel. Cisterny sloužily ke sběru povrchové vody zvláště na lokalitách, kde zdroj spodní vody chyběl (např. v Táboře *Krajíc 2009*, 271, 294–295, Obr. 64). Etnografie charakterizuje studny jako umělé konstrukce sloužící k jímání vody, které lze dále dělit podle způsobu stavby, půdorysu apod. (*Nechvátal 1976*, 125). Způsob zajištění stěn se příliš neměnil, proto R. Široký převzal typologii publikovanou pro raně středověké nálezové celky. Nejjednodušší objekty neměly stěny nijak upravené. Pro zpevnění byly do jámy zpravidla kruhového půdorysu vkládány konstrukce ze dřeva, kamenů či cihel (*Široký 2000*, 350). Dřevěné konstrukce mohly být bedněné nebo roubené, případně byly objekty osazené vydlabaným kmenem stromu (*Široký 2000*, 351; *Cembrzyński 2011*, 23, Ryc. 6). Pro větší hloubky byly vhodnější konstrukce čtyřúhelníkového půdorysu z vodorovně kladených prvků, spojovaných v nároží roubením nebo bedněním, vázaným na svislé sloupy (*Klápště 1983*, 474). Nejčastější konstrukcí je podle R. Širokého kruhové nebo obdélné vyzdění. Stěny tvořily nasucho kladené, případně jílem, hlínou nebo maltou pojené lomové kameny. Většina autorem vybraných případů měla průměr v rozmezí 0,9 až 2,35 m a průměrnou hloubku 2 až 10 m. Výjimku tvoří výrazně hlubší studny (*Široký 2000*, 352). Na povrchu ohrazovala studnu z hygienických důvodů tzv. ohlubeň. Horní patra objektů často zničily mladší zásahy a pro výzkum zůstávají využitelné pouze jejich spodní části (*Nechvátal 1976*, 125). Podoba je odvozována z ikonografických pramenů (*Široký 2000*, 353, Obr. 6). Dostupnost vody mohlo usnadnit zařízení sloužící k čerpání vytahováním pomocí zavěšené kladky, rumpálu či vahadla (*Klápště 1983*, 474; *Barteková 2012*, 136; dochováno v Lübecku *Cembrzyński 2011*, 35, Ryc. 18). M. Richter zmiňuje čerpání vody pomocí dřevěných vědérek nebo keramických nádob, což dokládají nálezy nádob s provazci na podhrdlí (*Richter 1982*, 53). Z Mostu je dokladem vahadlové konstrukce Willenbergova veduta datovaná k roku 1602 (*Klápště 1983*, 474).

Koncentrace většího množství osob na omezeném prostoru, chov hospodářských zvířat v rámci městském areálu a rozvoj řemesel přinesli nutnost řešit nakládání s odpadem (Cembrzyński 2011, 60). Stejně jako zdroje vody byly budovány odpadní jámy soukromé nebo pro více domácností (Nechvátal 1976, 126). Nedaleko zdrojů pitné vody se nezdávka nacházely objekty sloužící k ukládání fekálií a domovního či řemeslnického odpadu. Potíže s kontaminací vody a následné hygienické nepříjemnosti vedly k nařízením, která se zpravidla týkala budování a umístování odpadíšť (Krajíc et al. 1998, 207). Množství dokladů svědčí o jejich porušování vedoucím k sousedským sporům (Cembrzyński 2011, 78–79). Podle právních předpisů ze 14. století měla být jímka vyzděná, nacházet se v dostatečné vzdálenosti od studní, sousedova městiště a oken, a rovněž být tak hluboká, aby neohrožovala sklepy v sousedním domě (Hoffmann 1992, 129). Nařízení se mohla lišit podle typu konstrukce. Od dřevěného či omazaného plotu musela být jímka vzdálena zhruba metr, k silné zdi mohl být záchod přisazen bez odstupu (Novotná 2009, 43). Poloha studní a odpadních objektů byla řešena v rámci studia funkčního členění parcel (Velímský 1995a, 78; Kap. 3.2). Podle P. Cembrzyňského vedla špatná hygienická situace k přesunu studní blíže k obytné zástavbě a jímek do zadních částí pozemků. S přibývajícím zástavbou v týlech parcel byly jímky budovány ve středu plochy, a nakonec začleněny do domů (Cembrzyński 2011, 79).

Dřevěné převěty, záchody, byly kryté i nekryté, zpravidla umístované do dvorů nad jímku (Hoffmann 1992, 129). Posloužila jednoduchá dřevěná konstrukce se stolicí nebo jen s prknem (Jiroušková – Jásek 2009, 8). O funkci jímek svědčí například nalezené záchodové prkénko ze starého Mostu a jeho zahraniční analogie (Klápště ed. 2002a, 130; Cembrzyński 2011, 73–74; rekonstrukce krytého záchodu Harder 2012, 129, Abb. 16). Do jímek nebo žump záchodů byl vyhazován rovněž odpad vzniklý při každodenním provozu domácností, znehodnocené keramické, skleněné a dřevěné nádoby, ale také stavební odpad, zbytky potravy nebo uhynulá zvířata (Klápště ed. 2002a, 194).

Konstrukce a podoby jímek byly rozmanité. Podle výchozího rozdělení mohly být budovány odpadní jámy bez úpravy stěn nebo stěny zajistila výdřeva či vyzdění (Široký 2000, 371). Jednoduchým řešením bylo vyplétání stěn. Výdřevu zpravidla tvořila sloupová či rámová konstrukce (Cembrzyński 2011, 76, Ryc. 50). Za rohové sloupky byla svisle či podélně kladena prkna, kulatiny apod. Sloupky mohly být také v délce stěn nebo stěny navíc zajišťovaly různě umístěné vzpěry (Cembrzyński 2011, 67). Další řešení představují drážky v rohových sloupcích pro zasunutí podélných prvků, tvořících stěny. Konstrukce

jímek mohla být také srubová (*Cembrzyński 2011*, 68). Dřevěné jímky zpravidla neměly zajištěná dna (*Cembrzyński 2011*, 65). Dřevěné konstrukce na základě výzkumu jedné z mosteckých parcel popsal T. Velímský (*Velímský 1976*; Kap. 7.3). Zřídka se jako odpadní jímky uplatnily také kádě a sudy (např. v Chebu *Šebesta 2009*, 824; v Olomouci a Táboře *Široký 2000*; podle *Cembrzyński 2011*, 66–67 časté v některých evropských městech). Vzácné nejsou ani pozdější úpravy. Jedna z jímek na parcele čp. 224 v Mostě byla zpočátku pouze prostou jámou bez vnitřní konstrukce, jejíž stěny zpevnily dodatečně vsazené kůly (*Klápště ed. 2002a*, 189). Počátky pravoúhlého vyzdění jímek klade R. Široký k polovině 14. století. Rozvoj nastal v raném novověku, kdy vznikaly podle autora také kruhové jímky (*Široký 2000*, 376). Podle T. Velímského na základě výzkumu z Horovy ulice čp. 26 v Mostě byly nejstaršími drobné jámy kruhového půdorysu zahloubené do spraše, jímky 13. až 15. století měly být vydřevené či zděné (*Velímský 1976*, 202; *Klápště ed. 2002a*, 194; Kap. 7.3). Tento závěr však nebude všeobecně platný. Pro vývoj od jednodušších konstrukcí ke složitějším nic nenasvědčovalo na parcele čp. 226. Naopak jednu z jímek se zděnou konstrukcí nahradily dva vydřevené odpadní objekty (*Klápště ed. 2002a*, 130). Konstrukce jímek vykazují, oproti výše zmíněným studnám, značnou rozmanitost a široké rozpětí co se týče rozměrů a kubatury (*Široký 2000*, 376; *Klápště 2016*, 145).

Od 15. století se v městském prostředí stává záchod součástí budovy (na pavlači, schodišti nebo uvnitř domu, *Jiroušková – Jásek 2009*, 8). Tento nový typ latríny byl spojen vyzděnou šachtou s jámou, nacházející se nad úrovní sklepů (*Krajíc et al. 1998*, 207). Umístění odpadních objektů přímo v interiérech staveb dokládají zahraniční výzkumy (*Široký 2000*, 393). Od 16. století je patrná změna budovaných konstrukcí. Na parcelách jsou nově doloženy objemné a lépe izolované odpadní objekty určené k dlouhodobějšímu provozu (*Klápště ed. 2002a*, 194). S jímkami mizí i doklady každodenního života 17. až 19. století (*Klápště ed. 2002a*, 195).

Ve vrcholném středověku byla problematika hospodaření s vodou a odpadem řešena budováním vodovodů, kanalizačních systémů nebo dlážděním veřejných prostor (*Krajíc et al. 1998*, 206). Pro větší množství lidí sloužily jako zdroj vody vodovody a odběrná místa. Voda mohla ústít do veřejných kádí, nákladnější kamenné kašny byly budovány od 16. století (*Široký 2000*, 368, 370). Od počátku 16. století je doložena v některých městských domech v Čechách vlastní dřevěná vodovodní přípojka do soukromé kašny (*Jiroušková – Jásek 2009*, 8). Pro srovnání lze uvést situaci Krakova, kde se podařilo díky písemným pramenům doložit soukromé připojení k vodovodu nejpozději k roku 1441 (*Sowina*

2016, 609). Většina městských pozemků ale neměla vlastní přívod pitné vody ještě v roce 1538.

Počátky budování vodovodů spadají v západoevropských městech již do první poloviny 13. století (*Široký 2000*, 394). Vydlabané kmeny stromů jedle nebo borovice představovaly starší konstrukční řešení (*Mácelová 2015*, 884). Novějším typem byl vodovod z vrtaných dřevěných rour (podobně z Václavského náměstí *Huml 1975*, 224; v Kroměříži *Chybová 2009*; další příklady *Široký 2000*, 366). Jako standardní uvádí T. Durdík dlouhými lžícovými nebozezy vrtané dřevěné trubky, spojované železnými zděřemi s límcem (*Durdík 2009*, 24, Obr. 10; výroba znázorněna na rytině Johannese Agricoly *Cembrzyński 2011*, 46, Ryc. 24). Na našem území je možné hledat počátky mechanismu pro čerpání vody v hornickém prostředí, a to již na počátku 14. století (*Široký 2000*, 369).

Podle R. Širokého bylo nejčastěji užíváno dřevo borovice. Délka rour byla 2 až 4 m o průměru 15 až 60 cm, kladly se obvykle do hloubky okolo 1 metru. Do spojů se umísťovaly kovové zděře se žebrem, z vnější strany zpevněné kovovými objímkami (*Široký 2000*, 366; *Krajíc 2009*, 284, Obr. 39). Vyvrtaný otvor se musel vypálit rozžhaveným železem, aby do dřeva nevnikla protékající voda a nezpůsobila hnilobu nebo trouchnivění (*Chybová 2009*, 312). Obdélný vrtaný otvor se zátkou ve středu rour sloužil pravděpodobně k čištění od jemných písčitých usazenin (*Chybová 2009*, 311). Doložena je krátká životnost dřevěných potrubí (*Durdík 2009*, 24). Trubky mohly být vyrobeny také z jiných materiálů, jejichž výběr byl podmíněn místními podmínkami nebo sociálním prostředím (*Široký 2000*, 370; *Chybová 2009*, 314; *Durdík 2009*, 24). Stavbu vodovodu si zpravidla vyžádal nárůst počtu obyvatelstva a vyšší hygienické nároky (*Cembrzyński 2011*, 40). Často je také zmiňováno budování vodovodu pro potřeby pivovarnictví, které využívá měkkou vodu (*Klápště – Velímský 1979*, 504; *Sowina 2011*, 18; srovnání Kap. 7.2).

7.1 Studna versus jímka

Problematika hospodaření s vodou a odpadem na středověkých parcelách začala být řešena spolu s rozvojem středověké archeologie. V 60. letech minulého století proběhla diskuse o možnostech rozlišení studny a odpadního objektu/jímky. E. Opravil navrhl jako primární kritérium výplň a přítomnost zpevnění stěn. V jímkách výplň tvořila bahnitá hnědočerná hmota z organických zbytků, oproti tomu studny měly obsahovat písčité zásyp a ojedinělé keramické nálezy (*Opravil 1964*, 220). S odkazem na nové výzkumy upozornili Z. Smetánka a B. Nechvátal na výjimky, které závěrům E. Opravila odporovaly. Uvedená kritéria sama o sobě rozhodující podle autorů nejsou (*Nechvátal – Smetánka 1965*, 262).

Rozvoj bádání spadá do 70. a 80. let minulého století (*Široký 2000*, 346). Postupně začaly být při interpretaci objektů sledovány faktory jako umístění v rámci parcely, úroveň spodní vody nebo charakter výplně (např. *Cymbalak – Matějková 2012*, 45). Směrodatný je zvláště fakt, zda je objekt zahlouben pod vodonosný horizont. Naopak výplň objektu by mohla být zavádějící.

Interpretaci může znesnadňovat odlišné funkční využití objektu v průběhu jeho života (*Krajíc et al. 1998*, 207). Často jako jímky posloužily studny, které ztratily původní funkci (v Soběslavi *Krajíc 1989*, 79; v Chebu *Šebesta 2009*, 824; v Kolíně *Valentová 2001*, 657 a další). Vzájemná blízkost jímek a zdrojů vody byla nejspíše příčinou změny funkce některých situací. Využívat objekt nadále jako studnu znemožnila kontaminace spodní vody. V Plzni měl podle F. Frýdy vést vysoký počet studní ke snížení hladiny spodní vody a narušení vodního režimu. Část nedostatečně zahloubených objektů tak ztratila vodní zdroj, což vedlo k tomu, že se následně staly odpadními (*Frýda 1979*, 12). Nově však autoři vysvětlují množství situací tím, že byly již zpočátku budovány se záměrem ukládat do nich odpad (*Dudková – Orna 2013*, 557). Problematice hospodaření s vodou a historii bádání se obšírně věnoval R. Široký (*Široký 2000*).

7.2 Specifika nálezového prostředí

Specifické nálezové prostředí studní a jímek přináší řadu omezení a nároků při zpracovávání a interpretaci archeologického materiálu. Výpovědní potenciál nálezových souborů ovlivňuje povaha tzv. odpadového areálu (primární, sekundární a terciární, *Neustupný 2007*, 66; *Čapek 2013*, 57–62, 71). Podstatná je výplň ztotožnitelná s dobou funkce objektu. U studní ji představuje studniční kal, tedy bahnité sedimenty na dně (*Klápště – Kyncl, J. – Kyncl, T. 2000*, 686; *Vencl 2001*, 606; *Smetánka 2004*, 447; *Krajíc 2009*, 294). V jímkách by ji měla tvořit fekální výplň. Výpovědní hodnotu má také stav nálezů. Právě vyhazovaný odpad mohou dokládat celé nádoby či větší rekonstruovatelná torza, zpochybňující možnost druhotného přemístění odpadu (*Klápště ed. 2002a*, 189; *Cymbalak – Matějková 2012*, 48). Fragmentarizace a nehomogenita souboru je naopak brána jako doklad redeponovaných vrstev, tzv. zásypů a navážek (*Neustupný 2007*, 54–58; *Čapek 2013*, 61–62).

Určení intervalu před uzavřením, tedy ukončením funkce objektu komplikuje zejména čištění obsahu zanášeného objektu (*Klápště ed. 2002a*, 9). Zpravidla se tak dělo u jímek. Problémem je možné promíchání nesouvisejících artefaktů do různých vrstev. Nařízení týkající se vybírání a odvážení obsahu odpadních jímek zmiňuje Z. Winter (*Winter*

1890–1892). Řadu zápisů o vybírání, čištění, ale i zanedbávání těchto povinností lze dohledat v městských knihách nebo je sledovat v ikonografických pramenech (*Fryda – Rožmberská 1991*, 28; *Krajíc et al. 1998*, 207; vysoké ceny za čištění jímek uvádí *Cembrzyński 2011*, 81). V Krakově bylo v písemných pramenech zaznamenáno čištění studní dokonce každý rok mezi léty 1400 a 1404 (*Sowina 2016*, 609). Čištění dna studní dokládají například v dolních částech objektů zjištěné konzolovité výběžky nebo rohové tyčovité vzpěry ze zahraničních výzkumů (*Klápště 1983*, 474). Čištění je předpokládáno zejména u jímek zděných nebo u objektů se složitěji budovanou konstrukcí (*Velímský 1991a*, 28). Archeologicky by se čištění mělo projevit tzv. rezidui ve výplních. K zaplnění jednoduchých válcovitých jam pravděpodobně docházelo jednorázově (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 36). Po ukončení funkce byly objekty uzavřeny, v mosteckém případě často jílovou izolační vrstvou, a nahrazeny dalším objektem zpravidla v jejich těsné blízkosti (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 36).

Pro studny a jímky jsou typicky početnou nálezovou skupinou organické materiály. Vlhké prostředí umožnilo jejich dobrou konzervaci (*Nechvátal 1976*, 123). Z jiných kontextů u nás je dochování artefaktů ze dřeva, kůže nebo textilních fragmentů problematické. Dosud nedořešenou otázkou však je, proč vůbec byly dřevěné předměty do jímek vhazovány (*Klápště ed. 2002a*, 126). Dalším častým nálezem jsou zvířecí kosti. Kromě konzumace masa dokládají chov zvířat i uvnitř areálu města (*Klápště 2012*, 385; Kap. 7). Posuzovány bývají rovněž organické makrozbytky, které se stávají podkladem pro poznání stravy tehdejších obyvatel (např. *Sakařová 1990*, 454; tábořský „dům pasíře Prokopa“ *Krajíc et al. 1998*, 214; *Orna a kol. 2011*). Skladba jídelníčku středověkého člověka mohla být přiblížena i díky výzkumu mosteckých jímek (*Klápště 2012*, 384). Analýza usazenin na nádobách odhaluje také sekundární rezidua, vzniklá až po vyřazení z funkčního oběhu. V případě mosteckých nádob vznikla uložením do fekálních jímek (*Machovič – Novotná 2002*, 77). Při zkoumání artefaktů byla také zaměřena pozornost na způsob jejich užívání.

Bezprostřední kontakt zdrojů pitné vody s odpadními objekty způsoboval obyvatelům měst nemalé potíže (*Krajíc et al. 1998*, 206). Zanesení koryta řečiště mohlo vést k vzestupu hladiny spodní vody, pokud dosáhla horizontu zahloubených odpadních jímek, došlo ke kontaminaci (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 30). Parazitologický rozbor v Mostě doložil značné znečištění podzemních vod obsahem jímek, které nebyly dostatečně zabezpečeny proti úniku zamořené vody (*Klápště 1990*, 63). Do výplně jímek i studní

se běžně dostávala vajíčka střevních parazitů, vajíčka škrkavek a tenkohlavce bičíkovitého (Klápště ed. 2002a, 197), to mohlo vést k epidemickému šíření tyfových, střevních a podobných chorob (Klápště 1983, 477). Pro dnešního člověka spíše úsměvnou snahu o řešení situace dokládá nález ze studny zjištěné při výzkumu mostecké parcely čp. 224, pro zlepšení kvality vody do ní byla vhozena svatojakubská mušle (Velímský 1998, 442). Problémem byl také postupný nárůst počtu jímek. Rostoucí podíl nitridů a chloridů zvyšoval tvrdost studniční vody, která tak přestala být vhodná k vaření jídel, piva nebo praní prádla (Klápště – Velímský 1979, 502; Klápště 1983, 477).

7.3 Vyhodnocené výzkumy ze starého Mostu

Starý Most ležel v bezprostřední blízkosti řeky Bíliny, ta obtékala městský areál od severu po jeho východním okraji (Obr. 1). Pro lokace situované do údolí řek je příznačná snadná dostupnost vodního zdroje. Nízká hladina spodní vody umožňovala budovat studny nevelkých hloubek nebo bez větších obtíží měnit umístění vodního zdroje v rámci parcely (Široký 2000, 390).

Dna mosteckých studní ležela pod současnou úrovní spodní vody. Ve středověku byla úroveň nižší, jak dokládají zachycené hloubky sklepů (Klápště – Velímský – Slavíček 1976, 29). Podle autorů však není jasné, zda studny napájela spodní voda nebo prameny stékající po podloží ze svahů Hněvína. Některé studny obezděné lomovým kamenem byly později využity jako jímky.

Zázemí příznačné pro středověké domy bylo odkryto na parcelách čp. 226 a 225 obrácených ke II. náměstí a čp. 223 a 224, ležících při boční komunikaci (Klápště ed. 2002a, 192). Studny, budované zprvu na každé z parcel, zanikaly nejspíše poměrně brzy již na konci 13. a počátku 14. století. Do mladšího období spadá dokladů studní méně (Klápště ed. 2002a, 193). Odkryto bylo množství odpadních objektů. Při konstrukčním řešení jímek mosteckého domu čp. 226 stačila jen výjimečně rámová konstrukce vložená do jímky sama o sobě. Pro pevnější zajištění stěn byly přidávány další konstrukční prvky, svisle zasazené desky (některé řezané pilou) nebo rovně či svisle kladená (půl)kulatina (Klápště ed. 2002a, 130). Časté jsou prostě rozepřené stěny, pouze výjimečně byly vodorovné prvky zasazeny do drážek sloupků, vyskytují se spoje na čepy nebo ke stěnám přiložená košatina (Klápště ed. 2002a, 130). Nezřídka posloužil pro dřevěné konstrukce druhotný materiál, jak ukazují části rámu s vysekanou drážkou pro ukotvení různě masivních dřev nebo plátové spoje, které zjevně neplnily původní funkci. U výzkumu plochy v okolí domu čp. 226 se dá obecně považovat jejich původní užití v lehkých konstrukcích zacházejících s drážkami a čepy

(Klápště ed. 2002, 130). Mostecké jímky byly nevelké. Objekty o kubatuře 2,5 m³ nebo 1,5 m³ z čp. 226 mohly být využívány po dobu asi pěti let (Klápště ed. 2002a, 194). Zásadní řešenou otázkou na mosteckých parcelách bylo časoprostorové vyhodnocení odpadních jímek na základě keramické sekvence, tedy seriace keramických souborů (Klápště ed. 2002a, 189; Kap. 3.3).

Na ploše dvorku náležícímu k parcele čp. 26 v Horově (Příčné) ulici bylo odkryto jedenáct jímek. Základní konstrukci tvořily svislé hranoly nebo sloupky v rozích, některé měly stěny rozepřené vodorovnými kuláči či hranoly uchycenými ve výdlobech (Klápště – Velímský – Slaviček 1976, 30). Za touto konstrukcí byla vodorovně, nebo svisle zasunuta štípaná prkna. Autoři je označily jako starší jímky druhé poloviny 13. století až počátku 14. století. Mladší jímky 14. a 15. století měly svislé kůly opatřené dvěma shora dolů probíhajícími žlábkami, tzv. falcemi, a do nich zasazena vodorovná prkna, dalších rozpor nebylo třeba (Klápště – Velímský – Slaviček 1976, 32). Vyskytl se také smíšený typ zmíněných konstrukcí. Třetí konstrukční řešení představují dva ploché trámký, ležící při kratších stěnách a do otvorů na jejich koncích zapuštěné svislé kolíky, umístěné mimo to ještě ve středu delších stran. Za kolíky byla vodorovně zasazena prkna. Při kratších stěnách tvořila stěnu svislá prkna uchycená dole za ploché trámký, nahoře nebyl způsob uchycení zjištěn (Klápště – Velímský – Slaviček 1976, 33). Všechny konstrukce se obešly bez použití hřebů či skob. Nejmladší objekt na parcele čp. 26 představovala jen mělce zahloubená jímka z cihel (Klápště – Velímský – Slaviček 1976, 36).

Pozornost byla rovněž věnována mostecké studni s označením 1/80, která se nacházela v severozápadní části městského areálu. Objevila se ve stěně hnědouhelného dolu na parcele čp. 77, ležící u komunikace směřující od I. náměstí k přechodu řeky Bělé (Klápště 1983, 482). Roubení studny se dochovalo ve velmi dobrém stavu, což umožnilo rekonstrukci postupu úprav použitých konstrukčních prvků (Klápště 1983, 467). Roubení, tesařsky opracované jednoduchým a hrubým způsobem, tvořilo dřevo jedle, dubu a smrku (Klápště 1983, 467). V objektu o hloubce 6 m se nacházelo velké množství keramických fragmentů a dalších předmětů ve čtyřech základních stratigrafických částech (Klápště 1983, 447–448; Klápště – Kyncl, J. – Kyncl, T. 2000, 682–683). Dodatečně byla publikována dendrochronologická datace konstrukčních prvků, která se ale nesešla s datací keramického materiálu. Následně proběhla diskuse o možnosti zacházení se studnami jako s uzavřeným nálezovým celkem a vůbec práce s objekty podobného charakteru (Vencl 2001; Klápště 2001a).

S hygienou souvisel také mostecký vodovod, poprvé zmíněný v listině Karla IV. z roku 1377 (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 28; *Schlesinger 1876*, 49 [110.]). Při jižní straně II. náměstí se dochoval vkop renesančního vodovodu se zbytky dřevěných rour a železných skruží (*Velímský 1976*, 28). T. Velímský viděl souvislost mezi vodovodem a budovou lázni, kterou v blízkosti dokládají písemné prameny pro 16. století. Dalším pomocníkem v boji s nepřilíš dobrou hygienickou situací bylo dláždění veřejných prostranství a komunikací. Dláždění v Mostě klade písemný pramen k roku 1359 (*Schlesinger 1876*, 36 [87.]). Archeologie doložila zpevňování povrchu před rokem 1300 (*Klápště 1983*, 478). Kromě parazitologického rozboru (Kap. 7.2) zasluhují zmínku pylové analýzy antropických uloženin ze středověkého Mostu, které byly prvními svého druhu na československém území. Palynologické vzorky vyhodnotila V. Jankovská, archeobotanice se věnovala V. Čulíková (např. *Čulíková 1995*; *Čulíková 2002*; *Jankovská 1995*; *Jankovská 2002*).

7.4 Parcely čp. 45, 46 a 47

Nejpočetnější skupinu objektů zjištěných na parcelách čp. 45, 46 a 47 zastupují jímky, vydřevené i zděné. Odkryty byly také odpadní jámy bez úpravy stěn a několik studní. Na plochu zasahoval dřevěný vodovod (Obr. 4). Primárně byly popsány objekty vybrané pro sestavení keramické sekvence (Tab. 3), doplněné problematičtějšími situacemi. Je třeba připomenout torzovitost některých informací, se kterými bylo nutné zacházet.

7.4.1 Studny

Jednoznačně interpretovaná studna s dřevěnou konstrukcí na parcelách čp. 45, 46 a 47 zachycena nebyla. Za studnu s výdřevou byl při výzkumu považován obj. 28 ve střední části parcely čp. 45, snaha o popis i vyhodnocení je však značně problematická. Podařilo se zachytit část objektu o rozměrech asi 0,6 x 0,9 m se stěnami z vodorovně kladených prken. Výplň hlinitého charakteru obsahovala minimum datovacího materiálu II. fáze.

Dřevěná konstrukce, označená jako obj. 85, se nacházela pod zděnou studnou č. 70. Bednění bylo širší než samotné vyzdění studny (Obr. 33, foto 13.078), k jeho vybudování posloužilo jedlové a smrkové dřevo (*Kyncl [1978b]*), výplň tvořila tmavá mazlavá vrstva. Keramické fragmenty z obj. 70 náležely výplni tvořené žlutým jílem a pláští studny. Dřevěná konstrukce obsahovala minimum keramického materiálu II. fáze, zděná pak materiál III. fáze. Při revizi již nebylo možné posoudit, zda šlo o torzo staršího objektu porušeného mladší stavbou nebo bednění posloužilo jako základ při budování zděné studny.

Zdivo objektu bylo dle dokumentace provázáno se zdivem domu čp. 40, a to boční přístavbou z Úzké ulice, zaznamenanou písemnými prameny na sklonku 16. století (*Zahradník – Muk 1984*, čp. 40, 1). Předběžná datace objektů zjištěných pod zdivem vedla v původní dokumentaci k domněnce, že zástavba vznikla již na počátku 14. století po uzavření „zemnic“ (*Velímský [1978a]*, 14).

Nápadnou podobnost umístěním a konstrukcí vykazují studny č. 34, 50 a o něco dále v hloubce parcely také studna č. 71 (Obr. 6). Poměrně jasně se jevila situace na parcele čp. 46, keramický materiál ze studny č. 34 (Obr. 30, foto 13.354) spadající do počátků městské lokace do fáze I–IIa. Bahnitou výplň s pískem bylo možné ztotožnit s dobou funkce objektu. Studna o světlosti asi 0,7 m s kamenným věncem z lomových kamenů pojených jílem o šířce 30 až 45 cm měla rovné dno zdokumentované na kótě 228,60 m n. m. Od povrchu terénu zachyceného výzkumem tedy mohla být naměřena hloubka asi 2,3 m. Horní část poničila mladší zástavba (zděná jímka č. 35), zdokumentovaná hloubka byla jen asi 1,7 m. Na parcele čp. 47 jí odpovídá studna č. 50 (Obr. 32, foto 13.287). Objekt mohl sloužit před dobou funkce jímky č. 51, který studnu narušil, spadal by tak před fází IIb. Studna byla pravděpodobně vybírána. Zjištěná fekální výplň obsahovala pouze několik keramických střepů, stěna studny se sesunula do jímky č. 51. Na hranici parcel čp. 45 a 46 odpovídá obj. 34 a 50 rozměry i podobou studna č. 71 (průměr 70 cm, zdivo asi 30 cm široké z lomových kamenů spojovaných jílem). Z pláště studny a probarveného jílu ve výplni pocházelo minimum nálezů spadajících do II. fáze. Také u tohoto objektu lze předpokládat čištění. Jde však pouze o hypotézu na základě popisu vrstev, dokumentace byla neúplná.

Obdélný půdorys měla studna č. 16 ve střední části parcely čp. 46 o vnitřních rozměrech asi 1,3 x 1,2 m (Obr. 28, foto 13.516). Nestejná šířka obezdění lomovými kameny dosahovala až 50 cm, hloubka studny mohla být cca 2 m. Také zde docházelo k vybírání objektu, datovacího materiálu bylo zaznamenáno minimum. V blízkosti byl zjištěn obj. 6 s podobnými rozměry nepravidelného půdorysu, zhruba o půl metru hlubší, rovněž s nečetným keramickým materiálem pouze ze zásypu. Větší množství střepového materiálu obsahovala v bahnitě výplni studna č. 48 (Obr. 31, foto 13.522) o světlosti asi 1,7 m a obezděním o šířce 50 cm zjištěná v zadní části parcely čp. 47.

Ukládání fekálií a dalšího odpadu do studní, které ztratily svoji původní funkci, nebylo vzácností (Kap. 7). O možné změně funkce objektu lze uvažovat u studny č. 23 (Obr. 29, foto 13.360), zjištěné ve střední části parcely čp. 46. V objektu byla zdokumentována černá mazlavá a fekální výplň, kterou řadí keramický materiál do V. fáze (Obr. 8). Studna o světlosti asi 1,5 m a obezděním až do šířky 35 cm, byla hluboká zhruba

3 m. Z druhé strany obvodové zdi čp. 46 na parcele čp. 47 v těsné blízkosti studny/jímky č. 23, byl přisazen obj. 26 (Obr. 17, fotogrammetrie č. snímku 483). Objekt měl menší kruhový průměr a širší vně čtvercové obezdění (až 60 cm). Přiřazení materiálu k objektu je značně problematické. Soudě dle provázání zdiva byly studny č. 23 a 26 vybudovány současně (*Zahradník – Muk 1984*, čp. 45, 10). Dataci materiálu z výplní studní a zjistitelné rozměry objektů uvádí Tab. 15 (Kap. 7.5).

7.4.2 Odpadní objekty bez úpravy stěn

Na parcelách čp. 45–47 bylo zjištěno také několik objektů bez úpravy stěn, jejichž výplň tvořila mazlavá tmavá nebo fekální vrstva. Objekty obdélného půdorysu zastupují jímky č. 41 a 62 podobných rozměrů (1,2/1,3 x 1,1 m). Hloubka objektů dosahovala 1 metru. Menší obj. 75 s délkou stěn 1 x 0,8 m o zjištěné hloubce pouze 40 cm, měl dno vyložené dřevěnými deskami. Naopak větší rozměry měla jímka č. 38 se stěnou o délce 1,8 x 2,3 m a hloubce asi 1 m.

Relativně blízké rozměry mají objekty s kruhovými až oválnými půdorysy (Obr. 4). Obj. 8 o průměru asi 1 až 1,3 m s hloubkou 1,5 m obsahoval v probarvené výplni s mazanicí minimum keramických zlomků. Menší hloubku a obdobný průměr měla odpadní jáma č. 58 s šedou mazlavou vrstvou nebo obj. 49 (Obr. 21, foto 13.231) s tmavou hlinitou. O něco větší byla jáma č. 25 nebo obj. 29 nepravidelného půdorysu. K rozměrnějším náleží téměř kruhová jáma č. 32 o průměru asi 2,7 m a hloubce 2,1 m obsahující fekální výplň. S nakládáním s odpadem také souvisí rozsáhlý objekt interpretovaný jako hnojiště v zadní části parcely čp. 45.

Výplň objektů bez úpravy stěn spadá do II. a III. fáze keramické sekvence, objemy jsou uvedeny v Tab. 15 (Kap. 7.5). Převažovaly kruhové nebo oválné půdorysy. Čtvercové či obdélné zajišťovala až na výjimku dřevěná či kamenná konstrukce (Kap. 7.4.3.).

7.4.3 Jímky s výdřevou

Jímky s výdřevou měly zpravidla víceméně čtvercový, nebo lehce obdélný půdorys s délkou strany přes 1 m (Obr. X: 4). Vymykají se jímky č. 9 a 10 s délkou přes 2 m nebo jímka č. 12 o nepravidelném půdorysu. Výjimečně byly zaznamenány rozměry pod 1 m (obj. 18 a 52), avšak u nepřítli hlubokých objektů, navíc narušených mladšími situacemi. Zdokumentovaná hloubka vydřevěných objektů dosahovala 1,8 m, zřídka byly jímky hluboké cca 1,2 m, nebo naopak až 2 m. Orientace jímek je v podstatě bez výjimek severojižní v délce parcel, s mírnými výchylkami například u jímek č. 75 a 14.

Při budování vydřevené jímky byla vykopána jáma, následně zpevněná bedněnou konstrukcí opřenu o rohové sloupky, volný prostor byl vyplněn udusaným materiálem (*Široký 2000*, 372). Tomuto postupu odpovídá dokumentace obj. 36, vsazeného do válcovité jámy č. 37 (Obr. 19, foto 13.329 a 13.298). Využívány byly tyče, půlkulatiny a hranáče jako svislé, případně podélné konstrukční prvky, nezděná se uplatnila také prkna (vše u jímky č. 12: Obr. 15, foto 13.490 a Obr. 36).

Konstrukční typy vydřevených jímek na parcelách čp. 45, 46 a 47 odpovídají popisovaným v článku *Klápště – Velímský – Slaviček 1976* (Kap. 7.3). Základní konstrukční typ představovaly svislé hranoly nebo sloupky umístěné v rozích, některé měly stěny rozepřené vodorovnými kuláči či hranoly uchycenými ve výdlazech. Za takovouto konstrukcí byla vodorovně nebo svisle zasunuta štípaná prkna (např. jímka 36: Obr. 37). Obdobně u obj. 18, kde se místo podélných prken uplatnily hranáče (Obr. 17, foto 13.500 a fotogrammetrie č. snímku 483). Stěny z lichoběžníkových fošen a rohové sloupky v podobě tyčí měl obj. 61 (Obr. 42; Obr. 25, foto 13.314). Jímka č. 51 byla v horní části východní stěny zajištěna košatinovým výpletem (Obr. 39; Obr. 32, foto 13.287). Jímky větších rozměrů měly kůly umístěné také v délkách stěn, zvlášť pokud byla využita kratší prkna prvky (jímka 9: Obr. 13, foto 13.481, 13.482). Konstrukce mohla být navíc zpevněna svislými prvky (jímka 9: Obr. 13, foto 13.481; jímka 12: Obr. 36). Kůly se žlábků, tzv. falcemi, jako další konstrukční typ (*Klápště – Velímský – Slaviček 1976*, 32) mohly být zdokumentovány u obj. 54 (Obr. 40; Obr. 22, foto 13.257) nebo obj. 74 (Obr. 27, foto 13.055).

Mělkou jímku č. 55 tvořila konstrukce z prken zasazených žlábků, spodní část severní stěny podložena kameny (Obr. 41; Obr. 23, foto 13.174). Jímka 56 s ní sdílela západní stěnu, ostatní jsou řešeny kombinací svislých a podélných prvků (Obr. 41). Pouze ze širokých dlouhých prken byla tvořena výdřeva jímky č. 14, snad zde původně zpevňoval konstrukci podélný prvek jako u jímky č. 10, kde svisle umístěná prkna rozpíraly masivní hranáče s konstrukcí na čepy(?), (Obr. 14, foto 13.470). Zřejmá není situace obj. 17 porušujícího objekt č. 18 (Obr. 17, foto 13.500 a fotogrammetrie snímek č. 483). Jednu stranu jímky tvořila půlkulatina přesahující délku objektu. Nejasná byla situace u objektů 20, 21 a 22.

Výrazně častěji se uplatnila konstrukce s podélně kladenými dřevy zasunutými za kůly (9x), méně pak se žlábků ve sloupcích, do nichž byla zasazena prkna (3x) nebo konstrukce na čepy (2x). Keramický materiál neumožnil rozlišit starší a mladší typ konstrukce (Kap. 7.4). Výplň všech uvedených objektů měla fekální charakter. Kromě jímky

č. 12 obsahovala keramiku II. a III. fáze. Objemy vydřevených jímek z parcel čp. 45–47 jsou uvedeny v Tab. 15 (Kap. 7.5).

Na výdřevu jímek byl často využit materiál, který již dříve plnil funkci v jiné konstrukci. Druhotně využitě dřevo z konstrukcí jímek popsal pro parcely u II. náměstí J. Klápště (Kap. 7.4; srovnání *Cembrzyński 2011*, 81). Na parcelách čp. 45–47 se vyskytovalo v jímkách 36, 51, 55, 56, 61 a 74. U obj. 51 zůstaly na krátkých deskách z výdřevy severní strany jímky pro novou konstrukci nevyužitelné hřebíky, nebo otvory v horizontálním prvku na západní stěně (Obr. 39). Čep a již nefunkční otvor byl zaznamenán na výdřevě obj. 55 (severní strana Obr. 41). Do jímky č. 56 byl podélně vložen hranáč se seříznutými konci (Obr. 41). Otvory v délce hranáče a čep či zářez mohl být zdokumentován na výdřevě jímky č. 61 (Obr. 61). Některá dřeva nesou stopy po již nefunkčních vysekaných drážkách pro ukotvení.

Podle druhového určení vzorků z výdřevy na mosteckých parcelách se nejčastěji vyskytovala jedle, smrk a buk (*Kaplan 2002*, 161). Tomu odpovídá také analýza dřeva použitého při budování jímek z čp. 45–47 (*Kyncl [1978b]*). Na výdřevu bylo využito dřevo smrku nebo jedle, často v kombinaci. U jímek č. 36 nebo 51 kromě dvou jmenovaných navíc zjištěno dřevo bukové. Košatinový výplet části stěny jímky č. 51 tvořilo dřevo olše. Jímka č. 9 měla stěny z jedlového dřeva a kuláče ze smrku, jilmu a javoru. Z výplně objektů pocházela dřeva jedlová, smrková a buková, výjimečně javor nebo dub. Dendrochronologické datování vybraných vzorků provedl J. Kyncl (*Kyncl [1978a]*; *Kyncl, J. – Kyncl, T. 1995*, 156). Většina vzorků pochází z výdřevy jímek (obj. 61, 9, 13), dále ze „žlábků“ na dně objektu (obj. 67), z příklopu nad objektem (označeno jako obj. 89 nad jímkou č. 35) nebo z výplně jímky (velké klády z obj. 64), (Tab. 14).

objekt	popis	datace	fáze KE výplně z obj.
9	výdřeva	1298 (12 vzorků)	IIb (IIIa)
13	výdřeva	1303 (6 vzorků)	IIb (IIIa)
61	rohové sloupky	1251 (1 vzorek)	IIb
61	výdřeva, severní stěna jímky	1223 (1 vzorek)	IIb
64	z výplně jímky, velké štípané klády	1572 (1 vzorek)	-
67	žlábký na dně zahloubeného objektu	1242 (1 vzorek)	III
89	dřevěná vrata či příklop nad jímkou	1510 (5 vzorků) 1472 (1 vzorek)	IV–V
89	dřeva podkládající vrata, spolehlivost datace snížena malým počtem letokruhů, ale vysoká míra shody	1516 (2 vzorky)	IV–V

Tab. 14. Dendrochronologické datování vybraných vzorků (podle *Kyncl [1978a]*; *Kyncl, J. – Kyncl, T. 1995*).

7.4.4 Zděné jímky

Stěny zděných jímek byly budovány z lomového zdiva o šířce nejčastěji kolem 40 cm. Objekty měly zpravidla obdélný půdorys o rozměrech delší strany mezi 1,2 a 2 m a kratší cca 1 m. Výjimkou je čtvercová jímka č. 35 nebo cihlová jímka č. 90 o rozměrech asi 2,3 x 2,4 m. Na parcele čp. 45 a 47 byly jímky umístěny delší stranou v ose parcel, na čp. 46 naopak orientovány kratší stěnou do průběhu parcel (Obr. 4). Jímka č. 57 dosahovala hloubky 1,5 m, o něco méně pak jímky č. 63 a 68. Jímky č. 5 a 35 byly relativně mělké za předpokladu, že výzkum zachytil jejich horní část. Obj. 35 patrně byl nejspíš odkryt celý, neboť jej uzavíral dřevěný poklop (Obr. 18, foto 13.260). Konstrukci včetně podkladu z kulatin, zděných stěn a kamenné podlahy překryté prkny se podařilo zdokumentovat u jímky č. 63 (Obr. 26, foto 13.349 a 13.408). Podlahu jímky č. 5 tvořila dřevěná prkna (Obr. 11, foto 13.527). Šířka zdiva vyzděných jímek se pohybovala zhruba okolo 40 cm.

Ve zděných objektech byla zpravidla zachycena pouze vrstva charakterizovaná jako sypká, hlinitá nebo „zásyp“. Obj. 57 a 68 obsahovaly fekální výplň (Obr. 45). Promíchaný materiál (např. obj. 57) potvrzuje předpokládané čištění výplně. Tomu odpovídá i nutnost vynaložit větší úsilí při jejich budování a delší trvanlivost takto řešeného zpevnění stěn. Objemy zděných jímek z parcel čp. 45–47 a datace keramického materiálu uvádí Tab. 15 (Kap. 7.5).

7.4.5 Vodovodní potrubí

U I. náměstí se doklady dřevěného vodovodu vážou k parcele čp. 45, na který zasahoval z týlu (Obr. 34, foto 13.346). V délce parcely byl zachycen „vkop pro potrubí“ (Obr. 4). Podle dokumentace bylo do obj. 76 druhotně zapuštěné potrubí. K situacím nebylo možné přiřadit žádný datovací materiál. Podobnou situaci zachytil výzkum na sousedním pozemku čp. 44. V zadní části parcely byl ve stěně dolu odkryt pozdně středověký vodovod. Renesanční vodovod zjištěný při jižní straně II. náměstí je popsán v Kap. 7.3. Z vodovodu na II. náměstí mohlo být určeno dřevo jedlové, stejně tak jako tomu bylo u vodovodu zasahujícího na čp. 45 (*Kyncl [1978b]*). Na vodovod z výzkumu v Horově (dříve Příčné) ulici posloužilo dřevo jedlové a borovicové (*Kyncl [1978b]*).

Kromě již uvedené písemné zmínky (Kap. 7.3), je mostecký vodovod zaznamenán také v souvislosti s nárožní parcelou čp. 47 v listině z roku 1680. Její majitel, obchodník Jan M. Posselt, dostal „povolení, aby mohl trubní vodu z kašny v Kostelní ulici, která odtékala do studny u velké kašny na I. náměstí, zavést do svého sklepa“ (*Zahradník – Muk 1984*,

čp. 47, 2). Ke sklonku 16. století se zachovala písemná zpráva o existenci pivovaru a sladovny v zadní části čp. 45 směřující do Horovy ulice (*Zahradník – Muk 1984*, čp. 45, 1). Souvislost s dřevěným potrubím doloženým výzkumem právě na čp. 45 již nebylo možné posoudit (potřeba měkké vody při vaření piva Kap. 7).

7.5 Hospodaření s vodou a nakládání s odpadem na parcelách u I. náměstí

Na základě poznatků získaných z výzkumů středověkých měst lze, z hlediska v kapitole řešené problematiky, sledovat podstatné rozdíly. Postupy při nakládání s odpadem, hospodaření s vodou a konstrukce nebyly univerzální, což se vázalo na řadu aspektů. Zpracování výzkumu parcel u I. náměstí se snaží přispět k této problematice ve starém Mostě. Parcely čp. 45 a 47 byly prozkoumány pouze částečně, vyšší výpovědní hodnotu lze přikládat čp. 46, jejíž přední část sice také poškodila mladší zástavba, byla ale jinak prozkoumána v celé šířce.

Problematické bývá rozlišení studní a odpadních objektů. Mostecké objekty považované za studny byly kruhových půdorysů, zděné z lomových kamenů. Dosahovaly větších hloubek než odpadní objekty či jímky a obsahovaly zpravidla minimum nálezů. U tří studní v zadních částech parcel lze sledovat jisté podobnosti, výplň ale bohužel jednoznačnou datační souvislost nedovolila. Některé situace kvůli nedostatečné dokumentaci neumožnily ani přesnou rekonstrukci hloubky. Zdá se ale pravděpodobné, že dosahovala více jak 2 m pod úroveň terénu, a tedy i pod úroveň zahloubených stavebních prvků. Změnu funkce zachytil výzkum minimálně u jedné ze studní. Výplň fekálního charakteru obj. 23 obsahovala množství archeologického materiálu.

Konstrukce jímek se nijak nevymykají ze závěrů již zpracovaných výzkumů (Kap. 7.3). Zachytit se podařilo jak objekty bez zpevněných stěn či s výdřevou, tak zděné. Nejhlubší jímky na zkoumaných parcelách dosahovaly zpravidla hloubky až 1,8 m. Vyzděné jímky byly relativně mělké. Ve většině případů bohužel nebylo možné pracovat s kompletní dokumentací, bylo nutné spoléhat se jen na dochovaný popis. Odkryté situace svědčí o jednorázovém zaplnění (obj. 52, obj. 36) i čištění (například obj. 57 nebo 64). Mostecké jímky také vykazují krátkou životnost oproti dalším středověkým městům na našem území, a z toho důvodu také vyšší počet (srovnání např. s Tábořem *Krajíc 2009*, 286; *Široký 2000*, 376; *Klápště 2016*, 145). Vypracování keramické sekvence umožnilo pozorovat série odpadních objektů na parcelách u I. náměstí (*Klápště ed. 2002a*; Tab. 15; Obr. 5 až 8). Jako chronologickou oporu lze s jistou mírou opatrnosti využít dendrochronologické datování

některých situací. Vzorke z výdřevy jímek č. 9, 13 a 61 nebo z příklopu nad obj. 35 (jako obj. 89) neodporovaly dataci keramické výplně v nich zjištěné (srovnání Tab. 3 a Tab. 14).

JÍMKY	objekt	rozměry	hloubka	kubatura	typ obj.	STUDNY	objekt	rozměry	hloubka	kubatura
<i>parcela 45</i>		<i>cm</i>	<i>cm</i>	<i>m³</i>				<i>cm</i>	<i>cm</i>	<i>m³</i>
I-II	73	5 x ?	1		-	I-II	28	90 x 60	?	
II						II	71	70	?	
III	74	110 x 100	140	1,5	výdřeva	III	70?	120	200?	2,3?
	75	100 x 80	40	0,3	-	IIIb	26/104	110	?	
	43	120 x 120	200	2,9	výdřeva					
	78	?	?		-					
	102	160 x 90?	?		zdivo					
	25	160	110	2,2	-					
	38	230 x 180	100	4,1	-					
IV	63	200 x 100	100	2	zdivo					
JÍMKY	objekt	rozměry	hloubka	kubatura		STUDNY	objekt	rozměry	hloubka	kubatura
<i>parcela 46</i>		<i>cm</i>	<i>cm</i>	<i>m³</i>				<i>cm</i>	<i>cm</i>	<i>m³</i>
I-II	52	100 x 60	80	0,5	výdřeva	I-II	34	70	230	0,9
	31	140 x 90	?		-					
	32	270	210	12	-					
	37	140 x 120+	180+	3+	-					
II	36	140 x 120	180	3	výdřeva					
	61	150 x 120	200	3,6	výdřeva					
	30	120-60	?		-					
	58	120	100	1,1	-					
II/III	54	100 x 100	120	1,2	výdřeva					
	9	230 x 100	175	4	výdřeva					
	60	?	?		-					
III	7	110 x 60	?		výdřeva	III	16	130 x 120	200	3,1
	17	60 x 80	30?	0,15?	výdřeva					
	18	80 x 80	100	0,6	výdřeva					
	11	100 x 80	?		výdřeva					
	41	120 x 110	100?	1,3?	-					
	62	130 x 110	100	1,4	-					
	8	130 x 100	150	2	-					
?	20	350 x 150	140	7,4	výdřeva?					
?	21	140 x 100	50	0,7	výdřeva					
?	22	120 x 110	30	0,4	výdřeva					
IV										
IVb	5	160 x 90	50?	0,7	zdivo					
	33	150 x 130	?		?					
IV/V	35	170 x 170	?		zdivo	IV/V	6	120	250?	2,8
V						V	23	150	300?	5,3
VI	68	200 x 120	110	2,6	zdivo					
	90	240 x 230	30?	1,7	zdivo					
<i>parcela 47</i>		<i>cm</i>	<i>cm</i>	<i>m³</i>				<i>cm</i>	<i>cm</i>	<i>m³</i>
I-II	4	150 x 110	50	0,8	-					
II						II	50?	70	?	
II/III	51	150 x 110	170	2,8	výdřeva					
	13	120 x 100	?		výdřeva					
III	15	110 x 100	180	2	výdřeva	III	48	170	?	
	55	130 x 80	40	0,4	výdřeva					
	56	100 x 80	100	0,8	výdřeva					
	57	160 x 120	150	2,9	zdivo					
	49	100	120	1	-					
IIIb	29	160 x 100	?		-					
IV	12	170 x 110	180	3,4	výdřeva					
VI	83	190 x 100+	?		zdivo					

Tab. 15. Rozdělení studní, jímků a odpadních objektů podle parcel a fází keramického materiálu v jejich výplních.

8. Závěr

V 70. letech v době, kdy již probíhala likvidace starého Mostu kvůli povrchové těžbě hnědého uhlí, bylo vybráno několik ploch vhodných k výzkumu s cílem shromáždit poznatky o kdysi významném středověkém městě. Volba padla také na parcely čp. 45, 46 a 47 u I. náměstí. Dvě magisterské práce se pokusily po čtyřiceti letech materiál získaný při výzkumu zpracovat. Očekáván byl přínos ke každodennosti a kultuře bydlení středověkého města. K vytyčení konkrétních tematických okruhů musela být v první řadě provedena inventarizace materiálu a dochované dokumentace. Objem dat byl značný, keramika a další materiál naplnily téměř 70 „banánovek“, k tomu je třeba připočíst ještě celé nádoby uložené v depozitáři zvlášť. Následovalo vypracování nálezové zprávy a rozdělení hlavních tematických okruhů magisterských prací. První z prací se měla věnovat stavebním konstrukcím, druhá problematice hospodaření s vodou a nakládání s odpadem na středověkých městských parcelách. Na základě nálezů z parcel u I. náměstí byla rovněž vybrána témata z hmotné kultury 13. až 16. století, primárně se ale zaměřila na období počátků města.

Stav dokumentace nebyl nejpříhodnější, nezděrně umožnila zacházet jen s neúplnými informacemi. Na materiálu se podepsala doba a způsob uložení. Přes častou fragmentárnost dat se práce snažila o maximální vytěžení informačního potenciálu. Zpracování materiálu se odvíjelo od metodiky uplatněné při výzkumu plochy při čp. 226 (*Klápště ed. 2002a*). Na základě technologických skupin (A až D) byl rozčleněn střepový materiál, celým tvarům přiřazeny kódy. Vybrané keramické soubory, především ty s celými tvary, umožnily vytvoření keramické sekvence platné pro parcely čp. 45–47 (Tab. 3–5). Potvrzena mohla být domněnka o vyšším podílu starší keramiky v místech první lokace městského areálu. Větší podíl starší keramiky oproti čp. 226 a přilehlým parcelám byl očekáván, neboť vznikly až po rozšíření areálu. U I. náměstí se podařilo odkrýt objekty až se 100% zastoupením keramické skupiny A (Tab. 3; srovnání s čp. 226 Kap. 4.3.1). Postupně jej doplnilo zboží vrcholně středověké tradice, skupina B a následně mladší skupina D. Následný vývoj shrnuje Kap. 4.3.1. Výraznější odchylky od závěrů z výzkumu parcel při II. náměstí zaznamenány nebyly.

Přehled k hmotné kultuře podává přehled v Kap. 4.4. Lze předpokládat, že objem hmotné kultury omezil charakter výzkumu a stav dochování některých nálezů (zejména kůže, textil, kov). Zdůraznit je třeba sklo jako podstatnou složku hmotné kultury, jelikož jí v práci nebyl věnován dostatečný prostor a bude publikována samostatně. Na parcelách u I. náměstí se objevuje již v kontextech II. fáze, tedy v počátcích města. Významným byl

také soubor jedenácti uniformních pohárových kachlů (Kap. 5.5.1), řazený dle výrobní technologie do období kolem roku 1300 (*Klápště 2020*, 98). Soubor je tak pravděpodobně dokladem přímého vytápění na parcelách u I. náměstí. Torza kachlů se také vyskytla v objektech s keramikou datovanou do 14. století. Do práce byl začleněn soupis mosteckých přeslenů (Kap. 6.1). Větší soubory pocházejí z rozsáhlých odkryvů u I. a II. náměstí. Spadají do kontextů II. a III. fáze keramické sekvence a jsou si váhově i rozměrově blízké. Vybrané kapitoly hmotné kultury zhodnotila rovněž ve své práci P. Kabeláčová (*Kabeláčová 2021*).

Parcelační hranice byly pro potřeby popisu vytyčeny podle plánu stabilního katastru z roku 1842, čemuž zhruba odpovídaly dochované obvodové zdi čp. 45, 46 a 47 (Obr. 2). Parcely o délce asi 65 m měly být široké cca 8,5 m, čp. 45 pak o něco širší (*Velímský [1978a]*, 13; srovnání s čp. 226 Kap. 4.1). Nejstarší vymezení parcel u I. náměstí se nepodařilo zachytit. „Plot“ tvořený řadou kůlových jamek na hranici čp. 46 a 47 je problematický, dokumentace neposkytla možnost bližšího posouzení. Dělení parcel zaznamenaly až písemné prameny ze sklonku 16. století, a to v jihovýchodním nároží v šíři čp. 46 a 47, kdy vznikla boční přístavba (čp. 40) a později také dostavba dvou podsklepených domů severně od nároží (čp. 457 a 458). Toto členění je patrné i na zmíněné mapě z poloviny 19. století. Nejucelenější představu poskytl výzkum parcely čp. 46 prozkoumané v celé její šíři. Čp. 45 a 47 byly odkryty jen částečně. Většina objektů byla zachycena v zadní části plochy, což ale mohla ovlivnit mladší zástavba v čele parcely a následná planýrka, kterou si vyžádalo zřícení budov v 60. letech minulého století.

Problematické stavebních konstrukcí a zástavbě se věnovala práce kol. Kabeláčové (*Kabeláčová 2021*). Jako nejstarší se jeví tři objekty v délce parcel. Objekt 2 (čp. 45) měl kamennou obezdívku, ve výplni bylo zjištěno velké množství strusky a tyglíky. Stěny objektu 59 (čp. 46) pravděpodobně tvořila dřevěná konstrukce, výplň obsahovala rovněž strusku. Zachycené kůlové/sloupové jámy u obj. 3 by mohly být dokladem stavební konstrukce obytného prostoru. V přední části čp. 45 a 46 bylo zjištěno masivní zdivo, náležející pravděpodobně sklepům (obj. 1 a 80). Další tři objekty, odkryté v týlu čp. 45, 46 a 47 (obj. 67, 69 a 76), spojuje doklad subtilní podezdívky a vstupy umístěné v severozápadním nároží. Výplně zmíněných objektů byly přiřazeny vyčleněné III. fázi. Za méně problematický lze však pokládat jen obj. 69. Stavby v týlu mohly plnit funkci hospodářskou. Interpretaci komplikuje fragmentárnost odkrytých situací a fakt, že nebyla doložena otopná zařízení. Přestože autoři nepředpokládali majetkové rozdělení parcel podle zástavby na přední (k I. náměstí) a zadní (do Příčné/Horovy ulice) části plochy (*Klápště – Velímský 1981*, 153), tuto variantu nelze vyloučit.

K otázce parcelace by mohly být přínosem i studny. Výzkum zachytil tři konstrukčně podobné objekty (obj. 34, 50 a 71). Studna č. 34 obsahovala výplň řazenou do počátků města (fáze I–IIa), zbylé dvě byly téměř bez keramického materiálu. Závěr lze brát pouze jako možnou variantu, bohužel bez potřebných opor. V případě studní se při revizi často nepodařilo rekonstruovat hloubku. Na základě některých situací je ale patrné, že studny sahaly pod dna sklepů, zhruba tedy více než dva metry pod úroveň terénu. Kromě bahnitě výplně zmíněné studny č. 34 a také obj. 48 (Kap. 7.2) obsahovaly objekty minimum datovacího materiálu. Ukázala se častá blízkost zdrojů vody a odpadních objektů, což i na parcelách u I. náměstí jistě přinášelo jejich obyvatelům zdravotní potíže. Odkryty byly jímky s výplní spadající již do počátků města (fáze I–IIa). Výplně objektů bez úpravy stěn nebo s výdřevou je kladou do II. a III. fáze, zděné do fáze III až VI. Výjimku představuje vydřevený obj. 12, kterého keramika ve výplni řadí do IV. fáze. Jímky nedosahovaly takových hloubek jako studny, zvláště zděné byly mělké. Konstrukce se nijak nevymykaly běžně užívaným typům. V několika kontextech bylo zaznamenáno druhotně využití dřeva, a to již pro fázi IIb. Dendrochronologické datování výdřevy několika jímek neodporovalo dataci keramického materiálu z jejich výplní (Kap. 7.4.3; Kap. 7.5).

Na základě dochované dokumentace a poznatků, učiněných při inventarizaci, lze vidět, i když torzovitě, vývoj na parcelách následovně. V nejstarší fázi užívání parcely (Obr. 6), počátkem druhé poloviny 13. století, sloužila jako zdroj vody studna č. 34. Parcela čp. 46 byla pravděpodobně o něco širší, a to na základě polohy obj. 3. K ukládání odpadu byly využívány objekty č. 30, 31 a 32, nebo vydřevená jímka č. 52. V zadní části parcel byl odpad deponován do rozměrné jámy (obj. 73). Obj. 2 (čp. 45) a 59 mohly mít výrobní funkci, ale nelze vyloučit, že se do nich charakteristický odpad dostal až druhotně. Zda existovala již v počátcích města Most také jednoduchá nadzemní zástavba, nebylo možné doložit (*Velímský 1995b*, 75). V dalším horizontu ve druhé polovině 13. století vystupují na materiál výrazně bohaté jímky v zadní části čp. 46 (obj. 36 a 61). V této době snad také došlo k uzavření studny č. 50. Stavební relikty, jejichž zánik je spojitelný až se 14. stoletím, byly zachyceny v přední části a v týlu parcel (Obr. 7). Masivní obezdívka zachycená při I. náměstí je připisována sklepům vícepodlažních staveb (obj. 1 a 80). Naopak v zadní části měly půdorysy subtilní podezdívku (Obj. 67, 69 a 76). Odlišné konstrukce snad mohou naznačovat rozdílné funkční využití a odporovat možnosti dvoufrontální zástavby alespoň v tomto časovém horizontu. Spadá do něj také množství jímek (obj. 7 a 41 z čp. 46, na hranici s čp. 47 obj. 38 nebo 104). Datace studní je sporná (obj. 16 z čp. 46, obj. 48 z čp. 47 a zejména obj. 70). Situace s keramikou III. fáze byly ještě zachyceny pod boční

zástavbou čp. 40. Od první poloviny 15. století objekty respektují plochy s až později doloženou zástavbou (Obr. 8). Využívány byly pravděpodobně studny 23 a 26 a zděné jímky, kterých byl již na parcelách menší počet (Kap. 7). Zděné domy mohly být doloženy až pro období následující po požáru roku 1512, kdy došlo k jejich přestavbě (*Velímský 1995b, 75*).

Zpracování výzkumu čp. 45–47 bylo vedeno snahou o doplnění poznatků o středověkém městě Most a vytvoření obrazu k publikovanému výzkumu u II. náměstí. Cílem bylo přinést informace především k hmotné kultuře v počátcích městské lokace, a to zvláště díky množství odkrytých jímek. Doklady stavebních konstrukcí poskytly jen fragmentární obraz. I přes odstup zpracování od samotného výzkumu se ukázal přínos parcel čp. 45, 46 a 47 k některým otázkám každodenního života a kultuře bydlení středověkého města.

9. Seznam použité literatury a pramenů

Barteková, A. 2012: Studne s výdrevou z Tnavy – Hviezdoslavovej ulice, *Archaeologia historica* 37/1, 133–141.

Beneš, J. 2003: Dřevěné předměty a makrozbytky ze středověké jímky z Provaznické ulice, *Sborník Chebského muzea*, 39–44.

Bláha, R. – Frolík, J. – Sigl, J. 2007: Proměna uliční sítě a parcelace v Hradci Králové a Chrudimi, *Forum urbes medii aevi IV.*, 82–93.

Brych, V. 2004: Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Výběrový katalog Národního muzea v Praze. Praha.

Březinová, H. 2007: Textilní výroba v českých zemích ve 13.–15. století: poznání textilní produkce na základě archeologických nálezů. *Dissertationes archaeologicae Brunenses / Pragensesque* 2. Praha – Brno.

Cymbalak, T. – Matějková, K. 2012: Zpracování nálezů ze dvou odpadních jímek a úskalí jejich interpretace, *Staletá Praha* 28/2, 41–76.

Charvát, P. 1990: Textilní výroba v raně středověkých Čechách, *Archaeologia historica* 15/1, 69–86.

Čapek, L. 2013: Archeologické transformace v městském prostředí. (Nepubl. disertační práce) *Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Plzeň.*

Černá, E. 2002: Sklo 13. až 16. století. In: Klápště, J. (ed.), *Archeologie středověkého domu v Mostě* (čp. 226), *Mediaevalia archaeologica* 4, Praha – Most, 93–114.

— 2015: Dějiny středověkého sklářství v krušnohorském příhraničí, *Ústecký sborník historický* 1–2, 41–55.

— [2020]: Sklo z čp. 45–47. Nepubl. rukopis. Archiv autorky. Most.

Čulíková, V. 1995: Rekonstruktion der synanthropen Vegetation de mittelalterlichen Most, *Památky archeologické* 86, 83–131.

— 2002: Archeobotanika. In: Klápště, J. (ed.), *Archeologie středověkého domu v Mostě* (čp. 226), *Mediaevalia archaeologica* 4, Praha – Most, 136–157.

Dudková, V. – Orna, J. 2013: Osobní hygiena v plzeňských domácnostech na sklonku středověku, *Archaeologia historica* 38/2, 557–568.

Durdík, T. 1995: Kachlová kamna z manského domu na Křivoklátě. Starožitnosti a užité umění: měsíčník pro sběratele a znalce 9, 8–9.

— *2009: Poznámky k technickému vybavení hradů (záchody, zásobování vodou), Svorník 7, 15–28.*

Ernée, M. – Hazlbauer, Z. 1996: Nález nádobkového kachle ze 13. století v Českém Krumlově. Archeologické rozhledy 48/1, 143–145.

Fröhlich, J. 1997: Písecko v zrcadle archeologie. Písek.

Frýda, F. – Rožmberská, V. 1991: Středověké odpadní jímky z Kašperských Hor, Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie VI, 28–63.

Hazlbauer, Z. 1996: Zobrazení Ježíše v dětské podobě na českých gotických reliéfních kachlích, Archaeologia historica 21/1, 453–463.

— *2003a: Vývoj stavební podoby a funkce kachlových kamen ve středověku a raném novověku, Svorník I, 153–168.*

— *2003b: Dobová znázornění rozličných kachlových kamen s přihlédnutím k jejich zřízení v různých místnostech stavebních objektů, Svorník 1, 169–186.*

— *2005: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance, Archeologické rozhledy 57/ 2, 444–446.*

Hazlbauer, Z. – Chotěbor, P. 1990: Stavební rekonstrukce dvou vrcholně gotických kamen ze Sezimova Ústí, Archaeologia historica 15/1, 361–383.

Hazlbauer, Z. – Richter, M. 1990: Dva hromadné nálezy gotických nádobkových kachlů v Sezimově Ústí. Archeologické rozhledy 42/ 4, 416–434.

Hlaváček, P. 2002: Analýza usňových dílců. In: Klápště, J. (ed.), Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), Mediaevalia archaeologica 4, Praha – Most, 115–124.

Hložek, J. 2018: Kolekce nádobkových kachlů ze starého paláce tvrze v Tiché, okres Český Krumlov. In: Šrejberová, J. (ed.), Kachle a kachlová kamna. Sborník příspěvků z mezinárodní konference k výstavě Svět kachlových kamen. Most, 58–70.

Hoffmann, F. 1992: České město ve středověku. Praha.

Holub, P. et al. 2003: K otázce topenišť v dřevohliněných domech ze 13. století v Brně aneb proč nevěříme na zemnice, Svorník I, 75–84.

- Huml, V. 1975: Vodovodní síť na Václavském náměstí v 15.–17. století, Český lid 62, 223–230.*
- Hůrková, J. – Pícka J. – Schneiderwinklová, P. 2009: Odpadní jímky z Kašperských Hor, Archaeologia historica 34/1, 103–159.*
- Chybová, H., 2009: Kroměříž zmizelá a znovu objevená aneb historie ukrytá pod dlažbou města. Kroměříž.*
- Jankovská, V. 1995: Pollenanalysen der synanthropen Vegetation des mittelalterlichen Most, Památky archeologické 86, 132–154.*
- 2002: Palynologie. In: Klápště, J. (ed.), Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), Mediaevalia archeologica 4, Praha – Most, 158–160.
- Jiroušková, Š. – Jásek, J. 2009: Pokus o nástin historického vývoje hygienického mobiliáře od starověku do 30. let 20. století, Sborník 9, 5–14.*
- Jiřík, J. – Kypka, J. (eds). 2013: Gotické kamnové kachle na Písecku: výběrový katalog výstavy Obrazový svět pozdního středověku. Písek.*
- Kabeláčová, P. 2021: Archeologie města Mostu (čp. 45–47). Vybrané kapitoly I. Nepubl. diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Praha.*
- Kaplan, M. 2002: Druhové určení nálezů dřeva, In: Klápště, J. (ed.), Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), Mediaevalia archeologica 4, Praha – Most, 161–163.*
- Klápště, J. 1983: Studie o středověké studně z Mostu, Památky archeologické 74/2, 443–492.*
- 1989: K některým otázkám vztahu palynologie a studia středověkého osídlení, Památky archeologické 80, 464–467.
- 1990: Poutnická mušle ze středověkého města Mostu, Dějiny a současnost 12/1, 62–63.
- 1994: Paměť krajiny Mostecka. Most.
- 1997a: Das mittelalterliche Most und das Moster Land: die Stadt und ihre Region. In: Kubková, J. – Klápště, J. – Ježek, M. – Meduna, P. et al. (edd.), Život v archeologii středověku. Praha, 327–341.
- 1997b: Proměny keramiky ve středověkém městě Mostě, Archaeologia Historica Polona 5, 163–174.

- 1998: Die Anfänge der jüngeren mittelalterlichen Keramik in Böhmen als kulturhistorisches Problem. Počátky mladší středověké keramiky v Čechách jako kulturně historický problém, *Archeologické rozhledy* 50/1, 139–158.
 - 1999: Příspěvek k povaze svědectví středověkých artefaktů: úzký kostěný hřeben a možnosti jeho výpovědi. In: Avenarius, A. – Sevcíková, Z. (edd.): Slovensko a európsky juhovýchod. Medzikultúrne vzťahy a kontexty. (Zborník k životnému jubileu Tatiány Štefanovičovej). Bratislava, 364–381.
 - 2001a: Mudrování u studny, *Archeologické rozhledy* 53, 802.
 - 2001b: Ještě jednou o chrudimských "zemnicích", *Archeologické rozhledy* 53/4, 814–816.
 - (ed.) 2002a: Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), *Mediaevalia archaeologica* 4, Praha – Most.
 - 2002b: Měšťané a lidé z města. In: Nodl, M. – Šmahel, F., *Člověk českého středověku*. Praha, 337–363.
 - 2008: Prostřední náměstí ve starém Mostě, *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007*, 297–306.
 - 2012: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
 - 2016: *The Archaeology of Prague and the Medieval Czech Lands, 1100–1600. Studies in the archaeology of medieval Europe*. Sheffield.
 - [2019]: Most, I. náměstí – seznam celých tvarů s kódy. Nepubl. rukopis. Archiv autora. Most.
 - 2020: Výprava do královského města Mostu s berním rejstříkem z roku 1525. In: Tomková, K. – Venclová, N. (edd.), *Krajinou archeologie, krajinou skla. Studie věnované PhDr. Evě Černé*. Praha – Most, 89–103.
- Klápště, J. – Muk, J. 1988: Studie o středověkém domě z Mostu (čp. 226), Památky archeologické* 79, 199–240.
- Klápště, J. – Muk, J. – Bubeník, J. 2010: Klášter minoritů v Mostě, Archeologické rozhledy* 62, 429–468.
- Klápště, J. – Kyncl, J. – Kyncl, T. 2000: Dendrochronologie mostecké studny 1/80 a předpoklady objektivní archeologické datace, Archeologické rozhledy* 52/4, 679–687.

Klápště, J. – Muk, J. – Velímský, T. 1983: K současnému stavu studia středověkého města Mostu, Československý časopis historický 31, 586–591.

Klápště, J. – Velímský, T. 1975: Příspěvek ke studiu počátků města Mostu, Archeologické rozhledy, 651–672.

— *1977: K charakteru zástavby středověkého Mostu, Středověká archeologie a studium počátků měst, 77–89.*

— *1978: Mostecké zemnice 13. století (zpráva o stavu výzkumu), Archaeologia historica 3, 121–129.*

— *1979: Problematika výzkumu středověkého města Lundu, Památky archeologické 70, 501–505.*

— *1980: Archeologické nálezy ze středověku, Archeologické studijní materiály 13/1, 54–56.*

— *1981: Shrnutí výsledků první etapy výzkumu historického jádra města, Mostu, Současné úkoly čs. archeologie, 150–155.*

— *1996: Most a jeho archeologický výzkum. In: Pokorná, L. (red.), Osud Mostecka, člověk a životní prostředí včera a dnes: sborník odborných prací. Most, 51–55.*

Klápště J. – Velímský, T. – Slavíček, A. 1976: Počátky města Mostu 1970–1975. Most.

Kochan, Š. 2012: Dřevěné středověké artefakty z Jihlavy, Archaeologia historica 37/2, 767–795.

Krajíc, R. 1989: Výzkum středověké studny v Soběslavi, okr. Tábor. I. Nálezové okolnosti a deskripce materiálu, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 6, 79–123.

— *1997: Středověká kachlová kamna v Táboře: (archeologický výzkum v Křížkově ulici čp. 28). Písek.*

— *et al. 1998: Dům pasíře Prokopa v Táboře. Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220. Tábor.*

— *2009: Voda a odpady jako privátní i komunální problém městských aglomerací. Doklady z města Tábora od 13. do 18. století. Památky archeologické 100, 261–300.*

Kuča, K. 2000: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. díl. Praha.

Kyncl, J. [1978a]: Dendrochronologie vybraných vzorků z čp. 45–47. Nepubl. rukopis. Archiv Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech. Most.

— [1978b]: Most. Dřeva – složení (2. část). Nepubl. rukopis. Archiv Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech. Most.

Kyncl, J. – Kyncl, T. 1995: Die Tannenchronologie der mittelalterlichen Stadt Most, Památky archeologické 86, 155–159.

Loskotová, I. 2010: Středověké zásnuby v reliéfech brněnských kachlů. In: Čermáková, J. (ed.), A vůbec... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám, Brno, 75–84.

Mácelová, M. 2015: Banskobystrický středověký a novoveký vodovod vo svetle archeologických nálezov a písomných prameňov, Archaeologia historica 40/2, 877–893.

Machovič, V. – Novotná, M. 2002: Analýza usazenin na středověkých nádobách z Mostu infračervenou spektroskopií. In: Klápště, J. (ed.), Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), Mediaevalia archeologica 4, Praha – Most, 77–92.

Menoušková, D. – Měřínský, Z. (edd.) 2008: Krása, která hřeje. Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska. Uherské Hradiště.

Měchurová, Z. et al. 1997: Konůvky – zaniklá středověká ves ve Ždánickém lese. Srovnávací analýza nálezového fondu ze zaniklé středověké vsi Konůvky, kat. Heršpice, okr. Vyškov. Brno.

Muk, J. 1978: Přínos stavebně historického a archeologického výzkumu Mostu k dějinám městského domu. Archaeologia historica 3, 165–169.

Nechvátal, B. – Smetánka, Z. 1965: K interpretaci odpadních jímek a studní v městském prostředí, Archeologické rozhledy 17, 262–263.

Nechvátal, B. 1976: Středověká studna v Plzni – Solní ulici, Archeologické studijní materiály 12. Praha.

Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.

Orna, J. 2005: Gotické a renesanční kachle ve sbírkách Západočeského muzea v Plzni. Plzeň.

Orna, J. a kol. 2011: Keramická produkce města Plzně v období 14. a 15. století. Praha.

Ottová, M. – Klípa, J. 2015: Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí. Praha.

Parkman, M. 1995: Středověké mastkové přesleny na Prachaticku, Zlatá stezka 2, 166–177.

Pavlík, Č. – Vitanovský, M. 2004: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha.

Pavlík, Č. 2017: Velký obrazový atlas gotických kachlových reliéfů. Praha.

Procházka, R. 2007: Area ...sive parva, sive magna... Parcela ve vývoji raného a komunálního města, Forum urbes medii aevi IV., 6–41.

Richter, M. 1982: Hradištko u Davle, městečko ostrovského kláštera. Praha.

Richter, M. – Vokolek, V. 1995: Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky královského města. Hradec Králové.

Richterová, J. 1982: Středověké kachle. Praha.

Roth Heege, E. 2017: Evropská kachlová kamna od svých počátků až do doby baroka – skica. In: Šrejberová, J. (ed.), Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech. Most, 12–19.

Sakařová, J. 1990: Z obsahu středověké studny v Nymburce, Archaeologia historica 20, 453–454.

Sedláčková, L. – Staněk, P. – Hložek, M. 2019: Konvice s třmenovým uchem a zoomorfními výlevkami v brněnském prostředí, Archaeologia historica 44/2, 1069–1097.

Skrůžný, L. 2003: Funkce a vývoj otopných zařízení v období od paleolitu po novověk. (Z historie otopných zařízení), Svorník 1, 7–42.

Smetánka, Z. 1968: Technologie výroby českých kachlů od počátku 14. do počátku 16. století. Památky archeologické 59/2, 543–578.

— *1969: K morfologii českých středověkých kachlů, Památky archeologické 60/1, 228–265.*

— *1987: Hledání zmizelého věku. Praha.*

— *1995: Hmotná kultura. In: Spunar, P. (ed.), Kultura středověku. Praha, 9–42.*

— *2004: Jan Klápště (ed.): Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226) – The archaeology of a medieval house (No. 226) in Most. Mediaevalia archaeologica 4. Praha – Most. Archeologické rozhledy 56/2, 444–463.*

Soukupová, M. – Soukup M., B. 2017: Gotické a renesanční kamnářství – specifika severozápadních Čech. In: Šrejberová, J. (ed.), Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech. Most, 40–55.

- Šebesta, P. 2009:* Hygiena ve středověkém Chebu, *Archaeologia historica* 34, 815–833.
- Šimůnek, R. (red.) 2014:* Historický atlas měst České republiky, svazek č. 26 – Most. Praha.
- Šporová, L. 2000:* Všední život města Mostu ve světle sirotčí knihy ze 17. století, In: Hrubá, M. (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*. Ústí nad Labem, 66–75.
- Široký, R. 2000:* Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a raném novověku – stav a perspektivy archeologického poznání, *Památky archeologické* 91, 345–410.
- Špaček, J. – Skružný, L. 2002:* Vývoj kachlových kamen ve svědectví ikonografického materiálu a národopisných paralel. *Archaeologia historica* 27, 535–553.
- Šrejberová, J. (ed.) 2017:* Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech. Most.
- Štefan, I. 2019:* Čí je ta krajina? Rozhovory s Janem Klápště o středověku i našem světě. Praha.
- Tomas, J. 1999:* Od raně středověké aglomerace k právnímu městu a městskému stavu (výbor studií). Litoměřice.
- Unger, J. 1994:* Koválov. Šlechtické sídlo z 13. století na jižní Moravě. *Prameny k dějinám a kultuře Moravy* 4. Brno.
- Valentová, J. 2001:* Středověká studna z Kolína – Zlaté uličky, *Archeologie ve středních Čechách* 5/2, 649–664.
- Vařeka, P. 2002:* Zahloubené stavby v českých městech vrcholného středověku – zemnice nebo suterény nenalezených nadzemních domů. In: Neustupný, E. (red.), *Archeologie nenalezaného*. Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla. Plzeň, 253–285.
- Velímský, T. 1976:* Archeologický výzkum historického jádra Mostu v roce 1974, *Archaeologia historica* 1, 197–204.
- [1978a]: Most, výzkum u I. náměstí na čp. 45–47. Nepubl. investorská zpráva. Archiv Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech. Most.
- [1978b]: Soubor dokumentace k výzkumu čp. 45–47: fotografie (č. negativu 13.000–13.549), fotogrammetrie, plán plochy výzkumu a profily. Nepubl. rukopis. Archiv Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech. Most.

- 1989: K problematice počátků českých měst — prostorový vývoj a nejstarší zástavba, *Archaeologia historica* 14/1, 67–93.
 - 1991a: Město na louce. Archeologický výzkum na Mariánské louce v Děčíně 1984–1989. Děčín.
 - 1991b: Příspěvek k dějinám patriciátu v českých městech 13.–14. století, *Český časopis historický* 89/3, 321–335.
 - 1992: Hrabišici Všebor a Kojata a počátky vrcholně středověkého Mostu, *Český časopis historický* 90/3, 321–334.
 - 1995a: Archeologie a problematika studia středověkého městského domu a parcely, *Archaeologia historica* 20, 71–80.
 - 1995b: K vývoji obytné zástavby v českých lokačních městech ve 13. a 14. století. In: Wachowski, K. (red.), *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech*. [1.] Miasto. Wrocław, 71–80.
 - 1998: K nálezům středověkých poutních odznaků v českých zemích, *Archaeologia historica* 23, 435–455.
 - [2019]: Středověká drobná plastika – katalog. Npubl. rukopis. Archiv autora. Ústí nad Labem.
- Velímský, T. – Černá, E. 1990: Výsledky rekognoskace středověké cesty z Mostu do Freiburgu, Archaeologia historica* 15, 477–487.
- Vencl, S. 2001: Souvislosti chápání pojmu "nálezový celek" v české archeologii, Archeologické rozhledy* 53/4, 592–609.
- Winter, Z. 1890–1892: Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku I. a II. díl. Praha.*
- Zahradník, P. – Muk, J. 1984: Most. Stavebně historický průzkum městského jádra IV. Domy jižně náměstí Míru a blok muzea. Npubl. zpráva. Praha. Archiv Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech. Most.*
- Zavřel, J. 2019: Analýzy vybraných archeometalurgických nálezů z výzkumu města Mostu. Npubl. zpráva. Praha.*
- Žegklitz, J. – Šmolíková, M. 2019: Pro kamna ke Špačkovi. Praha.*

Prameny

Schlesinger, L. (ed.) 1876: Beiträge zur Geschichte Böhmens. Abtheilung IV, Städte–Bücher. Band I, Stadtbuch von Brüx bis zum Jahre 1526. Vereine für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Prag.

Internetové zdroje

Archivní mapy ČÚZK. Prohlížečská služba – Císařské povinné otisky map stabilního katastru Čech 1:2880 [online], [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>

Cembrzyński, P. 2011: Zaopatrzenie w wodę i usuwanie nieczystości w miastach stref bałtyckiej i sudecko-karpackiej w XIII-XVI wieku [online], Wratislavia Antiqua 14, spis treści [cit. 7.1.2021]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/1357619/>

Harder, J. 2012: Hölzerne Infrastruktur des Mittelalters aus dem sogenannten Gründungs Viertel der Hansestadt Lübeck [online]. Mitteilungen der DGAMN: Holzbau in Mittelalter und Neuzeit Bd. 24, 123–130 [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/mitt-dgamn/article/view/17150>

Rębkowski, M. 2011: Boundary of Town and Boundaries in a Town. Spatial Divisions of Chartered Towns in Thirteenth–Century Pomerania in the Light of Archaeological Sources [online]. Questiones Medii Aevi Novae vol. 16, 149–170 [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/17504561/>

Sowina, U. 2011: Water supply of the late medieval and early modern towns in the Polish lands [online]. Fasciculi Archaeologiae Historicae, 24, 11–18 [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://journals.iaepan.pl/fah/article/view/1438>

Sowina, U. 2016: Gospodarowanie wodą w Krakowie a źródła jej zanieczyszczeń na przełomie średniowiecza i nowożytności [online]. In: Wardas Lasoń, M. (red.), Nawarstwienia historyczne miast europy środkowej. Kraków. 607–614 [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/36815051/>

10. Přílohy